

EN KOMPARATIV VURDERING AV YTRINGSFRIHETENS REKKEVIDDE BEGRENSET GJENNOM BLASFEMI

Universitetet i Oslo
Det juridiske fakultet

Kandidatnummer: 518, 598, 671

Leveringsfrist: 24.04.2012

Til sammen 38100 ord

Forord

Vi vil gjerne benytte forordet til å takke alle de som har hjulpet oss gjennom master avhandlingen.

Først og fremst vil vi gjerne takke Allah (s.a.w.).

En stor takk til foreldrene våres som gjorde det mulig for oss å ferdigstille denne avhandlingen.

Venner og familie som har støttet oss og holdt ut med oss når vi tvilte på om vi i det hele tatt skulle rekke å bli ferdig med avhandlingen.

En spesiell takk til vår veileder Azin Tadjini for god veiledning og oppmuntring underveis i oppgaven.

Vi vil rette en spesiell takk til Quddos Iqbal som har støttet og rettet oppgaven vår til alle døgnets tider. Videre vil vi gjerne takke Ejaz Mian, Omar Waqas Afzal og Zeeshan Ijaz for rettskildematerialet for Pakistan.

Oslo, den 25.april 2012

Atif Bashir

Nisa Saeed

Irsa Fatima Iqbal

Innholdsfortegnelse

1. INTRODUKSJON

1.1 Innledning-Problemstilling og avgrensning av tema

1.2 Metode

1.2.1 Komparativ vurdering i rom og tid

1.2.2 Gruppeoppgave

1.2.3 Særskilte metodiske problemer

1.2.4 Særlig utfordring knyttet til de konstitusjonelle bestemmelsene

2. KORT OM DET PAKISTANSKE RETTSYSTEMET

2.1 Bakgrunn for det pakistanske rettssystemet

2.2 Islamsk rett

2.3 Domstolene i Pakistan

2.3.1 Supreme Court

2.3.2 Federal Shariat Court

2.3.3 High Court

2.3.4 Subordinate Courts

2.4 Ankemuligheter

3. BAKGRUNN OM YTRINGSFRIHET OG BLASFEMI I NORSK- OG PAKISTANSK RETT

3.1 Ytringsfrihet i pakistansk rett

3.2 Ytringsfrihet i norsk rett

3.2.1 Ytringsfrihet i Norge

3.2.2 Utviklingen av ytringsfriheten i Norge

- 3.2.3 Begrensningene av ytringsfrihet før Grunnloven
- 3.2.4 1814 og fremover
- 3.2.5 Hva innebærte ytringsfriheten?
- 3.2.6 Dagens ytringsfrihetbestemmelse

3.3 Blasfemi i norsk rett

- 3.3.1 Bakgrunn
- 3.3.2 Endringer i bestemmelsen
 - 3.3.2.1 "Allmenne hensyn"

3.4 Blasfemi i pakistansk rett

3.5 Ytringsfrihet og blasfemi i internasjonale konvensjoner

- 3.5.1 FN konvensjonen om sivile og politiske rettigheter
- 3.5.2 Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen
- 3.5.3 Bakgrunn for ytringsfrihet i EMK

4. FN KONVENSJONEN OM SIVILE OG POLITISKE RETTIGHETER

- 4.1 Konvensjonens rekkevidde og relevans i nasjonal rett
- 4.2 ” Rett til ytringsfrihet ” art 19
 - 4.2.1 Innskrenkninger
- 4.3 Sanksjoner og tiltak
- 4.4 Reservasjonsadgang
- 4.5 FNs konvensjonen om sivile og politiske rettigheter om blasfemibestemmelser
- 4.6 FN konvensjonen om sivile og politiske rettigheters relevans i norsk rett
- 4.7 FN konvensjonen om sivile og politiske rettigheters relevans i pakistansk rett
- 4.8 Komparativ vurdering av implementeringen av SP i norsk og pakistansk rett

5. YTRINGSFRIHET I NORSK OG PAKISTANSK RETT

5.1 Ytringsfrihet i pakistansk rett

5.1.1 Ytringsfrihetsbestemmelse

5.1.2 ” Freedom of speech and expression, and there shall be freedom of the press ”

5.1.2.1 Sensureringsretten

5.1.3 Ytringsfrihetens begrensninger

5.1.4 Rettsikkerhet ” Security of Pakistan ”

5.1.5 Vennskapelige forhold med andre stater

5.1.6 Offentlig Orden- ” Public Order ”

5.1.7 Regulering av offentlige plasser

5.1.8 Anstendighet eller moral- ” Decency or morality ”

5.1.9 Forakt for retten-” Contempt of Court ”

5.1.10 Ærekrenkelser-” Defamation ”

5.1.11 Kritikk av regjeringen er tillat- ” Criticism of Government permissible ”

5.1.12 Tilskyndelse til en straffbar handling- ” Incitement to an offence ”

5.1.13 ” In The interest of the Glory of Islam ” Offence

5.1.14 En nærmere redegjørelse av pressefriheten i Pakistan

5.1.15 Statens plikt til å tilrettelegge forholdene for ytringsfriheten i Pakistan

5.1.16 Rådgivende uttalelse fra Human Rights Commission of Pakistan

5.1.17 Forholdet mellom art 19 og art 2-A i konstitusjonen

5.2 Ytringsfrihet i norsk rett

5.2.1 EMK og ytringsfrihetens hensyn

5.2.2 Politiske ytringer

5.2.3 Vitenskapelige meningsytringer

5.2.4 Demokratihensynet – ytringsfrihet som forutsetning for demokratiet

5.2.5 Selvutfoldelses synspunktet

- 5.2.6 Hva innebærer Grunnloven § 100?
 - 5.2.6.1 Grunnloven § 100
- 5.2.7 Ytringsfrihetens omfang
 - 5.2.7.1 Hva er «allmenn interesse»?
- 5.2.8 Ytringsfrihetens intensitet
- 5.2.9 EMK og innskrenkning av ytringsfriheten
 - 5.2.9.1 «Legitimt hensyn»
 - 5.2.9.2 «Nødvendig i et demokratisk samfunn»
- 5.2.10 Ytringens form
- 5.2.11 Ytringens sannekarakter
 - 5.2.11.1 EMK og vern av sanne ytringer
- 5.2.12 Yterens ondsinnet motiv
- 5.2.13 Verneverdige motiver
- 5.2.14 Betydning av reaksjonen mot ytringen
- 5.2.15 Statens plikt til å tilrettelegge forholdene for ytringens fremleggelse

5.3 En komparativ vurdering av ytringsfriheten

- 5.3.1 Religionens påvirkning på ytringsfriheten
- 5.3.2 Plassering av ytringsfrihetsbestemmelsen
- 5.3.3 Ytringsfrihetens rekkevidde
- 5.3.4 Begrensninger i ytringsfriheten
 - 5.3.4.1 Begrensning med bakgrunn i allmenne hensyn
- 5.3.5 Begrunnelsen til ytringsfriheten

6. BLASFEMI I NORSK OG PAKISTANSK RETT

6.1 Blasfemi i norsk rett

- 6.1.1 Blasfemibestemmelsen
- 6.1.2 Dagens betydning av blasfemibetydning i Norge
- 6.1.3 Straffelovkommisjonen
- 6.1.4 Hensyn bak opprettholdelsen av blasfemibestemmelsen
 - 6.1.4.1 Blasfemi og religionsfrihet
 - 6.1.4.2 Blasfemi og individet
 - 6.1.4.3 Blasfemi og viktige samfunnsverdier
- 6.1.5 Den «sovende» paragraf
- 6.1.6 Blasfemi og intensjonsforpliktelser
 - 6.1.6.1 Saken Otto-Preminger Institute mot Østerrike-20.09.1994
 - 6.1.6.2 Wingrave mot UK- 25.11.96
- 6.1.7 Blasfemianklager i Norge
- 6.1.8 Karikaturstriden
- 6.1.9 Straffeloven § 135a
- 6.1.10 Forholdet mellom alminnelig lovgivning og Grunnloven

6.2 Blasfemi i pakistansk rett

- 6.2.1 Blasfemilovgivning i pakistansk rett
- 6.2.2 Krenkelse av religiøse følelser blant en gruppe mennesker
- 6.2.3 Nedverdiggende ytringer om profeten Mohammad (fvmh) art 295-C
 - 6.2.3.1 Mangel på intensjonsvilkåret
 - 6.2.3.2 Utilregnelighet
 - 6.2.3.3 Generell rettspraksis knyttet til art 295-C
 - 6.2.3.4 Dødsstraff og livstid i fengsel som straffereaksjoner

- 6.2.4 Krenkelse av religiøse følelser til enkeltindividet-Art 298
- 6.2.5 Ahmadiya og blasfemibestemmelsene-Art 298-B og 298-C
 - 6.2.5.1 Forbud mot bruk av islamske titler av ahmadiyaere
 - 6.2.5.2 Forbud mot ” Posing as Muslim ”
 - 6.2.5.3 Blasfemibestemmelsenes vurdering opp mot religionsfrihet
 - 6.2.5.4 Blasfemibestemmelsene vurdert opp mot Koranen og Sunnah
 - 6.2.5.5 Rettspraksis
 - 6.2.5.6 Misbruk av blasfemibestemmelsene og rettergangsprosessen
 - 6.2.5.6.1 Rana Mubashir Ahmed vs The State
 - 6.2.5.6.2 Zaheer Ahmed Abro vs The State

6.3 Komparativ vurdering av blasfemibestemmelsene

- 6.3.1 Utforming og omfang av lovbestemmelsene
- 6.3.2 Intensjonsvilkåret
- 6.3.3 Straffereaksjoner
- 6.3.4 Rettspraksis
- 6.3.5 Blasfemi vurdert opp mot ytringsfriheten
 - 6.3.5.1 Karikaturstriden
 - 6.3.5.2 Asia Bibi saken i forhold norsk lovgivning

7. KONKLUSJON

8. LITTERATURLISTE

1.1 Innledning- problemstilling og avgrensning av tema

Hovedtema for denne masteravhandlingen er ytringsfriheten og dens forhold til blasfemibestemmelsene i den norske og pakistanske lovgivningen.

Hovedproblemstillingen er:

«Komparativ vurdering av ytringsfrihetens rekkevidde begrenset gjennom blasfemilovgivningen i pakistansk- og norsk rett med FN konvensjonen som bindeledd.»

Formålet med oppgaven var først og fremst å finne ut hvor langt vernet mot blasfemiske ytringer strekker seg i begge lands lovgivning, og om dette er i overensstemmelse med de folkerettslige forpliktelsene Norge og Pakistan har foretatt seg. Grunnen til at vi valgte å skrive denne avhandlingen var de politiske forholdene som forløp seg rundt Asia Bibi saken i Pakistan og striden om karikaturtegningene om profeten Muhammed (fvmh) i Magazinet.

Gjennom FN konvensjonen om sivile og politiske rettigheter artikkel 19 nyter ytringsfriheten et godt vern på det folkerettslige planet. Det foreligger ingen internasjonal bestemmelse som eksplisitt tar for seg blasfemiske ytringer, men dens forhold til ytringsfriheten innfortolkes i artikkel 19. Både Pakistan og Norge har ratifisert FN konvensjonen om sivile og politiske rettigheter og implementert den i deres nasjonale lovgivning gjennom det dualistiske prinsippet.

Avhandlingen fokuserer på hvordan ytringsfrihetens rekkevidde er begrenset gjennom blasfemilovgivningen i begge statene, som vurderes i lys av overnasjonal rett gjennom FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter.

Siden avhandlingen dreier seg om utenlandsk rett har vi innledningsvis foretatt en kort redegjørelse av det pakistanske rettssystemet. Dette for å få en lettere forståelse av domsavsigelsene.

Avhandlingen innledes med en kort innføring om bakgrunnen til ytringsfriheten og blasfemilovgivningen for begge statene. Før vi foretar den komparative vurderingen, foretas det en overordnet redegjørelse av FN-konvensjonen som et bindeledd til begge rettssystemene. Den komparative vurderingen foretas etter behandling av hvert av hovedtemaene, ytringsfriheten og blasfemilovgivningen, i begge rettssystemene.

Det har blitt foretatt en avgrensning mot en redegjørelse av rettskildelæren i de begge landene siden det virket mest hensiktsmessig i henhold til oppgavens tema. Videre har vi avgrenset mot forholdet mellom religionsfrihet og blasfemilovgivningen i norsk rett da det ikke har noe tilknytning til blasfemilovgivningen i motsetning til den pakistanske retten, denne sammenhengen vurderes i rettspraksis.

Dette reiser et spørsmål om hvordan avveiningen foretas i begge landene gjennom lovgivningen, rettens praksis og konvensjonsorganen FN.

Vi løser denne problemstillingen ved å anvende både norsk- og pakistansk lovgivning med forarbeider og lovkommentar, rettspraksis, konvensjonspraksis, uttalelser fra menneskerettighetsdomstolen (EMD), FN's menneskerettighetskomité (Human Rights Commission) samt artikler fra ulike forfattere.

1.2 Metode

1.2.1 Komparativ vurdering i rom og tid

Avhandlingen gir en komparativ fremstilling i tid og rom. Vi ser på en sentral menneskerettighet (ytringsfrihet) begrenset av blasfemi i to svært forskjellige rettssystemer. Vi har videre sett på utviklingen av forholdet mellom ytringsfrihet og blasfemi i disse to statene. Vi bestemte oss for å kartlegge de respektive bestemmelsene og rettspraksis rundt dem hver for seg, for deretter å ta opp særskilte problemstillinger, som vi anså som vesentlige og essensielle for belysning av problemstillingen i egne kapitler.

1.2.2 Gruppeoppgave

Vi valgte å skrive en gruppeoppgave bestående av tre studenter. Dette var en stor utfordring med tanke på arbeidsfordelingen. Målet var at alle skulle komme inn på alle temaene og aspektene av avhandlingen, dette var ikke enkelt. Alle tre hadde ulik formuleringsstil og skrivemåte, i begynnelsen var dette litt problematisk, men undervis i arbeidet viste det seg å være en fordel, da vi forstod hverandres styrker.

1.2.3 Særskilte metodiske problemer for Pakistan

I startfasen var det problematisk å innhente rettskilder knyttet til den pakistanske retten. Det finnes ingen tilgjengelige databaser som man har i Norge¹. Vi undersøkte også alle juridiske biblioteker i Norge for å finne noe relevant litteratur, dette også uten hell. Dermed måtte vi bestille bøker² direkte fra Pakistan. Bøkene har vært til stor hjelp. Det neste problemet var å finne rettspraksis fra Pakistan. Vi kontaktet diverse advokat kontorer i Pakistan for å få tilgang til interne databaser, og fant til slutt en nettside³ som vi fikk en

¹ Jfr. www.reettsdata.no, www.lovdata.no

² Vi bestilte blant annet: «The Constitution of Pakistan 1973, with commentary », “Law of Crimes, Penal Code of Pakistan 1860, with commentary”

³ www.pakistanlawsite.com , nettsiden inneholdt en oversikt over dommer fra High Court og Supreme Court.

begrenset tilgang til⁴. Et annet metodisk problem vi sto ovenfor var at «Trial Court»⁵ avgjørelser i Pakistan ikke har et obligatorisk registreringssystem. Dette er en av grunnene til at vi senere i avhandlingen bruker andre kilder⁶ enn dommer⁷ for å redegjøre for saksforholdet i en sak. Dette viser også at vi må være kildekritiske til dette materialet. Videre er det tynt med litteratur og rettspraksis på ytringsfrihetens område i Pakistan. Fraværet merkes enda mer når det er snakk om ytringsfriheten i forhold til blasfemi. Disse verdiene er som oftest ikke målt opp mot hverandre, men fungerer som to parallelle bestemmelser.

All relevant rettspraksis og litteratur var skrevet på juridisk pakistansk engelsk. I tillegg til språk barrieren var det også betydelige forskjeller i norsk og pakistansk juridisk metode. Et eksempel er at rettsavgjørelser i Pakistan har en stor tendens til å ramse opp omfattende dommer, uten å trekke ut en slutning i sammenheng med den aktuelle saken. Vi brukte dermed en del tid til å først sette oss inn i metoden og språkbruken før vi kunne trekke noe ut fra dommer og lovgivningen.

Det at vi tre har pakistansk bakgrunn ga oss fordel i forhold til den pakistanske retten. Den kulturelle forståelsen og kjennskap til samfunnssituasjonen samt historien har hjulpet oss med å forstå hvordan rettssystemet i landet fungerer.

1.2.4 Særlige utfordringer knyttet til de konstitusjonelle bestemmelsene

Ytringsfriheten er hjemlet i Grunnloven i de respektive statene. Konstitusjonen har vesentlig betydning i begge rettssystemene og anvendes og vurderes opp mot av både lovgiveren og domstolene i de ulike statene. Den pakistanske konstitusjonen er i motsetning til den norske, av en mer politisk karakter. Konservative politiske holdninger har blitt inkorporert gjennom lovgivningen av de ulike regimene, spesielt i forhold til blasfemibestemmelsene.⁸

⁴ Vi hadde tilgang til databasen fra 20.03-20.04.12

⁵ Laveste dømmende instans i Pakistan

⁶ Andre kilder som for eksempel avisartikler.

⁷ Dette er tilfelle i for eksempel «Asia Bibi» saken.

⁸ Penal Code of Pakistan art 295-298-C

2 PAKISTANSKE RETTSSYSTEMET

2.1 Bakgrunn for det pakistanske rettssystemet

Det pakistanske rettssystemet er bygget på British Indian Legal Law⁹ og Sharia lovgivning.¹⁰ British Indian Legal Law ble implementert av den pakistanske staten etter deres løsrivelse av India. Seinere i 1970 inkorporerte general Zia Ul Haq Sharia lovgivning i det juridiske systemet. «Federal Shariat Court» ble opprettet og alle lovbestemmelser skulle nå samsvares med Koranen og Sunnah¹¹. Pakistansk rett bygger på Common Law systemet. Sivil- og strafferett er blitt kodifisert med bakgrunn i den britiske og indiske Common Law. Videre har Pakistan et særegent-¹²Islamic Common Law¹³ prinsipp.

2.2 Islamsk rett

Islamsk rett, betegnes som Sharia rett. Det er regelsett bestående av juridiske, moralske og religiøse regler. Lovgivningen regulerer blant annet politikk, strafferettslig, familie og økonomiske forhold. Sharia lovgivning er hovedsakelig hjemlet i to kilder, Koranen¹⁴ og Sunnah.

Sharia er ikke et nedskrevet kodifisert lovverk, men et sett med prinsipper utledet av Koranen og Sunnah. Det er dermed tendenser til ulike tolkninger av islamske rettsregler, som muslimske stater¹⁵ har implementert til forskjellig grad.

En Sharia domstol skal bestå av lærde med kompetanse innenfor Islam

⁹ British Indian Legal Law er lovgivning som ble implementert av den britiske kolonien i gamle India.

¹⁰ Sharia lovgivning er islamsk lovgivning basert på Koranen og Sunnah

¹¹ Constitution of Pakistan 1973 Art 203D

¹² Common law stammer fra britiske tradisjoner og setter rettspraksis sentralt, i motsetning til Civil law eller kontinental lov som har abstrakte regler som dommere tilpasses ulike saker..

¹³ Jfr. Constitution of Pakistan art. 2 A, «Where there is a vacuum on a question law left by statutory, it would be filled by Islamic common law»

¹⁴ Muslimenes hellige skrift

¹⁵ Pakistan har lagt til en grunn en konservativ tolkning av Sharia lovgivningen.

2.3 Domstolene i Pakistan

I det videre skal vi kort kartlegge domstols systemet i Pakistan. Dette er særlig relevant for å få en oversikt over hvordan saksgangen er i ytringsfrihet- og blasfemisaker.

2.3.1 Supreme Court

«Supreme Court- Apex Court» er den høyeste instansen i Pakistans dømmende hierarki. Derav navnet «Apex Court». Alle dommer som blir avsagt i denne instansen er bindende for alle instanser. Supreme Court vil i det norske systemet tilsvare Høyesterett. Retten består av 17 faste dommere^{16 17} og er plassert i Islamabad. Antall dommere kan forandre seg, man har også mulighet til å få inn lekdommere og ad hoc dommere. Supreme Court er hjemlet i «The Constitution of The Islamic Republic of Pakistan», den fungerer som en ankeinstans, rådgivende instans for regjeringen og konstitusjonell domstol. «The Supreme Judicial Council» er et kontrollerende organ for «Supreme Court».

2.3.2 Federal Shariat Court

Federal Shariat Court¹⁸ (heretter kalt FSC) ble opprettet av Presidenten¹⁹ i 1980 og var en konsekvens av islamiseringen av Pakistan.²⁰

Domstolen skal ikke bestå av mer enn åtte muslimske dommere²¹ og maksimum tre av dem må ha opparbeidet seg kompetanse i islamsk rett²². Det er presidenten som har

¹⁶ Det er presidenten som ansetter dommerne, jfr. Constitution artikkel 176

¹⁸ Constitution of Pakistan art 203 C

¹⁹ General Zia Ul Haq

²⁰ Se innledning av blasfemilovgivning i pakistansk rett

²¹ Constitution of Pakistan art 203C 3A og 2.

myndighet til å utpeke dommerne²³. Federal Shariat Court (FSC) har adgang til å vurdere rettsreglene opp mot Koranen og Sunnah²⁴. Retten kan på eget initiativ ta opp saker, behandlet av straffedomstol²⁵, og hvilken som helst lov for behandling og revidering.²⁶

Ved motstrid mellom nasjonalrett og Sharia lovgivning, skal den først nevnte vike og erklæres ugyldig.²⁷ Ved prøving av den enkelte loven opp mot Koranen og Sunnah, skal domstolen kun legge til grunn retningslinjene som følger av de islamske rettskildene²⁸. Konstitusjonen tillater ikke vektlegging av dommerens egne fortolkninger.

Federal Shariat Courts avgjørelser er bindende ovenfor High Court og andre lavere instanser.²⁹ Derimot har Supreme Court adgang til å prøve saker fra Sharia Court, hvis de blir anket til dem.

Sakene behandles av en særskilt komite bestående av tre muslimske dommere³⁰ og to Ulemaer³¹.

Innføringen av Sharia domstolene har undergravet High Courts³² og lavere instans myndighet til en vesentlig grad. Det har blant annet vanskeliggjort rettergangsprosessen og gitt en svakere rettssikkerhet til den tiltalte.

²² Sharia rett

²³ Constitution of Pakistan art 203 C

²⁴ Religiøse tekster om profeten Mohammads (fvmh) liv og handlinger.

²⁵ Art 203DD

²⁶ Om den enkelte loven er i strid med islamske regler, jfr Constitution of Pakistan art 203D

²⁷ Skal foretas nødvendig tiltak for å harmonisere bestemmelsen med islamske regler, jfr Constitution of Pakistan art 203-D 3A. Bestemmelsen har blitt behandlet i Zaheerudin and others vs The State and others 1993 Supreme Court

²⁸ Koranen. Hadith, betyr tale, referat eller beretning, og gjenspeiler på overleveringer om handlinger og utsagn fra profeten Muhammad (fvmh) og eventuelt etterkommerne hans (i Ahlul beit) egnes som islamske kilder.

²⁹ Constitution of Pakistan art 203 F 2A

³⁰ Constitution of Pakistan art 203-C 3A

³¹ En Ulema er kvalifisert islamsk lærde

³² Det eksisterer en High Court i hver provins. Totalt fem i det pakistanske rettssystemet.

Når Federal Sharia Court på eget initiativ kan ta opp en dom til behandling, skaper det usikkerhet rundt rettskraften til de enkelte dommene. Sharia domstolen i Pakistan er unik og den eneste av sitt slag blant de muslimske statene.

2.3.3 High Court

High Court ³³ er den tredje høyeste instansen i det pakistanske domstols systemet. Det eksisterer en High Court i hver provins ³⁴ og totalt fem High Courts i hele Pakistan. High Court er altså de respektive ankedomstolene for hver enkelt provins

2.3.4 Subordinate Courts

«Subordinate Courts» er fellesbetegnelse for sivile og strafferettslige domstoler. Dette er domstoler som i utgangspunkt er første instans i domstols hierarkiet. Strafferettslige domstoler består av Additional Session Judge, Session Judge og Judicial Magistrate Court I, II og III. ³⁵Magistrate Courts eksisterer i hver by og kan behandle straffeforhold som ikke sanksjoneres med dødsstraff og livstid i fengsel ³⁶. Forhold som overskrider den overnevnte strafferammen må behandles av en domstol med høyere rang. Additional Session Judge kan behandle alle strafferettslig forhold, men er straffen enten dødsstraff eller livstid i fengsel, anbefaler straffeprosess loven i Pakistan videreføring av saken til High Court. ³⁷

³³ The Constitution of Pakistan art 193

³⁴ Pakistan består av fem provinser, Punjab, Sindh, Balochistan, Northern Areas og Azad Kashmir. Det finnes derimot ingen High Court i Azad Kashmir. Det er valgt å ha en i hovedstaden, Islamabad.

³⁵ Part II art 6 Code of Criminal Procedure ACT V OF 1898

³⁶ Code of Criminal Procedure session 29-B

³⁷ Code of Criminal Procedure Session 31

2.4 Ankemuligheter

Avgjørelser avsagt av Subordinate Courts kan ankes videre til High Court.³⁸

Rettsavgjørelser av High Court kan enten ankes videre til Supreme Court³⁹ eller behandles av High Court på nytt. Sanksjoneres det enkelte rettsforholdet med enten dødsstraff⁴⁰ eller livstid i fengsel,⁴¹ domfellelse for forakt mot High Court,⁴² saken er av prinsipiell betydning⁴³, vil Supreme Court være ankeinstansen.⁴⁴

3. BAKGRUNN OM YTRINGSFRIHET OG BLASFEMI I NORSK- OG PAKISTANSK RETT

3.1 Bakgrunn for ytringsfriheten i pakistansk rett

Pakistans uavhengighet ble vunnet gjennom en demokratisk og konstitusjonell kamp, der ytringsfriheten spilte en stor rolle⁴⁵. Hovedårsaken til at Pakistans ble dannet var Islam, noe som den konstitusjonelle ytringsfriheten bærer preg av, ved at den er begrenset med hensyn til religion⁴⁶.

Konstitusjonen i Pakistan har blitt endret tre ganger siden 1947. Det første dokumentet som fungerte som en Grunnlov for Pakistan var « Government of India Act 135 », som varte i hele ni år. Det var ikke før i 1956 at den første innfødte Grunnloven ble vedtatt. Deretter fikk Pakistan en ny Grunnlov i 1962 som varte fram til den nåværende Grunnloven som er fra 1973.

³⁸ Code of Criminal Procedure session 408

³⁹ Code of Criminal Procedure session 411-A

⁴⁰ Penal Code of Pakistan art 295-C

⁴¹ Constitution of Pakistan art 185 2 A

⁴² Constitution of Pakistan art 185 2 C

⁴³ Constitution of Pakistan art 185 2 F

⁴⁴ Constitution of Pakistan art 185 2

⁴⁵ www.storyofpakistan.com

⁴⁶ Constituion of Pakistan art 19 ”In the interest of glory of Islam”

Ytringsfriheten er en rettighet som gir frihet til å kunne meddele og motta informasjon. Denne retten favner vidt og gir vern til folk som har meninger de ønsker å dele både på offentlig og privat basis, uten innblanding fra verken staten eller andre personer.

Ytringsfriheten stammer fra tanken om retten til å ha en meningsdannelse og kunne utveksle den på fritt grunnlag på kryss og tvers av samfunnsgrupper.

Ytringsfriheten har lenge stått som et sterkt fundament i en hver fri og demokratisk rettsstat, og har en viktig funksjon for å opplyse samfunnet om forholdene rundt. Den må allikevel begrenses noe gjennom lovgivning, der ytringen har en krenkende karakter.

Vilkårene som begrenser ytringsfriheten har som regel lik karakter mens rekkevidden er ulik i alle statene alt ettersom hva lovgiveren har som formål å begrense.

Ytringsfriheten i Den Islamske republikken Pakistan er preget av den turbulente politikken som har preget landet siden dens løsrivelse fra India i 1947.

Den Islamske republikken Pakistan ble løsrevet fra den britisk indiske kolonien 14. August, 1947- da den ble dannet som en selvstendig muslimsk stat. Allerede på begynnelsen av 1900-tallet begynte det å samle seg en opprørske bevegelse som ønsket å danne en egen stat for muslimene i britisk India. Det britiske India bestod på den tiden av 100 millioner muslimer i sin befolkning. I 1938 ble det for første gang stilt et krav om at de overveiende muslimske områdene skulle bli skilt ut som en egen stat. Kravet ble fremsatt av Muhammed Ali Jinnah gjennom hans lederskap i Muslim League. Jinnah, som var den dominerende lederskikkelsen, ble landets første generalguvernør, men døde allerede i 1948.

Pakistan ble dannet med tanke om en demokratisk og fri stat. Det var ønske om et samfunn der ytringsfrihet, politisk frihet, og rettsikkerhet skulle stå som grunnpilarer. Sist men ikke minst skulle borgerne få leve i et land med religionsfrihet, som skulle være lik både for majoriteter som for minoriteter⁴⁷.

⁴⁷ Det pakistanske flagget er delt i to ulike farger, grønt og hvitt. Den hvite delen av flagget; feltet på venstre side, halvmånen og stjerna, representerer landets minoriteter mens det grønne feltet representerer den muslimske delen av befolkningen.

Den 11. August 1947, holdt Jinnah en tale der han uttrykte noen visjoner for staten.

“To make this great State of Pakistan happy and prosperous, we should wholly and solely concentrate on the well-being of the people, and especially of the masses and the poor. If you will work in co-operation, forgetting the past, burying the hatchet, you are bound to succeed. If you change your past and work together in a spirit that everyone of you, no matter to what community he belongs, no matter what relations he had with you in the past, no matter what is his colour, caste or creed, is first, second and last a citizen of this State with equal rights, privileges, and obligations, there will be no end to the progress you will make.

You are free; you are free to go to your temples, you are free to go to your mosques or to any other place or worship in this State of Pakistan. You may belong to any religion or caste or creed that has nothing to do with the business of the State.”

Til tross for den klare uttalelsen er det omtvistet blant folket hvorvidt Jinnah siktet mot en religiøs eller sekulær stat, da det påstås at Pakistan ble stiftet som en stat, kun for å verne den muslimske delen av befolkningen som følte seg undertrykket i den britisk indiske kolonien. På den tiden var det bare fire store muslimsk-eide aviser; Pakistan Times, Zamindar, Nawa-e-Waqt, The Civil and Military Gazette. Redaktøren av nyhetsavisen Zamindar var Maulana Zafar Ali Khan og allerede i 1913 skrev han en artikkel i den aller første utgaven av *Den Islamske gjennomgang*. Artikkelen var adressert til det britiske publikum om hvilke problemer det muslimske folk møter som en minoritet i India. The Civil and Military Gazette var en engelsk nyhetsavis som ble etablert i India under britiske kolonitiden. Den ble publisert fra Lahore, Simla og Karachi. Av uante årsaker ble den siste bransjen nedlagt i Lahore i 1963. De to øvrige avisene har vært mer vellykket og publiserer fortsatt nyheter i Pakistan. Da Pakistan ble selvstendig flyttet en rekke muslimsk eide aviser, som for eks. Jang, Anjam og Morning News seg til Pakistan, samt som det utviklet seg flere nye aviser.

Utviklingen har gått riktig vei og på begynnelsen av 2000-tallet fantes det oppmot 1500

aviser og tidsskrifter i Pakistan. Publikasjonene er både på engelsk, urdu⁴⁸ og på andre regionale språk.

3.2 Bakgrunn for ytringsfriheten i norsk rett

3.2.1 Ytringsfrihet i Norge

Ytringsfriheten er en grunnleggende verdi i Norge og en av grunnpilarene i vårt demokrati. Ytringsfriheten defineres som « retten til fritt å gi uttrykk i skrift og tale for meninger om politikk, religion, moral og alle andre forhold. Tidlig anerkjent som et av grunnvilkårene for et fritt statsstyre»⁴⁹. Denne definisjonen er ikke absolutt. Vi har siden 1814 alltid hatt en Grunnlovsfestet ytringsfrihet, men begrepet har en dynamisk definisjon. Dette har også blitt slått fast i rettspraksis⁵⁰ : ytringsfriheten er en dynamisk rettighet som skal tolkes i sammenheng med samtiden.

3.2.2 Utviklingen av ytringsfriheten i Norge⁵¹

Et tilbakeblikk på Norges historie, viser at borgerne var underlagt streng statlig kontroll. Dette var ikke et særegent fenomen for Norge, de fleste land hadde streng sensur og autoritær statsmakt. Borgerne hadde anledning til å ytre seg etter bestemte rammer som ble gitt av staten i samarbeid med kirken. Kirken hadde en sterk og autoritær plass i Norge. Videre var denne «friheten» forbeholdt de velstående og privilegerte. Vanlige borgere ble ikke betraktet som fullverdige. Det var strenge straffer for de som motsatte seg autoritetene. Straffene hadde også et religiøst perspektiv. Det religiøse perspektivet ble flittig brukt av staten. Siden staten ble anerkjent av kirken og av den grunn Gud, ville motvilje mot staten også føre til motvilje mot kirken og dermed mot Gud. For en alminnelige borger var det viktig å være på god fot med staten for å ikke bli straffet av Gud.⁵²

⁴⁸ Engelsk og urdu er de offisielle språkene i Pakistan.

⁴⁹ <http://www.sn1.no/>

⁵⁰ Rt. 1997 side 1821, Kjuus dommen der Høyesterett uttaler «Grunnloven § 100 er en gammel bestemmelse. Den må i dag åpenbart vurderes på bakgrunn av den utviklingen vårt samfunn har gjennomgått.»

⁵¹ NOU 1999:27, punkt «Linjer i ytringsfrihetens historie i Norge»

⁵² NOU 1999:27, punkt «Linjer i ytringsfrihetens historie i Norge»

Selv om det forelå en streng statlig kontroll av borgerne, kunne den aldri bli helt fullstendig i den private sfæren. Bak husets fire vegger hadde man ikke full kontroll på hva som ble ment og ytret. Staten kunne ikke kontrollere «sladder» på folkemunne, men nedskrevne tekster ble strengt sensurert.⁵³

Som tidligere nevnt fryktet borgerne også Guds vrede hvis de gjorde opprør mot staten. Etter en avmystifisering av en rekke holdninger som kirken opprettholdt, holdt ikke det gamle presteskapet tritt med den vitenskapelige utviklingen. Også staten ble opptatt av å få informasjon om og av borgerne. Det førte til at man åpnet for friere kommunikasjonsformer, som igjen førte til at den alminnelige borger fikk mer innsikt i samfunnet, og mulighet til å danne egne meninger.

3.2.3 Begrensingene av ytringsfriheten før Grunnloven⁵⁴

Det ble innført forhåndssensur av «trykt skrift» i 1537. Rent praktisk skjedde dette ved at alt som skulle bli trykket i Kongerike Norge ble sendt til Universitetet i København for å bli sensurert før utgivelse. Her ser vi ironien i at vitenskapen som hjalp til med å avmystifisere kirkens plass, nå hjalp staten med å undertrykke ytringsfriheten.

På slutten av 1700 tallet begynte man å se tendenser til et ønske om å ha en ubegrenset ytringsfrihet. Dette kan ha en sammenheng med at skolesystemet ble bedre, leseferdighetene økte, borgerne fikk et aktivt foreningsliv og det var en sterk økning av trykte skrifter som magasiner og aviser. Videre fikk man en romantisk forestilling om folkefelleskapet og folkesuvereniteten. Ideen om et fritt Norge, med «like» rettigheter for alle var grunnleggende. Disse tankene var med på å legge grunnlaget for at Norge ville frigjøre seg fra Danmark. Det var viktig for Norges identitet å ha en egen Grunnlov. Grunnloven ble senere et symbol på Norges selvstendighet og løsrivelse.

⁵³ NOU 1999:27, punkt «Linjer i ytringsfrihetens historie i Norge»

⁵⁴ NOU 1999:27, punkt 3.2 «Før 1814»

Ytringsfriheten ble utvidet, men ennå var spørsmål om tro og kritikk av samfunnsautoriteten tabuer og bundet med sterke sanksjoner.

3.2.4 1814 og fremover⁵⁵

17.mai 1814 ble et vendepunkt i norsk historie. Grunnloven ble preget av nasjonalromantiske tanker, og tanker fra opplysningstiden som maktfordeling, folkesuverenitet, individets frihet. Ytringsfriheten ble også lovfestet i § 100. Inspirasjonen til en egen ytringsfrihetsbestemmelse kom fra den franske menneskerettighetsbestemmelsen fra 1789. «Frihet, likhet og brorskap» var begreper som ble smittet over til Norge.

Følgende formulering fikk ytringsfrihetsbestemmelsen i 1814: «§ 100: Trykkefrihed bør finde Sted. Ingen kan straffes for noget Skrift, af hvad Indhold det end maatte være, som han har ladet trykke eller udgive, medmindre han forsætlig og aabenbare har enten selv vist, eller tilskyndet Andre til, Ulydighed mod Lovene, Ringeagt mod Religionen, Sædelighed eller de konstitutionelle Magter, Modstand mod disses Befalinger, eller fremført falske og ærekrænkende Beskyldninger mod Nogen. Frimodige Ytringer, om Statsstyrelsen og hvilkensomhelst anden Gjenstand, ere Enhver tilladte.⁵⁶»

Bestemmelsen ble formulert uklart, og det var usikkerhet rundt hva den egentlig omfattet. Det ble videre fryktet at denne bestemmelsen skulle føre til at alle typer ytringer skulle fremmes, også falske og feilaktige ytringer. Selv om bestemmelsens ordlyd ble ansett for å være uklar, var det bred enighet om hvorfor man ønsket en slik bestemmelse, nemlig fordi «Trykkefrihed er en væsentlig Betingelse for Borgerfrihed⁵⁷».

Ytringsfrihetsbestemmelsen i Grunnloven ble ansett som en stor seier for demokratiet, til tross for at den ikke var absolutt. Siden bestemmelsens ordlyd var uklar, ble den supplert med annen lovgivning. Den videre reguleringen var blant annet i straffeloven. På den tiden

⁵⁵ NOU 1999:27, punkt 3.5 «Institusjonaliseringen av offentligheten»

⁵⁷ Adler- Falenske

ble dette regulert av trykkeforordningen fra 1799, der ble det uttalt at –«forsaavidt den Bestemmelser ei stride imod Grundloven», og siden Grunnlovsvernet var uklart fortsatte forordningen å være en viktig rettskilde. Dette betydde at ytringer var vernet så lenge de ikke kom i konflikt med Grunnlovsbestemmelsene. Problemet i formuleringen lå i at det var statsautoritetene som avgjorde hva som stridte imot Grunnlovs bestemmelser. I denne forordningen sto det blant annet at det ikke kunne trykkes utilbørlig kritikk mot embedsmenn, dette ble gjort straffbart. Forordningen ble avløst av kriminalloven av 1842, og vi fikk dermed en ny trykkefrihetsforordning.

Fra 1820 årene ble lærerutdanningen og skolesystemet utviklet. Skolen fikk sin egen identitet. Dette førte til større engasjement blant borgerne i samfunnsdebatten. Bylivet endret karakter og man fikk såkalte «åpne» forumer til debatter, i realiteten var disse forbeholdt «overklassen». Vi ser at på tross av at ytringsfriheten ble lovfestet var den ennå ikke reell for alle borgerne.

Den «alminnelige borger» begynte også å samle seg. Ukjente mennesker møttes i offentligheten for å kommunisere og engasjere seg i saker som var av felles interesse. Det ble tatt i bruk andre medier som magasiner for å spre budskapet. To viktige aktører i den forbindelse var «Det Norske Nationalblad»⁵⁸ og «Statsborgeren»⁵⁹.

I 1830 årene var det en sterk vekst av aviser og magasiner i Norge, dette var veldig givende for samfunnsdebatten.. Blant annet vokste Morgenbladet og Den Constitutionelle frem. Sentrale personer som fremmet nasjonalitetsfølelsen var blant annet Henrik Wergeland⁶⁰ og Bjørnstjerne Bjørnson.⁶¹

3.2.5 Hva innebærte ytringsfriheten?

Hva som falt inn under ordlyden til § 100 var omstridt. Eksempel på dette er da Kong Carl Johan anså feiringen av 17. mai som en demonstrasjon mot unionen og Kongen. Dette førte til at kongen forbød 17. mai tog. «Torvslaget» 17. mai 1829 var den virkelige konfrontasjonen for ytringsfriheten i demonstrasjonsform. Christian den femtes lov forbød 17.mai tog siden den ble ansett som en demonstrasjon mot kongen, dette ble lest opp i

⁵⁸ Det norske Nationalblad var en norsk opposisjonsavis i Christiania, utgitt 1815–1822. Avisen var det ledende norske opposisjonsblad før den ble lagt ned i 1822, etter å ha mistet portomoderasjonen som følge av en sak om majestetsfornærmelse.

⁵⁹ Statsborgeren. En tidende for Norges vel var et norsk tidsskrift som ble opprettet i 1831 av Peder Soelvold. Bladet kom ut med uregelmessige mellomrom, og var et radikalt-demokratisk opposisjonsblad, som særlig angrep embetsmannsklassens maktstilling.

⁶⁰ En norsk forfatter som regnes Norges største lyriker gjennom årene.

⁶¹ En av Norges største dikter og samfunnsdebattanter.

folkeforsamlingen 17. mai 1829. Ved opplesningen var det ikke snakk om et forbud mot å feire 17.mai var Grunnlovsstridig. Etter at bestemmelsen ble lest opp av kongens folk, bestemte det norske folket seg for å fortsette feiringen. I etterkant har man tolket hendelsen til å være et uttrykk for ytringsfriheten.

3.2.6 Dagens ytringsfrihetsbestemmelse

Grunnloven § 100 lyder følgende:

”Ytringsfrihed bør finde Sted.

Ingen kan holdes retslig ansvarlig for at have meddelt eller modtaget Oplysninger, Ideer eller Budskab, medmindre det lader sig forsvare holdt op imod Ytringsfrihedens Begrundelse i Sandhedssøgen, Demokrati og Individets frie Meningsdannelse. Det retslige Ansvar bør være foreskrevet i Lov.

Frimodige Ytringer om Statsstyrelsen og hvilkensomhelst anden Gjenstand ere Enhver tilladte. Der kan kun sættes slige klarlig definerede Grænser for denne Ret, hvor særlig tungtveiende Hensyn gjøre det forsvareligt holdt op imod Ytringsfrihedens Begrundelser.

Forhaandscensur og andre forebyggende Forholdsregler kunne ikke benyttes, medmindre det er nødvendigt for at beskytte Børn og Unge imod skadelig Paavirkning fra levende Billeder. Brevcensur kan ei sættes i Værk uden i Anstalter.

Enhver har Ret til Indsyn i Statens og Kommunernes Akter og til at følge Forhandlingerne i Retsmøder og folkevalgte Organer. Det kan i Lov fastsættes Begrænsninger i denne Ret ud fra Hensyn til Personvern og af andre tungtveiende Grunde.

Det paaligger Statens Myndigheder at lægge Forholdene til Rette for en aaben og oplyst offentlig Samtale “

Det ligger et absolutt vern i den formelle delen § 100 første punktum. Det kan leses ut fra bestemmelsen at det er ikke tillat å forhåndssensurere trykte ytringer.

Den materielle delen ligger i andre og spesielt tredje ledd. Man får en viss frihet fra etterfølgende ansvar for sine ytringer. Til tross for at de trykte ytringen ikke forhåndssensureres, kan man fortsatt bli straffeansvarlig i etterkant. Vernet om å gå fri for ansvar er ikke absolutt. Dette kan leses ut fra ordlyden i annet punkt. Annen punkt har per dags dato liten materiell betydning.

Hovedvekten ligger i tredje punkt. Denne bestemmelsen verner ikke alle ytringer, men bare de «*Frimodige Ytringer*». Dette innebærer i utgangspunktet ethvert tema «*om Statsstyrelsen og hvilkensomhelst anden Gjenstand*».

Hvilke type ytringer er vernet? Trykksaker, verbale utsagn, illustrasjoner, bilder, fotografier. I utgangspunktet er det kun offentliggjøring av ytringer i trykte medier. Visse former for elektronisk publisering rammes sannsynligvis av straffelovens definisjon av trykte skrifter og kan dermed sannsynligvis innfortolkes i ytringsfrihetens sammenheng også.

Utviklingen gjennom rettspraksis viser at retten ikke legger til grunn en slavisk tolkning av ordlyden, Høyesterett tolker nemlig bestemmelsen utvidende.⁶² Det er enighet om at annen punkt ikke legger skranker for hvilke type ytringer lovgiver kan pålegge ansvar. Det må foretas en interesseavveining. Ytringsfriheten er ikke ubetinget⁶³.

Det er også bred enighet om at tolkning av § 100 annet punkt ikke inneholder skranker for det materielle innholdet i lovgivningen, dette regnes også som konstitusjonell sedvanerett.

Det ligger et subjektivt krav i bestemmelsen «Forsætlingen». Dette kravet er rettet mot yterens forsettlig valg av ord og ikke på hans tro på ytringens sannhet. Eksempel: En person velger å ytre høyreekstreme verdier og oppfordrer til vold mot innvandrere. Selv om vedkommende ikke går god for uttalelsene sine, er forsettlighetskravet rettet mot det han faktisk har uttalt.

3.3 Bakgrunn for blasfemi i norsk rett

3.3.1 Bakgrunn⁶⁴

«Hvo som forhaaner eller bespotter Guds hellige Ord eller Sakramenter, eller iøvrigt driver Spot med Statens offentlige Religion, ansees med Fængsel eller Bøder, men hvis det sker i tryk Skrift, med Fængsel eller Stafearbeide i femte Grad». Slik lød blasfemibestemmelsen i Kriminalloven fra 1842. Det er disse ordene som ga opphav til den

⁶² Se eksempelvis: Kjuus saken. Flertallet bruker bestemmelsen til å gi lovgiver adgang til å straffe politiske ytringer dersom sterke hensyn krever dette. Mindretallet sier at de tolker annen punkt dithen at lovgiver har en generell adgang til å sette straff for uttalelser i trykt skrift. Men ingen tok opp hvorvidt bestemmelsen etter sin ordlyd setter opp skranker for tolkningen.

⁶⁴ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009)

nye blasfemibestemmelsen i Straffeloven fra 1902. På den tiden ble et angrep på kristendommen ansett som et angrep på staten. Religionen ga staten autoritet. Det var fritt frem å håne katolikker, muslimer, eller andre som tilhørte en annen religion enn kristendommen.

I Norge fikk vi en blasfemibestemmelse i 1902, ved innføringen av «Almindelig borgerlig Straffelov» 22.mai 1902 nr. 10. Det fulgte av bestemmelsen at det var «straffbart i ord eller handling offentlig forhåne eller på en krenkende eller sårende måte å vise ringakt for noens trosbekjennelse.» Bestemmelsen tok sikte på å verne moralske og religiøse følelser.

Blasfemiparagrafen vernet opprinnelig statsreligionen. Det betød at det var straffbart å komme med blasfemiske ytringer mot statsreligionen, kristendommen. Dette har sammenheng med at Norge var et sterkt religiøst land der kirken var sentral. Blasfemi bestemmelsen var og er plassert i straffelovens kapittel 13 om forbrytelser mot den alminnelige orden og fred. Dette viser at blasfemi ble ansett som en fornærmelse mot staten.

3.3.2 Endringer i bestemmelsen

I 1934 ble bestemmelsen anvendbar for alle lovlige religioner i Norge. Man opphevet «Statens offentlige Religion» fra bestemmelsen, dette førte til at bestemmelsen ikke bare vernet statsreligionen, men også alle lovlige religioner i riket. Paradokset er at bestemmelsen ikke har vært anvendt siden endringen i 1934. Dette viser at sekulariseringsprosessen i Norge ikke er et nytt fenomen. I 1973 ble bestemmelsen endret ved at det ble inkorporert inn et nytt ledd, om at tiltale bare skulle tas ut hvis allmenne hensyn krevde dette.

3.3.2.1 «Allmenne hensyn»

Riksadvokaten tok opp⁶⁵ i 1971 vanskeligheter som oppstod i forbindelse med håndhevelsen av blant annet blasfemibestemmelsen. Riksadvokaten foreslo å innføre ett ledd om at tiltale bare skulle tas ut hvis allmenne hensyn krevde det. Dette ble blant annet begrunnet i at mange saker ble henlagt på bakgrunn av bevisets stilling selv om bevisene var på det klare. Det ville også være ressursparende å ha en slik bestemmelse. En naturlig forståelse av begrepet «allmenne hensyn»⁶⁶ tilsier at det er tale om allmennpreventive grunner. Det må være snakk om forhold som er av en viss grovhet.

3.4 Bakgrunn for blasfemi i pakistansk rett

Den britiske lovgivningen som regulerte Pakistan under koloniperioden inneholdt en bestemmelse som regulerte blasfemi, men bestemmelsen var konkret tilsiktet det anspente forholdet mellom de ulike religiøse gruppene. Loven diskriminerte ikke mellom de ulike religionene og var utgitt til hensyn av harmonisering mellom de etniske gruppene. Administrasjonen, en sammensetning av britiske koloniherrer, ønsket stabilitet og unngåelse av store religionspreget opprør. Ved å straffe hat ytringer, hindret man uroligheter i regionen, som var en viktig forutsetning for deres maktutøvelse.

Blasfemibestemmelsene var en del av det omfattende arbeidet av den britisk inspirert lovgivningen, «British Colonial Legal Codes», og ble seinere implementert i indisk rett. Bestemmelsen var i motsetning til nåværende blasfemibestemmelsene i Pakistan av en mildere og generell karakter. Bestemmelsen lød følgende: ”:Whoever, with the deliberate and malicious intention of outraging the religious feelings of any class of His Majestys subjects, by words, either spoken or written, or by visible representations, insults or attempt

⁶⁵ I sitt brev av 1. mars 1971 til Justisdepartementet

⁶⁶ Hva som ligger i begrepet «allmenne hensyn» er også nærmere definert i punkt 5.2.7.1

to insult religion or the religious beliefs of that class, shall be punished with imprisonment of either description for a term which or may extend to two years, or with fine, or with both⁶⁷

Lovbestemmelsene skulle primært verne kolonimaktens interesser, og ble seinere videreført i både pakistansk og indisk rett.

Da loven ble videreført til den pakistanske lovgivningen, ble det foretatt to endringer. Først og fremst ble ” his Majestys subjects ” erstattet med ” citizen of Pakistan ”. For det andre ble straffen økt fra to til ti års fengsel ⁶⁸.

Å kunne påstå at Pakistan i dag er en stat bygget på islamske premisser, vil ikke være feil. Til tross for store uenigheter blant historikere om selveste formålet med frigjøringen, er det på det klare at religion har en stor betydning på statlig nivå.

Det skyldes til dels et stort omfang av militærkupp de siste 30 årene og et mislykket demokrati i landet. Diktatorregimer har regjert offensivt og implementert drastiske endringer i både samfunnet og på et politisk nivå. Et av disse områdene er blasfemi og bestemmelsene knyttet til det. General Zia Ul Haq endret Pakistans samfunnsmessige og rettslige forhold til en betydelig grad.

Zia Ul Haq sa følgende ved makttiltredelsen: ” *Pakistan, which was created in the name of Islam, will continue to survive only if it sticks to Islam. That is why I consider the introduction of the Islamic system an essential pre-requisite for the country.* “ ⁶⁹Uttalelsen gjenspeiler de seinere tiltakene han implementerte ved blant annet Grunnlovsendringer, vedtakelse av nye strafferettslige blasfemibestemmelser og opprettelse av islamsk baserte domstoler^{70 71}

⁶⁷ Criminal Law Amendment of (XXV of 1927) art 295-A

⁶⁷ Criminal Law (Third Amendment) Ordinance XXI of 1991.

⁶⁹ Osama Siddiq og Zahra Hayat, s. 316

⁷⁰ Federal Shariat Courts, jfr Constitution of Pakistan art 203 D.

⁷¹ Dette er ikke i samsvar med det M. Ali Jinnah uttalte ved grunnleggelsen av Pakistan.

Han tok over makten i et militærkupp i 1970 og ga blant annet seg selv myndighet til å endre grunnloven. Likevel oppnevnte han en regjering som skulle ha en kosmetisk funksjon, som skulle vike for hans avgjørelser. Ti år seinere foretok Zia Ul Haq kontroversielle og radikale endringer i Grunnloven. En av de største endringene var utvidelse av blasfemi bestemmelsen som var en videreføring av britisk Colonial Legal Code. Ikke ble den bare utvidet, men flere og konkrete blasfemi bestemmelser trådte i kraft. Zia var en stor tilhenger av et politisk system basert på islamske regler, og var fra den konservative skolen; statsstyre skal bygges på religiøse premisser og verdier. Zia Ul Haq begrunnet de radikale endringene med forskjellige anklager mot den tidligere regjeringen av Zulfikar Ali Bhutto⁷². Han beskyldte den tidligere regjeringen for blant annet implementering av en «umoralsk» Grunnlov.⁷³

Kritikerne har på den andre siden påstått at disse endringene ble foretatt for å styrke Zia Ul Haqs maktposisjon. Allerede før Zias endringer av Grunnloven, hadde ulike religiøse partier begynt å fremheve Islam som en politisk løsning. Zia utnyttet fremrykningen av bevegelsen og poserte seg som en semi-religiøs leder. Han anklaget demokratiske valgordninger og politiske partier for å fremheve sekularisme og handlinger i strid med islamske verdier og angrep deres kanaler i etterkant. Autoriteten han ga seg selv gjennom Grunnloven var også begrunnet med islamske premisser. Ved at makten kun var tilsluttet en person, samsvarte også med den islamske ideologien om ” en Gud, en bok og en profet ”.⁷⁴ Det ble gjennom årene åpenbart at det islamske styresettet Zia hadde implementert var for å oppnå politisk autoritet og ekspandere det eksisterende diktatorregimet.

Før det tas stilling til de enkelte bestemmelsene og dens omfattelse, anser vi det som hensiktsmessig å kunne redegjøre begrepet blasfemi. Begrepet har i utgangspunktet en allmenn forståelse. Gudsbespottelse, som det også blir betegnet, innebærer forhåning av

⁷² Tidligere statsminister i Pakistan

⁷³ Zias Law, 1985, s. 10

⁷⁴ Osama Siddiq og Zahra Hayat, s. 319

andres trosbekjennelse eller ytring av nedverdiggende karakter om religiøse, hellige personer.

I pakistansk lovgivning er blasfemi definert i flere bestemmelser til en omfattende grad. De er usedvanlige konkrete og tilstrekkelige. Lovgivningen har blant annet særskilte bestemmelser for Koranen⁷⁵ og deres profet, Mohammad (fvmh)⁷⁶. I følge Penal Code of Pakistan art 295 anses blasfemi for ytringer eller handlinger som urenselig gjør⁷⁷ navnet til profeten Mohammad (fvmh) og taler nedverdiggende om hans omdømme. Krenkelse av religiøse følelser med hensikt eller uvitenhet anses også blasfemisk⁷⁸.

Blasfemibestemmelsene har gjennom tidene vært et kontroversielt tema blant rettsapparatene, politikere, mediene og ulike etniske grupper. Det skyldes til dels den omfattende lovgivningen og svake rettssikkerheten rundt til de tiltalte.

Bestemmelsene er omfattende, konkrete og strenge, og har hyppig blitt behandlet av både lavere og høyre instanser de siste 20 årene. Blasfemi utgjør også en nedskrevet restriksjon i ytringsfrihetsbestemmelsen i den pakistanske grunnloven⁷⁹: ” *Every citizen shall have the right to freedom of speech and expression, and there shall be freedom of the press, subject to any reasonable restrictions imposed by law in the interest of the glory of Islam or the integrity, security or defence of Pakistan or any part thereof, friendly relations with foreign States, public order, decency or morality, or in relation to contempt of court, 3[commission of] or incitement to an offence.* “ Majoriteten av blasfemi bestemmelsene ivaretar “ islamske interesser “ og utgjør en solid begrensning i ytringsfriheten.

⁷⁵ Den hellige boken i Islam, regulert av Penal Code Of Pakistan 295 B

⁷⁶ Penal Code of Pakistan art 295 C

⁷⁷ ” Defiles The Sacred name of the prophet ” jfr Art 295 C.

⁷⁸ Penal Code of Pakistan art 295-A

⁷⁹ Constitution of Pakistan art 19, Right to express.

3.5 Bakgrunn for ytringsfriheten og blasfemi i internasjonal rett

3.5.1 FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter

Ytringsfrihet er en sosial og politisk rettighet som er essensielt for et demokratisk samfunn. Ikke minst er det en vesentlig rettighet som er nødvendig for vern av menneskerettighetene. Mangel på eller begrenset ytringsfrihet innskrenker og hemmer de fundamentale rettighetene til en omfattende grad.⁸⁰

FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter ble utarbeidet parallelt med verdenserklæringen⁸¹, men trådte ikke i kraft før 1976. Det var en tungvint og langvarig prosess med store utfordringer fra både «Østen» og «vesten». Det hadde oppstått en stor politisk splittelse blant FN statene, som førte til en oppdeling av konvensjonen teksten. Resultatet ble utarbeidelse av to ulike konvensjoner, sivile og politiske rettigheter (SP) og økonomiske og sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK).

FN pakten var overflødig og lite konkret om menneskerettighetene. Et ønske om å løfte de fundamentale rettighetene på et internasjonalt plan resulterte i utredelse av særskilte konvensjoner. Det ble opprettet en kommisjon, menneskerettighetskommisjonen, som samtidig la fram forslag om tilsyn gjennom statlige rapporteringer⁸², valgfri statsklagerett og adgang til individuell klagerett.

Det hele startet i 1947 da en kommisjon på eget initiativ hadde utarbeidet et konvensjonsutkast på sine to første sesjoner. Det ble lagt fram mange og ulike forslag samt forslag om klagerett for individer og grupper. Forslaget ble møtt store protester i første omgang.

⁸⁰ General Comments of The Human Rights Committee 34 (tidligere 10)

⁸¹ FN pakten ratifisert i 1945 av FNs sikkerhetsråd

⁸² ICCPR art 40

FN har de siste 50 årene utarbeidet og lagt frem ulike menneskerettighetskonvensjoner for å styrke de fundamentale rettighetene i de ulike statene. FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter er dermed en av de viktigste konvensjonene som har trådt i kraft i regi av FN samarbeidet. Konvensjonen har i etterkant bidratt til utvikling og fremgang av menneskerettighetene på et internasjonalt nivå. I dag har 167 stater ratifisert den og det tyder på at flere vil tilslutte seg den i nærmere fremtid.

Det er ikke nedfelt særskilt blasfemibestemmelse i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter og eksisterer dermed ikke bakgrunns rett for forholdet.

3.5.2 Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen

Bakgrunn for EMK konvensjonen⁸³

De europeiske landene var betydelig involvert og engasjert i utformingen av FN pakten. Underveis i dette arbeidet innså man at utformingen av internasjonale rettslige bindende regler var meget omfattende og tidskrevende. Vest Europeiske landene utarbeidet en egen regional konvensjon som skulle regulere sosiale og politiske rettigheter⁸⁴, med inspirasjon fra FN pakten⁸⁵.

Konvensjonen ble vedtatt i 4.november 1950 og trådte i kraft 3.september 1953. Det er 47 land som er tilsluttet konvensjonen⁸⁶.

⁸³ Europarådets Menneskerettighetskonvensjon.

⁸⁴ Eksempler på sosiale og politiske rettigheter retten til liv, personlig frihet, familieliv, frihet fra tortur og slaveri.

⁸⁵ I fortalen til EMK refereres det til FN pakten ved flere anledninger. Eksempelvis «besluttet å ta de første skritt til en felles gjennomføring av visse av de rettighetene som er uttrykt i verdenserklæringen».

⁸⁶ Council of Europe per 30.juni 2011

3.5.3 Bakgrunn for ytringsfrihet⁸⁷ i EMK

Ytringsfrihet er en av de tradisjonelle menneskerettighetene. Ytringsfrihetens begrunnelse er lik i FN, EMK og Norge⁸⁸. EMK har også konstatert at ytringsfriheten ikke er ubegrenset. En av de klare begrensingene som er satt er vern begrensingene av andres rettigheter, særlig religion og hetsing.⁸⁹

⁸⁷ EMK artikkel 10

⁸⁸ Hensynene er nærmere redegjort i punkt 5.2.1

⁸⁹ Les mer om EMDs praksis og tolkning av ytringsfrihetsbestemmelsen i 5.2.9

4. FN KONVENSJONEN OM SIVILE OG POLITISKE RETTIGHETER

Ytringsfrihetens rekkevidde begrenset av blasfemi i norsk og pakistansk rett skal redegjøres etter en komparativ vurdering. Men denne drøftelsen skal vurderes i lys av overnasjonal rett, FN konvensjonen om sivile og politisk rettigheter, som har blitt ratifisert av både Norge og Pakistan. En slik drøftelse vil kaste lys over implementering av de overnasjonale bestemmelsene i Norge og Pakistan og FN konvensjonens rekkevidde i de lokale rettssystemene.

4.1 Konvensjonens rekkevidde og relevans i nasjonal rett

I utgangspunktet er statene kun forpliktet til å etterleve forpliktelsene i konvensjoner de aktivt har sluttet seg til. Folkerettslig sedvanerett vil eventuelt i noen tilfeller slå igjennom. Selv når statene har ratifisert ⁹⁰ de enkelte konvensjonstekstene, er den internrettslige virkningen avhengig av hvilken anvendelsesprosess de har implementert i rettssystemene deres. Tradisjonelt har man brukt begrepene monisme og dualisme for å beskrive en stats rettssystem i denne forbindelse. Det først nevnte prinsippet kan betegnes som “ direkte anvendelse av folkerett “ i nasjonal rett. Ved ratifisering av folkerettslige konvensjoner vil det anses som en del av den lokale interne retten. Det kreves dermed ikke en aktiv gjennomføringsprosess fra lokale lovgivere. Det dualistiske prinsippet innebærer en særskilt gjennomførings akt for anvendelse av folkerettslige regler i intern rett.

Både Norge og Pakistan følger det dualistiske rettsprinsippet.⁹¹

Tatt i betraktning de nevnte prinsippene, vil det monistiske prinsippet styrke konvensjonenes betydning til en betydelig grad. Folkerettslige regler kan påberopes av borgerne ved selveste ratifiseringen av statsoverhodene, men i praksis er det ikke vesentlig forskjell mellom det dualistiske og monistiske prinsippet. Statene som har tatt i bruk det

⁹⁰ Godkjennelsesprosess av statene

⁹¹ Se punkt 2.6 og 2.7 for nærmere redegjørelse

dualistiske prinsippet, anvender ofte folkerettslige regler og prinsipper ved tolkning av intern rett. Jo større vekt det legges på folkeretten, desto nærmere beveger statene seg det monistiske systemet. Stater med monistiske rettssystemer har ulike prinsipper for å avgjøre motstridstilfeller mellom folkerett og nasjonal rett. I flere anledninger gis folkeretten et forrang i den interne lovgivningen. Det gjelder tilsvarende for stater med dualistiske rettssystemer.

FN konvensjonen om sivile og politiske rettigheter artikkel 2 gir uttrykk for en omfattende regulering av konvensjonsteksten i nasjonallovgivning.

Bestemmelsen lyder som følger:

1. Hver konvensjonspart forplikter seg til å respektere de rettigheter som anerkjennes i denne konvensjon, og å sikre dem for alle som befinner seg på dens territorium og er undergitt dens jurisdiksjon, uten forskjellsbehandling av noe slag slik som på grunn av rase, hudfarge, kjønn, språk, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonal eller sosial opprinnelse, eiendom, fødsel eller status for øvrig.

2. Hver konvensjonspart forplikter seg til, i samsvar med sine konstitusjonelle bestemmelser og med bestemmelsene i denne konvensjon, å treffe slike lovgivningsmessige eller andre tiltak som vil være nødvendige for å gjennomføre de rettigheter som anerkjennes i denne konvensjon, når slike tiltak ikke allerede er i kraft.

3. Hver konvensjonspart forplikter seg til:

a) Å sikre at enhver, hvis rettigheter og friheter etter denne konvensjon blir krenket, skal ha adgang til effektive rettsmidler, uansett om krenkelsen er foretatt av personer som har handlet i offentlig tjeneste

b) Å sikre at enhver som gjør krav på slike rettsmidler skal få sin rett til dette prøvet av kompetente judisielle, administrative eller lovgivende myndigheter, eller av en annen myndighet som er kompetent i henhold til statens rettsordning, samt å utvikle mulighetene

for overprøving for domstolene.

c) Å sikre at de kompetente myndigheter tar en klage til følge dersom den er funnet å være berettiget. “

Konvensjonspartene er etter art 2 forpliktet til en betydelig grad. Bestemmelsen inneholder tilrettelegging av vesentlig tiltak for effektiv regulering av konvensjonsrettighetene.

Ut fra bestemmelsens ordlyd kan det skilles og reguleres mellom statens positive og negative forpliktelser i henhold til konvensjonen. Den negative forpliktelsen innebærer en faktisk avståelse fra inngrep og innføring av restriksjoner ovenfor borgernes rettigheter, med mindre det kan begrunnes utfra lovfestet legitime hensyn.⁹²

Den positive forpliktelsen innebærer tilretteleggelse av rettighetene i både samfunnet og rettssystemet. Statene forplikter seg til å tilrettelegge effektive rettsmidler, ankemuligheter, og unngåelse av diskriminering på grunnlag av blant annet rase, kjønn, religion eller hudfarge. Menneskerettighetskomiteen har uttalt at staten har en vesentlig forpliktelse til å sørge for sikring av menneskerettigheter i henhold til den lokale jurisdiksjonen.⁹³

Artikkel 2 (2) gir uttrykk for en særskilt forpliktelse ovenfor statene til å implementere lovgivning som regulerer de fundamentale menneskerettighetene. Men The Human Rights Committee⁹⁴ har understreket at det ikke er tilstrekkelig med å gi rettighetene Grunnslovrang. Det må eventuelt innføres ytterlige andre tiltak. I følge komiteen må konvensjon teksten kunne påberopes like effektivt som formell lovgivning i praksis.

⁹² FN konvensjon om sivile og politiske rettigheter art 19 tredje ledd.

⁹³ Office of the high commissioner for human rights, General Comment no. 03: Implementation at the national level (art 2)

⁹⁴ The Human Rights Committee er en selvstendig organisasjon som oppfølger og kontrollerer at konvensjonspartene respekterer menneskerettighetene og foretar nødvendig tiltak for opprettholdelse av konvensjonsinnholdet, www.ohchr.org

Wien konvensjonen, en traktat som inneholder rettskildeprinsipper og metoder, er veiledende for tolkning av internasjonal rett.

Art 26 i Wien konvensjonen, som gir uttrykk for rekkevidden og relevans av traktatene, lyder følgende:

“Every treaty in force is binding upon the parties to it and must be performed by them in good faith.” Det er implementert en forpliktelse til å ivareta og oppfølge konvensjonsrettighetene i de ulike statene.

4.2 ” Rett til ytringsfrihet ” art 19

Rett til ytringsfrihet reguleres av artikkel 19 og lyder følgende:

«1. Enhver skal ha rett til meningsfrihet uten inngrep.

2. Enhver skal ha rett til ytringsfrihet; denne rett omfatter frihet til å søke, motta og meddele opplysninger og tanker av alle slag, uten hensyn til landegrenser, enten i muntlig, skriftlig eller trykt form, eller ved kunstneriske eller andre uttrykksmidler etter eget valg.

3. Utøvelsen av de rettigheter som er fastsatt i denne artikkels paragraf 2 medfører særlige forpliktelser og et særlig ansvar. Den kan derfor gjøres til gjenstand for visse begrensninger, som dog må være fastsatt ved lov, og være nødvendige av hensyn til:

a) Respekten for andres rettigheter eller omdømme.

b) Beskyttelsen av den nasjonale sikkerhet, den alminnelige samfunnsorden (ordre public), eller den offentlige helse eller moral.»

Artikkel 19 sikrer retten til å ytre, men gir samtidig en viss adgang til medlemslandene til å innskrenke retten begrunnet med lovhjemlet hensyn. Denne adgangen er kun begrenset til

andre ledd. Første ledd, rett til meningsfrihet, er en uangripelig rettighet med ett omfattende vern. Enhver kan mene hva den vil så lenge synspunktene holdes for seg selv.

Artikkel 19 gir uttrykk for en vid rekkevidde av ytringsfriheten. Den omfatter først og fremst rett til enhver person til å kunne ytre seg. Retten er uavhengig av borgerens kjønn, seksuell legning, religion og rase. For det andre gir bestemmelsen adgang til å kunne ytre og motta informasjon, uavhengig av dens form og innhold. Retten innebærer muligheten til å kunne foreta akademiske undersøkelser, delta i offentlige debatter, ta i bruk internett og aviser. Det omfatter også bildende kunst, film og teater. Derimot åpner ikke loven for en alminnelig rett til å få opplysninger. Det gjelder særskilt opplysninger i forbindelse med dokumentoffentlighet eller partsoffentlighet.⁹⁵

Som nevnt ovenfor gir artikkelen rett til å søke og meddele “ informasjon “.

Informasjonsbegrepet er vidt og omfatter ytterligere enn ordlyden. Kontroversielle og til dels usanne opplysninger vernes også av bestemmelsens ordlyd. ⁹⁶The UN Human Rights Committee legger stor vekt på det overnevnte synspunktet. I følge komiteen kan ytringens usanne eller kontroversielle karakter ikke utgjøre et forbud mot ytringsfriheten.

Selv in korrekte eller kontroversielle ytringer kan være til nytte for den offentlige debatten. Ved tillatelse av slike ytringer gis det mulighet til å avkrefte de inkorrekte opplysningene. Fremtredelse av kontroversielle opplysninger kan kun anerkjennes ved debatter i det offentlige rom.⁹⁷

4.2.1 Innskrenkninger

Innskrenkninger av ytringsfriheten kan foretas av statene, dog må de først og fremst være hjemlet i lov og være nødvendig til hensyn av enten a) eller b) etter art 19 tredje ledd. Det kan innskrenkes til hensyn av respekten for andres rettigheter eller omdømme, jfr 19 3 (a) i

⁹⁵ Dokumentinnsyn tilsiktet visse parter er særskilt regulert i norsk rett, jfr forvaltningsloven §§ 18-19.

⁹⁶ Njål Høstmælingen, 2003, s 252

⁹⁷ Argumenter redegjort av John Stuart Mill(1806-1873), en britisk filosof.

slike tilfeller foreligger det oftest en konflikt mellom ulike interesser. “ Respekten for andres rettigheter “ kan blant annet utgjøre retten til privatliv, religionsfrihet og vern av religiøse verdier og følelser. «Andres rettigheter “ er et vidt begrep som kan omfatte endel andre rettigheter utover de overnevnte.

Bestemmelsen tar ytterlig hensyn til andres «omdømme». Etter en naturlig språklig forståelse av ordlyden «omdømme», tar loven hensyn til individets rykte, ære og navn ved eventuell motstrid.

Videre kan det etter 3.ledd litra b foretas innskrenkninger til hensyn av alminnelig samfunnsorden, den nasjonale sikkerhet eller den offisielle helse eller moral.

Det først nevnte kriteriet ivaretar hensyn til et stabilt samfunn. Ytringer som kan forårsake vesentlige interne konflikter blant samfunnsgrupper, og true samfunnets (stabilisering), kan etter loven sensureres.

Ved påberopelse og anvendelse av restriksjonen, må den enkelte staten spesifisere bevis som begrunner ivaretagelse av « public order». Bevisbyrden foreligger altså hos statene. Flere rettssaker illustrerer misbruket av bestemmelsen fra statenes side og redegjørelse av et tynt rettslig grunnlag for restriksjonen. I en sak mot Uruguay⁹⁸ slo komiteen fast at det enkelte forholdet som forårsaker restriksjonen, må begrunnes grundig. Staten hadde gitt ordre om arrestasjon av en aktivist for “ subversive association “.

Det ble i følge komiteen ikke redegjort for innholdet av «subversive association», som utgjorde et svakt vern av rettssikkerheten for den tiltalte. En slik redegjørelse var ytterlig nødvendig når vedkommende hadde blitt tiltalt for sine ytringer.

Hensynet til den nasjonale sikkerheten omfatter en trussel for landets territorium eller nasjonens integrering. En ren trussel mot staten vil ikke omfattes av bestemmelsens ordlyd. Restriksjoner kan også innføres til hensyn av offentlig helse eller moral.

⁹⁸ L Weinberger Weisz vs Uruguay, Communication No. 28/1978

De enkelte innskrenkningene må dessuten være fastsatt ved lov. Det er altså et krav om forutberegnelighet ved eventuell begrensninger. Når det stilles krav om fastleggelse i lov, utelukker det motstrid mellom lite gjennomtenkte hensyn. Det enkelte hensynet blir dermed grundig behandlet av kompetente organer og vurdert opp mot andre relevante forhold. Men et skriftlig uttrykk av loven er ikke tilstrekkelig for å oppfylle lovkravet etter bestemmelsens ordlyd. Er ordlyden vag og utydelig, vil den ikke oppfylle et legitimt lovkrav. De nevnte betingelsene sørger for et sterkere vern av borgerens rett til ytring og skjerper restriksjonene til en betydelig grad.⁹⁹

Et ytterlig nødvendighetskrav må foreligge ved anvendelse av begrensningene. Etter en naturlig språklig forståelse av ordlyden «nødvendig», må restriksjonen utgjøre absolutt nødvendighet for vern av det enkelte formålet. I tråd med rettspraksis og juridisk litteratur skal bestemmelsen tolkes strengt. Det gjenspeiler ytringsfrihetens rekkevidde godt.

Ved vurdering og redegjørelse av nødvendigs kravet, må det tas stilling til flere elementer. Det må innfortolkes en proporsjonalitetsvurdering, vurdere tidsfaktoren og andre tiltak ved implementering av restriksjonen og utelukke begrensninger med urimelige konsekvenser for yteren.

Hvis det eksisterer andre rimeligere tiltak, som staten kan ta i bruk og oppnå det tiltenkte formålet med, vil en eventuell restriksjon på ytringsfriheten ikke anses nødvendig. Tiltaket må videre ikke være av en urimelig og overdrevet karakter. Omfattelsen av restriksjonen er et vesentlig element ved vurdering av nødvendighetskravet. Viser det seg at begrensningen rammer andre forhold enn det nødvendige, vil restriksjonen ikke anses legitimt i henhold til ordlyden.¹⁰⁰ Eksempelvis er det ikke nødvendig å forby all form for diskusjon om forswarets aktiviteter for å ivareta nasjonens sikkerhet.

⁹⁹ The Article 19 Freedom of Expression Handbook, August 1993.

¹⁰⁰ www.article19.org

Videre må det foreligge forholdsmessighet mellom begrensningen og det enkelte hensyn som ivaretas. Vel å merke vil restriksjonen ikke true rettighetens eksistens, men begrense den aktuelle rettigheten i det enkelte tilfellet¹⁰¹. Omfattende rettspraksis bekrefter det overnevnte kriteriet. Robert Faurisson v. France¹⁰² saken illustrerer forholdsmessighetskravet godt og tar stilling til nødvendighets- og forutberegnelighets krav. En britisk professor hadde i Frankrike utgitt en bok om nazistene og deres bruk av gasskammeret. Vedkommende tvilte på massedrapene av jødene og bruk av gasskammeret i Auswitchz, og ble dermed tiltalt for brudd på fransk lovning. Det reguleres et forbud mot benektelsen av massedrapene av jødene og de forholdene nazistene ble tiltalt for i Nuzremburg rettergangen.¹⁰³ Bestemmelsen er et massivt inngrep i ytringsfrihetens kjerne i Frankrike og har i etterkant vært utsatt for omfattende kritikk. Loven ble ansett til å oppfylle «lovkravet» i artikkel 19 i følge dommerne.

Problemstillingen var om den enkelte restriksjonen var nødvendig og forholdsmessig for de formålene som skulle ivaretas. Det ble fra statens side anført at restriksjonen ivaretok utelukkelse av anti- semittiske forhold i det franske samfunnet. Enhver skal beskyttes mot diskriminering og forfølgning av grov karakter. Dommerne anså det legitime hensynet til å være tilstrekkelig og nødvendig. De understreket nødvendigheten av det forholdsmessige elementet og foretok en konkret vurdering av det. Domstolene slo fast at forbud mot ytringsfrihet i det aktuelle tilfellet ikke krenket vedkommendes rett til å kunne ytre eller utforske historisk materiale. Forbudet utgjør kun en restriksjon for å ivareta hensynet til et diskrimineringsfritt samfunn for alle borgere. Tatt i betraktning den vesentlige betydningen av massedrapene av jødene under andre verdenskrig for den utsatte gruppen, ble ytringsforbudet ansett legitimt. Ytringsfriheten måtte dermed i dette tilfellet vike for ivaretagelse av de anti-sementiske følelsene hos jødene i Frankrike. Det kunne heller ikke tas i bruk andre midler for å oppnå samme resultat. Domstolen konkluderte med at det forelå en forholdsmessighet mellom restriksjonen og det ønskede formålet.

¹⁰¹ Uttrykkes i The Human Rights Commission general comments 10

¹⁰² Faurisson vs France (550/93)

¹⁰³ Gayssot Act July 13 1990

4.3 Sanksjoner og tiltak

Konvensjonene har lite rettslig betydning i lokal rett hvis konvensjonsbrudd ikke fører til effektiv sanksjonering. FN og deres arbeid har ofte vært utsatt for hard kritikk relatert til deres ikke eksisterende sanksjoneringstiltak. Gjennom de siste 60 årene har det blitt utarbeidet omfattende traktater i hensikt med å løfte fundamentale rettigheter på et internasjonalt plan. Mangel på sanksjonering og forrang av folkesuverenitetsprinsippet i folkerett, har hindret fremgang av deres arbeid til en betydelig grad.

FN har opprettet domstoler med kompetanse til å dømme individer for forårsakelse av grove inngrep og handlinger,¹⁰⁴ men har per dags dato ikke lyktes med å opprette et organ som sanksjonerer statene for brudd på konvensjonen om sivile og politiske rettigheter. Denne mangelen forårsaker en vesentlig hindring av riktig innførelse av konvensjonsrettighetene i lokale rettssystemer.

Ved utarbeidelse av konvensjonsteksten foreslo menneskerettighetskomiteen vedtakelse av obligatoriske tilsynsrapporter fra konvensjonspartene. Dette tiltaket ble konvensjonregulert i art 40:

“ 1. The States Parties to the present Covenant undertake to submit reports on the measures they have adopted which give effect to the rights recognized herein and on the progress made in the enjoyment of those rights: (a) Within one year of the entry into force of the present Covenant for the States Parties concerned;

(b) Thereafter whenever the Committee so requests. “

Statene er forpliktet til å innrapportere en redegjørelse av tiltakene de har innført for ivareta rettighetene som følger av konvensjonen, jfr “ measures they have adopted “ art 40 første ledd. Rapportering skal forekomme innen et år ved tiltredelse av konvensjonen i nasjonal rett. Komiteen kan også på eget initiativ be om rapporteringer fra de enkelte statene. Rapportene fremlegges for en komite, som i etterkant stiller enkelte spørsmål relatert til

¹⁰⁴ ICJ, International Court of Justice, ble opprettet i 1998 og har kompetanse til å dømme individer for krigsforbrytelser. ICJ er likevel ikke et underorgan av FN, men en uavhengig internasjonal straffedomstol.

innholdet.

Komiteene mottar også ofte skyggerapporter fra ikke-statlige organisasjoner som Amnesty¹⁰⁵ og Redd Barna. Rapportene bidrar til å tilrettelegge forholdene til en omfattende grad og gir uttrykk for en objektiv vurdering av tiltakene.

Ved tilbakemelding redegjør komiteen en rapport som inneholder enkelte anbefalinger og konstruktiv kritikk. I følge komitéen bør statene kunne rette seg etter deres anbefalinger for å ivareta sine folkerettslige forpliktelser.

4.4 Reservasjonsadgang

Wien konvensjonen art 20 gir uttrykk for reservasjonsadgang hos konvensjonspartene. Bestemmelsen lyder følgende: “*1. A reservation expressly authorized by a treaty does not require any subsequent acceptance by the other contracting States unless the treaty so provides.*” Men reservasjonsadgangen kan kun foretas ved oppfyllelse av visse vilkår¹⁰⁶. Reservasjonen må først og fremst ikke være hindret av konvensjonen¹⁰⁷ og være spesifisert¹⁰⁸. En generell reservasjon vil dermed ikke være i samsvar med vilkårene. Hvis reservasjonen ikke kan foretas etter litra a eller b, må den ikke stride mot bokstav c, som forbyr reservasjoner når det fører til opphør av formålet med konvensjonen. En omfattende redegjørelse av bestemmelsen vil foretas under den pakistanske delen.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Amnesty utgir årlig en rapport om brudd på menneskerettigheter i de aktuelle statene. Rapportene tar stilling til grunnleggende rettigheter som adgang til rettferdig rettergang, rett til ytringsfrihet og politisk aktivitet.

¹⁰⁶ Wien konvensjon art 19

¹⁰⁷ Wien konvensjon art 19 a)

¹⁰⁸ Wien konvensjon art 19 b)

¹⁰⁹ Se pkt 4.7 FN konvensjon om sivile og politiske rettigheters relevans i pakistansk rett

4.5 FNs konvensjonen om sivile og politiske rettigheter om blasfemibestemmelser

SP har ingen særskilte bestemmelser som regulerer blasfemiforholdet, men The Human Rights Committee¹¹⁰ har tatt stilling til dette vurdert opp konvensjonen.¹¹¹ I utgangspunktet er blasfemibestemmelser ikke samsvar med FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter. Bestemmelsene kan derimot anvendes under SP art 19 tredje ledd¹¹², men denne adgangen er meget innskrenket i forhold til blasfemilovgivning. Blasfemiforholdet anses ikke nødvendig for å oppnå et legitimt formål i henhold til ordlyden og oppfyller dermed ikke kravene for innskrenkning av ytringsfriheten.¹¹³ Det begrunnes blant annet med den subjektive karakteren blasfemibestemmelsene har. Det er vanskelig å fastslå innholdet i ” krenkelse av religiøse følelser ” og vil utgjøre en utfordring for en objektiv vurdering.¹¹⁴ Bestemmelsene kan ikke diskriminere eller forskjellsbehandle i favør av en religion eller ikke-troende.¹¹⁵ I følge komiteen vil det heller ikke være i samsvar med konvensjonen hvis det inkorporeres bestemmelser som forbyr kritikk av religiøse skikkelser eller doktriner.

4.6 FN konvensjonen om sivile og politiske rettigheters relevans i norsk rett

Norsk rett reguleres av det dualistiske prinsippet, som krever en aktiv gjennomførings akt av folkerett i nasjonal lovgivning. Det har resultert til omfattende inkorporering av menneskerettighetslovgivning i norsk rett de siste årene. Menneskerettsloven trådte i kraft i 1999 og inneholder de internasjonale konvensjonene som EMK¹¹⁶, FN konvensjonen om

¹¹⁰ The Human Rights Committee er en selvstendig organisasjon som kontrollerer og oppfølger implementering av konvensjonen i de respektive statene. Komiteen utgir også veiledende kommentarer som er relevant for tolkning av konvensjonsteksten, www2.ohchr.org

¹¹¹ FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter

¹¹² Det kan foretas begrensninger i ytringsfriheten begrunnet med ” respekt for andre rettigheter eller omdømme, beskyttelse av den nasjonale sikkerhet, den alminnelige samfunnsorden, eller den offentlige helse eller moral ” jfr SP art 19 3 ledd litra a og b.

¹¹³ www.ohchr.org

¹¹⁵ Human Rights Committee, General Comments No. 34 (48)

¹¹⁶ Europeisk menneskerettighets konvensjon

sivile og politiske rettigheter og FN konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Loven har blitt likestilt med formell lovgivning og gir borgerne et ytterlig vern av menneskerettigheter på lokalt plan. Rettspraksis gjenspeiler også økning menneskerettigheter saker og styrker deres relevans i norsk rett betydelig. Den norske staten har gitt menneskerettighetene et ekstra vern i forhold til andre lovbestemmelser ved å implementere et forrangsprinsipp ved motstrid mellom andre lovbestemmelser. Menneskerettsloven § 3 lyder følgende: *“Bestemmelsene i konvensjoner og protokoller som er nevnt i § 2 skal ved motstrid gå foran bestemmelser i annen lovgivning. “*

Inkorporeringen gir uttrykk for et godt signal om den norske statens anvendelse av internasjonale konvensjoner i lokal lovgivning. Henvisning til de ulike folkerettslige konvensjonene i loven styrker også dens rettskildemessig betydning.¹¹⁷ Ved behandling og tolkning av de nevnte lovbestemmelsene hos domstolene, har retten lagt til grunn en dynamisk tolkning av lovtekstene. Det samsvarer med rettsbehandlingen foretatt av EMD¹¹⁸. Høyesterett har likevel vært påpasselig med å tolke bestemmelsene *altfor* dynamisk. Det er i følge retten EMDs primære oppgave å tolke ordlyden dynamisk, og andre domstoler bør kunne legge det til grunn i etterkant. Høyesterett tok stilling til denne problemstillingen i Bøhler saken.¹¹⁹ Retten understreket nødvendighet av tilretteleggelsen av EMDs praksis, formålsbetraktninger og forkunnskap om de ulike bestemmelsene i konvensjonene. Hvis de norske domstolene skulle være like dynamisk i tolkningen sin, kan man i noen tilfeller risikere at de går lengre enn det EMD i utgangspunktet hadde gjort. Det vil etter rettens skjønn, føre til disharmonisering mellom den lovgivende og dømmende makt.

¹¹⁷ Til tross for visse ulikheter mellom EMK og SP konvensjonen, har forholdet mellom EMD praksis og norsk rett relevans ved vurdering av folkeretts betydning i det norske rettssystemet. Det gjenspeiler folkerettens rettskildemessige betydning godt.

¹¹⁸ Europeisk menneskerettighets domstol

¹¹⁹ Rt. 2000 side 996

Norske rettsanvendere operer også med presumsjonsprinsippet¹²⁰, som styrker folkerettens stilling betydelig i det norske rettssystemet. Presumsjonsprinsippet innebærer at det presumeres et visst samsvar mellom nasjonal- og folkerett ved eventuell motstrid. For eksempel innskrenkes den lokale lovgivningen for å bortfortolke motstridende forhold. Rettsanvenderen legger til grunn at det ikke var lovgiverens hensikt å utgi lovgivning i strid med folkeretten. Men dette prinsippet må modifiseres avhengig av rettighetens karakter. Foreligger det motstridende forhold mellom to private aktører, har Høyesterett i enkelte tilfeller sett bort ifra presumsjonsprinsippet.¹²¹ Prinsippet står derimot sterkere i tvister mellom private og offentlige parter. Høyesterett har gjennom rettspraksis ønsket å gi et sterkere vern til den private partens rettigheter i forhold offentlige interesser.

122

De folkerettslige konvensjonene har også hatt betydelig relevans for utvikling av norsk straffelov. Som nevnt ovenfor regulerer SP konvensjonen fundamentale rettigheter, og noen av disse rettighetene er vesentlig for en rettferdig rettsprosess. Ved implementering av menneskerettskonvensjonene, har partene hyppig påberopt seg både EMK og SP artiklene til en stor grad. Tilsvarende har domstolene også lagt vekt på folkerettslige bestemmelser.

I lys av de overnevnte hensynene ble det i etterkant vedtatt en forrangsbestemmelse¹²³ i straffeloven, som gir folkerettslige bestemmelsene forrang ved motstrid med nasjonal rett. Straffebestemmelsene må dermed harmoniseres med folkerett ved innskrenkende tolkning. Men det er viktig å merke seg at § 2 ikke gir grunnlag for å anvende bestemmelsen i disfavør av lovovertrедelsen og kan ikke anses som et selvstendig hjemmelsgrunnlag for tiltalelse. Skal det kunne påberopes strengere lovgivning enn gjeldende strafferett, må det inkorporeres som selvstendig bestemmelse.

¹²⁰ Prinsippet har blitt utviklet gjennom rettspraksis og legges til grunn når lovgiveren ikke på eget initiativ har foretatt endringer for samsvare mellom intern- og folkerett.

¹²¹ Finanger I dommen, Rt. 2000s 811

¹²² Rt. 1997 s. 1019, Rt. 1997 580

¹²³ Straffeloven § 2 ”Straffelovgivningen gjelder med de begrensninger som følger av overenskomster med fremmede stater eller av folkeretten for øvrig “

Menneskerettighetene har gjennom Grunnloven § 110 C et ytterlig og betydelig større vern i det norske rettssystemet: “ *Det paaligger Statens Myndigheder at respektere og sikre Menneskerettighederne. Nærmere Bestemmelser om Gjennemførelsen af Traktater herom fastsættes ved Lov.* ” Bestemmelsen gir uttrykk for forpliktelser statene har for å tilrettelegge forholdene for menneskerettighetene. Den er særskilt tilsiktet internasjonale konvensjoner staten har ratifisert. Lovteksten reflekterer også innholdet i SP artikkel 2 (2), som forplikter statene til å implementere menneskerettighetene i lokal rett.

Men hvilken rettslig betydning har det at bestemmelsen har Grunnlovsrang?

Grunnloven reflekterer de grunnleggende verdiene en stat bygger på og har både i teorien og praksis en vesentlig stor betydning ved både lov utgivelse og rettsanvendelsesprosessen. Lovgiveren er forpliktet til å utarbeide lovtekster som ikke strider i mot grunnloven og rettsanvenderen må sette andre rettskilder til side ved motstrid med Grunnloven. Ved å løfte enkelte verdier opp på et Grunnlovs nivå, forplikter staten seg til å arbeide for fremheving av deres formål og implementering i de ulike rettskanalene. Men bestemmelsens Grunnlovskarakter utgjør ikke et absolutt vern av menneskerettighetene. Det kan i følge Høyesterett ¹²⁴ ikke anses som en direkte forpliktelse ovenfor lovgiveren til å ikke innføre inngrep i borgernes rettigheter fulgt av de internasjonale menneskerettskonvensjonene . I Rt. 1997 side 580 hadde den ankende part påberopt seg det overnevnte, men retten ga ikke parten medhold. I følge Høyesterett ga Grunnloven § 110 c uttrykk for en prinsipperklæring og et vern mot andre inngrep, må foretas i form av formell lov. ¹²⁵ Grl. § 110 c utgjør kun et minimumsvern av rettighetene og er avhengig av inkorporering av andre lovbestemmelser. Bestemmelsens anvendelse i praksis *kan* gi et kosmetisk inntrykk av innholdet.

Ut fra den overnevnte redegjørelsen, kan Grl.§ 110 c vanskelig anses til å verne de fundamentale rettighetene på et selvstendig grunnlag. Derimot har bestemmelsen stadig

¹²⁴ Rt 1997 s. 580

¹²⁵ Grl. § 110 C siste ledd ” Nærmere Bestemmelser om Gjennomførelsen af Traktater herom fastsættes ved Lov “

blitt anvendt av domstolene som støttekilde med andre bestemmelser. Kjuus¹²⁶ kjennelsen illustrerer det godt. En 70 år gammel mann hadde blitt tiltalt for krenkende uttalelser¹²⁷ i forbindelse med utdeling av et politisk program. Problemstillingen var om de hatefulle ytringene kunne ytres på bekostning av personvernet. Ved vurderingen foretok domstolene en omfattende redegjørelse med hjelp av både nasjonal og folkerettslig lovgivning, og det ble lagt vekt på vern mot rasediskriminering i det internasjonale samfunn som en grunnleggende rettighet. For å sikre disse rettighetene er statene forpliktet til å respektere dem, som Grl § 110 c gir uttrykk for. Bestemmelsen anvendes ofte i forbindelse med tolkning av Grl § 00. Førstnevnte bestemmelse bidrar til en restriktiv eller utvidende tolkning av ytringsfrihetsbestemmelsen¹²⁸ i de enkelte tilfellene. Den har altså en vesentlig rettskildemessig betydning hos norske domstoler.

Tatt i betraktning den effektive implementering av folkerettslige konvensjonene i praksis og vesentlige betydningen ved både utgivelse av lokale lover og anvendelse av dem under rettergangsprosessen, har den norske staten foretatt omfattende tiltak for etterfølgelse av de folkerettslige forpliktelsene.

4.7 FNs konvensjonen om sivile og politiske rettigheters relevans i pakistansk rett

I pakistansk rett anvendes også det dualistiske prinsippet, men det har i midlertidig ikke blitt inkorporert folkerettslige konvensjoner i de lokale lovtekstene. Det blir derimot henvist til de eksisterende Grunnlovsbestemmelsene¹²⁹ som regulerer fundamentale menneskerettigheter. Etter SP artikkel 2 (2) skal konvensjonsparten foreta nødvendig tiltak for å inkorporere lovbestemmelser som regulerer fundamentale menneskerettigheter. Konstitusjonen i Pakistan¹³⁰ har blant annet inkorporert retten til å ytre, religionsfrihet¹³¹,

¹²⁶ Rt 1997 s. 1821

¹²⁷ Strl § 135 a forbyr krenkende uttalelser som kan virke diskriminerende eller nedsettende.

¹²⁸ Grl § 100

¹²⁹ Constitution of Pakistan, art 10 a, 15, 19, 20

¹³⁰ The Constitution of the Islamic Republic of Pakistan, 1973.

¹³¹ Constitution of Pakistan art 20

¹³²selvinkrimineringsprinsippet og forbud mot dobbelstraff ¹³³. Grunnloven i Pakistan har gjennomgått flere vesentlig endringer av de ulike autoritære regimene landet har hatt ¹³⁴, som har ført til endringer og opphør av ulike menneskerettigheter.

Pakistan ratifiserte SP i april 2008 og foretok et betydelig steg i retning av å sikre menneskerettighetene. Ratifiseringen viste seg å ha lite relevans for den pakistanske lovgivningen. Det ble foretatt omfattende reservasjoner¹³⁵ av bestemmelsene i konvensjonen for å blant annet unngå motstrid mellom lokal lovgivning: *“The Islamic Republic of Pakistan declares that the provisions of Articles 3, 6, 7, 18 and 19 shall be so applied to the extent that they are not repugnant to the Provisions of the Constitution of Pakistan and the Sharia laws “* ¹³⁶ Pakistan anerkjente heller ikke The Human Rights Committees kompetanse som følger av FNs konvensjonen om sivile og politiske rettigheter.¹³⁷

En særskilt problemstilling som oppstod i forbindelse med reservasjonen av konvensjonen, var dens legitime grunnlag i henhold til artikkel 19. Som nevnt ovenfor må reservasjonen være spesifikk. En spesifikk begrensning forsterker rettsikkerheten for borgerne og fremhever forutberegneligheten av loven. Pakistan reservert seg mot artikkel 19 i det tilfellet innholdet strider mot konstitusjonen og Sharia lovgivningen. Reservasjonen var vag og ga ingen opplysninger om hvilken tilfelle og forhold konvensjonsteksten må vike for.

I følge The Human Right Committee er spesifisering av reservasjonen vesentlig for både de andre konvensjonspartene og lokale borgerne ¹³⁸. Denne reservasjonen ble i midlertidig

¹³² Constitution of Pakistan art 19

¹³³ Constitution of Pakistan art 13

¹³⁴ Grunnloven har blitt endret i 1952, 1962 og 1973.

¹³⁵ Reservasjonsadgangen følger av Wien Konvensjonen art 19. Pakistan har signert konvensjonen, men ikke ratifisert den. Konvensjonen er likevel bindende på grunn av dens sedvanerettslig karakter.

¹³⁶ <http://democracy-reporting.org>

¹³⁷ Artikkel 40 i SP konvensjonen gir The Human Rights Committee adgang til å behandle årsrapporter fra statene.

¹³⁸ The Human Rights Committee General Comments 24

opphevet i 2011 av statsministeren Yousaf Raza Gilani, mens SP¹³⁹ art 19 reelle betydning i lovgivningen er uklar.

Den pakistanske staten har gjennom de foregående årene engasjert seg godt med «The right og development» deklarasjonen¹⁴⁰. De anbefalte blant annet innføring av ny bestemmelse¹⁴¹, vært i favør av alle resolusjonene som har vært tatt opp til behandling i general forsamlingen og deltatt i flere internasjonale konferanser¹⁴²

I etterkant har pakistanske delegasjoner anbefalt realiseringen av deklarasjonen for enhver borger. Hensikten bak den overnevnte redegjørelsen er å illustrere det folkerettslige engasjementet den pakistanske staten har hatt relatert til The Right of Development deklarasjonen, men har likevel ikke valgt å inkorporere den i pakistansk lovgivning. Det tyder godt på at myndighetene i Pakistan er forholdsvis passive med å implementere internasjonal bestemmelser i nasjonale lovtekster.¹⁴³

En interessant problemstilling i forhold mellom SP og pakistansk rett, er blasfemibestemmelsene samsvar med konvensjonsteksten. Som nevnt ovenfor har The Human Right Committee åpenbart gitt uttrykk for at bestemmelser som straffer kritikk av religiøse skikkelser, er i strid med konvensjonsteksten.

I pakistansk rett er det kodifisert flere blasfemibestemmelser¹⁴⁴ med vidt omfang. En av disse bestemmelsene er art 295-C, som forbyr krenkende ytringer om profeten Mohammad (fvmh). Tatt i betraktning rapporten¹⁴⁵ til The Human Right Committee, vil denne bestemmelsen være i strid med FN konvensjonen om sivile og politiske rettigheter.

¹³⁹ Forkortelse for FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter

¹⁴⁰ Det er en deklarasjon som regulerer rettigheter til utvikling og er tilsiktet ulike samfunnsgrupper i motsetning til individuelle rettigheter. Denne deklarasjonen ble vedtatt av FNs general forsamling i 1986. The Right of development 1981

¹⁴¹ Article 4 ble avvist, men ble opprettet en separate resolusjon.

¹⁴² The Right to Development in International Law, The Case of Pakistan, Khurshid Iqbal.

¹⁴⁴ Penal Code of Pakistan art 295-298-C.

¹⁴⁵ The Human Rights Committee General Comments 34

4.8 Komparativ vurdering av implementering av SP i norsk og pakistansk rett

Som vist ovenfor har den norske staten åpenbart inkorporert SP mest effektivt. Det har blitt innført særskilte lovbestemmelser¹⁴⁶, gir forrangsrett til folkerettslige konvensjoner¹⁴⁷, lovgiveren tar bevisst hensyn til folkeretten ved utforming av lokale lovbestemmelser og domstolene har stor tendens til å ta hensyn til folkerettslig rettskilder i rettsanvendelsesprosessen. SP har også blitt ratifisert mye tidligere av Norge, som har gitt den norske staten muligheten til å innarbeide de folkerettslige reglene godt nok. Pakistan har i motsetning til Norge gitt SP lite relevans i nasjonallovgivningen. Riktignok har de tilsluttet konvensjonsteksten og det relativt seint, men reservasjonene har bidratt til at rettighetene utgjør et tynt folkerettslig vern. Bestemmelsene kan fremmes så langt det ikke strider mot Sharia lovgivning¹⁴⁸ og konstitusjonen i Pakistan¹⁴⁹. SP har dermed ingen forrangsrett ved eventuell motstrid. Det er heller ikke foretatt noen særskilte tiltak for å styrke SPs relevans i de lokale lovtekstene. Ingen folkerettslige konvensjoner har dermed blitt inkorporert.

En årsak bak den ikke-eksisterende inkorporeringen av folkerettslig konvensjoner i pakistansk lovtekster, er det sterke vernet av Sharia lovgivning i det pakistanske rettssystemet. Sharia baserte lover¹⁵⁰ har omfattende relevans i rettssystemet og er overordnet all form for annen lovgivning. Enhver bestemmelse skal være i samsvar med islamske regler fulgt av Koranen og Sunnah¹⁵¹, internasjonale konvensjoner vil derfor nyte et svakt vern. Islam og dens regler er av helligpreget karakter. Tiltak som strider mot religionen blir møtt med kraftige reaksjoner og straffes stengt. Reservasjoner mot

¹⁴⁶ Menneskerettsloven, 1999-05-21-30

¹⁴⁷ Straffeloven 2005 § 2, Menneskerettsloven 1995 § 3

¹⁴⁸ Sharia lovgivning er lover basert på islamske regler. Det pakistanske rettssystemet er bygget opp med Sharia lovgivning og tidligere British law.

¹⁵⁰ Enforcement of Sharia 1991

¹⁵¹ Enforcement of Sharia 1991 article 4a: Lovene skal implementeres i lys av de islamske reglene. The constitution of the Islamic Republic of Pakistan, 1973, kapittel 3A: Alle lovbestemmelsene skal samsvares med islamske regler. Ved eventuell motstrid vil regler kodifisert i Koranen og Sunnah gis forrang.

bestemmelser med motstridende rettsforhold i forhold til Sharia lovgivning er dermed den mest naturlige handlingen staten foretar.

5 YTRINGSFRIHET I NORSK OG PAKISTANSK RETT

5.1.1 Ytringsfrihet i pakistansk rett

Ytringsfriheten den Islamske republikken av Pakistan er vernet gjennom art. 19 i konstitusjonen fra 1973. Bestemmelsen lyder som følgende:

“Freedom of speech, etc.---Every citizen shall have the right to freedom of speech and expression, and there shall be freedom of the Press, subject to any reasonable restriction imposed by law in the interest of the glory of Islam or the integrity, security or defence of Pakistan or any part thereof, friendly relations with foreign States, public order, decency or morality, or in relations to contempt of Court ^a(commission of) – en stedfortreder for defamation, or incitement of an offence.”

Bestemmelsen gir uttrykk for et rettferdighetsprinsipp da den verner retten til alle statsborgere uavhengig av kjønn, religion og etc., jfr. «every citizen». Videre gir bestemmelsen rett til ytrings- og uttrykksfrihet samt pressefrihet.

5.1.2 ”Freedom of speech and expression, and there shall be freedom of the Press”

Omfanget av ytringsfrihet og pressefrihet:

Ytringsfrihet og rett til frihet i pressen er grunnleggende menneskerettigheter og et viktig fundament for en demokratisk institusjon. Begge rettighetene er like viktige, men skilles på grunn av ytringsformen. Pressefriheten er ikke begrenset til aviser og tidsskrifter, men omfatter også hefter, brosjyrer og alle slags publikasjoner med alle kommunikasjonsmidler.

Retten til ytringsfrihet innebærer rett til fritt valg av modus for uttrykk som kan benyttes. Det inkluderer bruk av mekaniske og manuelle redskaper for kommunikasjon, som for eksempel presse, brosjyrer, plakater og radio og bæring av skilt og bannere som en naturlig

og hensiktsmessig middel til å formidle informasjon om saker av offentlig interesse, som kan være beskyttet i henhold til konstitusjonelle garanti for ytringsfrihet og presse. Retten er også bundet av regelverket og ethvert juridisk påbud ordre som bryter med prinsippet om ytringsfrihet og pressefrihet vil være forbudt. Den konstitusjonelle retten til fri presse er en av de sterkeste søylene til frihet.

Nyheter, magasiner og andre tidsskrifter har hatt en opplysende effekt ved at de fremmer søkelyset på folket og deres forretninger mer enn noen annen form for publisitet.

En opplyst allmenn befolkning er så mektig at den setter et hinder for urettferdig behandling eller undertrykkelse av folket. Hvis man skulle skjære ned på den publisiteten som er utledet gjennom pressefriheten ville det hemme utviklingen til folket.

Pressefriheten er den viktigste bærebjelken mellom staten og folket. Retten til ytringsfrihet rammer alle aspekter som for eksempel rett til politisk-, sosiologisk-, religions-, og økonomisk frihet.

Retten til å skrive eller å tale fritt inkludere også retten til å unnlate den samme handlingen ved å forholde seg taus eller passiv og ytre sine meninger på fritt grunnlag uten å bli diskriminert av den grunn¹⁵². Retten innebærer også å søke, dele og motta informasjon med alle lovlige kommunikasjonsmidler, inkludert høytalere¹⁵³.

Pressen har som oppgave å eksponere de skjulte egenskapene og karakteren til offentlige personer. En del av den offentlige servicen pressen utfører, er å informere folket om den andre siden av historien. Dette gjelder spesielt de politiske lederne som gjennom sin stilling i samfunnet nyter høy troverdighet. Retten til fri presse skal ikke føre til frykt blant folket, så lenge pressen utfører en ansvarlig jobb, uten å henge ut eller mal plassere enkeltindivider uten grunnlag¹⁵⁴.

¹⁵² Nawabzada Nasrullah Khan v. Government of West Pakistan PLD 1965 Lah. 642.

¹⁵³ Indulal v. The State AIR 1963 Gujarat 259.

¹⁵⁴ Majid Nizami and another v. Sh. Muhammad Rashid PLD. 1996 Lah. 410. Saken gikk ut på at Sheikh Muhammad Rashid, en kjent politiker, saksøkte M/S Majid Nizami med krav på 3,00,00,000,- for at det ble publisert ærekrenkende uttalelser mot ham i avisene "The Nation" og "Nawa-e-waqf". Disse uttalelsene ble utstedt av Mr. Naveed Malik. Retten kom fram til at pressen har kvalifisert frihet til å publisere materiale som

5.1.2.1 Sensureringsretten

Lov som legger til rette for sensor er tillatt, forutsatt at retten finner det forholdsmessig med de restriksjonene som er nedfelt i art. 19. Det følger av rettspraksis at journalister ikke nyter noen ekstra privileger enn resten av borgerne. Det er noe annen at de gjennom sin kompetanse og evne til å formulere ytringen har større utnytte av friheten¹⁵⁵. En regel som forbyr de statlige ansatte en rett til å demonstrere imot et klagemål, ville stride imot ytringsfriheten.

Staten har rett til å forby uttalelser eller kommunikasjon som kan ha effekt av å skape eller øke hat eller fiendskap mellom ulike etniske grupper. Et slikt forbud kan ikke tolkes som en innskrenkning på rettighet som garanteres av Art. 19, da den ikke garanterer ubegrenset ytrings- eller uttrykksfrihet, men kommer med rimelige restriksjoner som ikke kan tolkes som undertrykkende.

5.1.3 Ytringsfrihetens begrensninger

Begrensningene som er nedfelt i art. 19 kan ikke vurderes likt i alle tilfeller. Det er opp til retten å foreta en forholdsmessig vurdering om hvorvidt restriksjonen var rimelig i henhold til interessen som vernes.¹⁵⁶

Ytringsfriheten og pressefriheten er relative rettigheter, noe som innebærer at man ikke kan tale eller distribuere, hvor, hvordan og hva enn man vil¹⁵⁷. Ytringsfriheten var aldri tiltenkt

de blir varslet om, selv om den det handler om, finner publiseringen ærekrenkende. Særlig gjelder dette om offentlig figur mot hvem folk har rett til å vite og danne seg en mening om. Det gjelder hans oppførsel, både i nåtid og i fortid. Retten gjelder imidlertid ikke ubegrenset og pressen har ikke frihet til å publisere noe som er ærekrenkende. Det privilegiet pressen har ved at de har tilgang til mye stoff, skal ikke utnyttes ved å komme med *mala fide* eller ondskapsfulle beskyldninger. Bevisbyrden påligger pressen.

¹⁵⁵ Gour Chandra v. Public Prosecutor AIR 1962 Orissa 197.

¹⁵⁶ Tafazzul Hossain v. Government of Pakistan PLD 1969 Dacca 589, Ghulam Sarwar Awan v. Government of Sind, (1988) 40 P.L.D der retten uttaler at "rimelige restriksjoner" innebærer at den pålagte restriksjonen ikke bør være av en slik vilkårlig eller uforholdsmessig natur at den går utover det som kreves av hensyn til offentligheten.

å utgjøre en absolutt rettighet til å ytre å publisere alt som behager en, uten å kunne stilles til ansvar for det. Section 2 of West Pakistan¹⁵⁸ har en bestemmelse som forbyr bruk av høytaler for bønnerop. Retten har derimot kommet fram til at det er urimelig restriksjon på ytringsfriheten¹⁵⁹. Det er imidlertid fortsatt en åpen problemstilling, da bruk av høytalere enkelte ganger kan være plagsomt.

5.1.4 Rettssikkerhet – «Security of Pakistan»

Vilkåret retter seg til alle deler av Pakistan. Ytringsfrihet og pressefrihet utgjør en viktig funksjon i et demokratisk samfunn. De som har stor tro på en slik frihet kan nødig klage over en restriksjon som er satt til å verne staten de nyter slik frihet i, trues av ekstern angrep, eller intern opprør som kan destruere deres frihet på alle måter. Restriksjonen innebærer ingen gyldig innvending på folk som ønsker en forandring for en endring av regjering gjennom konstitusjonelle midler. Ingen demokratisk stat vil sette i gang et lovgivende tiltak om å forby ytringsfrihet med sikte på å forhindre dem fra å oppnå deres vilje, så lenge det gjøres med fredelige midler. Det er imidlertid viktig å ha for øye at enhver stat har en iboende rett til selvoppholdelse og av den grunn retten til å gjøre det ulovlig å argumentere reformasjonen eller styrte det eksisterende styreform ved vold eller andre ulovlige midler.

Konstitusjonens art. 19 verner alle form for ytringer, uavhengig av om de er individuelle, samordnet, søker konstitusjonelle endringer, revolusjonære eller omhandler prosessene som Grunnloven har. Å forsvare en politisk forandring skal gjøres med lovlige midler og det regnes ikke som en forbrytelse. Derimot vil et forbud mot bruk av slike midler innebære brudd mot ytringsfriheten. Slik frihet tillater forsvar eller promotering av kommunismen eller sosialismen, men det kan ikke tillate praksis eller tilskyndelse av vold, og omfatter heller ikke rett til å argumentere for, eller å komme med konspirasjonsteorier for å øke

¹⁵⁷ Nawabzada Nasrullah Khan v. Government of West Pakistan PLD 1965 Lah. 642.

¹⁵⁸ West Pakistan er dagens Pakistan, men fikk tilnavnet før Øst Pakistan ble løsrevet i 1970, og Bangladesh ble en egen stat.

¹⁵⁹ Muhammad Safdar v. West Pakistan PLD 1964 LAH.718

volden eller styrte regjeringen. Domstolene har derfor opprettholdt autoritet til vedtekter vedtatt av den lovgivende forsamlingen for å hindre at regjeringen blir styrtet av voldelige midler, anarkiske handlinger, argumenter som støtter ulydighet i militæret, opprørske handlinger, og lignende. Lover som er knyttet til forsvar av landet, som for eks. lov om rettsforfølgelse av en krig, lov om vernepliktig rekruttering og vedlikehold av disiplin i væpnede styrke, vil bli holdt til å være konstitusjonelt gyldige selv om de pålegger restriksjoner på ytringsfriheten. Dette gjelder selvsagt kun med forbehold om at retten finner den pålagte restriksjonen rimelig i henhold til statens sikkerhet. Det følger av rettspraksis at det ikke holder med at den påståtte loven har en viss eller ekstern link til sikkerheten, det stilles krav om en nær og intim relasjon mellom loven og rettsikkerheten den skal verne¹⁶⁰.

5.1.5 Vennskapelige forhold med andre stater – «Friendly relations with foreign states»

Dette unntaket fra ytringsfriheten fører ikke i seg selv til at man forhåndsdommer taler som kan påvirke Pakistans forhold til andre stater. Ved mangel av lov som regulerer straffbarheten av slike ytringer kan man straffe den som holder dem, men forby ytringen. Det finnes en lov som regulerer rettssikkerheten til Pakistan for å verne om den konstitusjonelle retten som er nedfelt i art. 19. Pakistan Act (XXXV of 1952) autoriserer at det blir pålagt begrensning på personer som opptrer eller er i ferd med å handle på en måte som er til skade for de eksterne anliggende til Pakistan som stat, og denne bestemmelsen i loven oppfyller vilkåret om klare relasjoner for å opprettholde statens vennlige forhold til andre stater. I tillegg til at det finnes en spesiallovgivning som beskytter utenlandske borgere, er pakistanske borgere også ansvarlige hvis de ærekrenker en utenlandsk borger. Det å spre propaganda som fører til krig, vil også falle inn under denne begrensningen.

¹⁶⁰ Superintendent v. Ram Manohar AIR 1960 SC 633.

5.1.6 Offentlig orden – «Public order»

Det er allerede innledningsvis blitt utgreid at ytringsfriheten ikke strekker seg så langt at ytringer som er i stand til å forstyrre den offentlige ro og orden blir vernet. Ytringer som fremmer fiendskap mellom de ulike samfunnsgruppene, er straffbare etter Penal Code art 153-A¹⁶¹. Det samme gjelder ytringer som bevisst er ondsinnet og har som hensikt om grovt å fornærme noen ved å nedverdige noens religion. Handlingene faller inn under Penal Code art 295-A, og er heller ikke beskyttet i konstitusjonen¹⁶². Det finnes flere bestemmelser i lovgivningen som har til formål å beholde offentlig orden, som er legale restriksjoner på ytringsfriheten¹⁶³. De er de samme hensynene som ligger til grunn for Security of Pakistan Act, 1952, der en forstyrrelse i den offentlige ro og orden, sannsynligvis kan påvirke rettssikkerheten.

Det følger av rettspraksis at *offentlig orden* også innebærer offentlig sikkerhet, og om den oppfattede forstyrrelsen er intern eller lokal, eller vidt spredt og av generell karakter, vil ikke en ytring eller tale som har effekt av å skape uro i samfunnet, være beskyttet gjennom konstitusjonen. Det at det oppstilles krav om lisens for bruk av høyttaler i offentligheten er til den offentliges interesse og dermed ikke i strid med ytringsfriheten. Det er ikke tillatt etter section 2 of the West Pakistan å anvende høyttalere i offentligheten, men det følger av rettspraksis at en demonstrasjon mot regjeringen for den avgjørelsen, er beskyttet gjennom ytringsfriheten.

5.1.7 Regulering av offentlige plasser

Ytringsfriheten forhindrer ikke regjeringen fra å regulere bruken av steder som er innenfor dens kontroll, for å sikre fred, orden og for å behage samfunnet. Den kan også regulere tiden, steder, og bruken av gater for å holde møter med samme hensyn. Dermed er både

¹⁶¹ Sheikh Wajihuddin v. The State AIR 1963 All. 335.

¹⁶² Public Prosecutor v. P.Ramaswami AIR. 1964 Mad. 258

¹⁶³ Tafazzul Hussain v. Government of East Pakistan PLD 1965 Dacca 68.

staten og kommunen berettiget til å kreve en tillatelse for offentlige møter som holdes på offentlige steder som for eks. i parkene.

5.1.8 Anstendighet eller moral – «Decency or morality»

Den fjerde restriksjonen i bestemmelsen er at ytringsfriheten ikke strekker seg langt nok til å omfatte uanstendige eller umoralske ytringer og publikasjoner. Begrensningen omfavner et stort spekter, det vil si at alle lover som er vedtatt i interesse av anstendighet eller moral, vil være beskyttet. Siden begrepet *anstendighet eller moral* er skjønnsmessig preget er det åpent for dynamisk tolkning. Det innebærer at forhold som angår slike forhold bør leses i lys av konteksten og de foreliggende forholdene.

Begrensningen favner videre enn det som anses som uanstendig og av den grunn straffbart etter den pakistanske straffeloven. Eksempel på uanstendige forhold er å mene, eller gi uttrykk for noe som er løsakelig, vellystig, uren, uanstendig og utuktig.

5.1.9 Forakt for retten – “Contempt of Court”

Rett til ytrings- og uttrykksfrihet er begrenset av regelen om at ingen har tillatelse verken muntlig eller skriftlig til å hindre eller forstyrre rettspleien. Den konstitusjonelle friheten kommer ikke til anvendelse dersom det gjelder falsk vitneforklaring for retten, eller til å straffe en advokat som kommer med foraktelige bemerkninger til retten, eller til å straffe en person som kommer med falske anklager mot retten. Enhver språkbruk som er ment til å påvirke dommerens avgjørelse er en fare for rettens habilitet og er ikke beskyttet av ytringsfriheten. Grensen til ytringsfrihet overskrider der bemerkningene forstyrrer retten i dens forstand og rettferdighet eller påvirker avgjørelsen av en ventende sak. Det er en streng vurdering og enhver ytring som har en tendens til å forstyrre rettens løp, blir å anse som forakt.

Art. 204 i konstitusjonen fungerer i samhold med art. 19 som en sikkerhetsventil som motvirker forsøk på å skandalisere retten eller undergrave dens verdighet. Dette er også presisert av retten i Lahore High Court, 1976 PLD 355, Shaukat Ali v. The State.

Når retten velger å utelukke pressen fra en kriminal sak, fratar de ikke nyhetsavisene deres konstitusjonelle rett, siden pressemedlemmene ikke har noe konstitusjonell rett til å være til stede under en rettssak og få tilgang til all den informasjonen som blir utlevert i en slik rettssak.

5.1.10 Ærekrenkelser – «Defamation»

Som en generell regel er ærekrenkende uttalelser ikke omfattet av ytringsfriheten, og verken pressefrihet eller ytringsfrihet etablerer noe fritak fra sedvaneretten om at man stilles til ansvar for injurier og ærekrenkelser. Det at denne restriksjonen er nedfelt i konstitusjonen sparte lovgiveren for en del arbeid.

5.1.11 Kritikk av regjeringen er tillat – «Criticism of Government permissible»

Ytringsfriheten som er nedfelt i konstitusjonen, ville ikke innebært noen realitet om det ikke hadde vært tillatt å kritisere regjeringen og de som sitter i makten selv i løpet av noen valgkamper, skjønt slik frihet innebærer ikke en lisens til å oppfordre til vold eller å true fred og sikkerhet¹⁶⁴.

5.1.12 Tilskyndelse til en straffbar handling – «Incitement to an offence»

Ordet *handling* ble definert av General Clauses Act, 1897 som, "any act or omission made punishable by any law for the time being in force" og er mer eller mindre likt formulert i strl. §40. Det underbyggende prinsippet bak denne bestemmelsen er at retten til ytringsfrihet ikke er forlenget til å omfatte tilskyndelse til å begå en forbrytelse. Det gjelder

¹⁶⁴ Ghulam Ahmad v. Punjab Province PLD 1976 Lah. 773.

uavhengig av om lovbruddet som er begått er stort eller lite, erkjent eller ikke. Den lovgivende makten har kompetanse til å pålegge restriksjoner på ytrings- og uttrykksfriheten, forutsatt at retten mener at den er rimelig nødvendig å forhindre tilskyndelsen til den kriminelle handlingen. Retten må vurdere restriksjonens natur, dens formål, dens rekkevidde og dens forhold til et som forbys, og forholdene rundt saken¹⁶⁵.

5.1.13 “In the interest of glory of Islam”

Pakistan har kommet til eksistens med grunnlag i islam som ideologi. Det innbefatter et grunnleggende krav om at ingen av borgerne i Pakistan har frihet til ved tale, uttrykk, med påskudd av pressefrihet eller gjennom media til å uttale seg eller til å publisere materialet som enten direkte eller indirekte er nedsettende til islam, dets prinsipper og hva det står for.

Selv om dette er den mest vesentlige begrensningen på ytringsfriheten, er det sjeldent at retten vurderer ytringer som fremprovoserer religiøse følelser i henhold til denne bestemmelsen. I de tilfellene der de blasfemiske bestemmelsene i PPC¹⁶⁶ som for eksempel art 295-C har blitt påberopt å være i strid med de rettighetene som vernes i konstitusjonen, har retten enten avfeid sammenhengen uten videre drøftelse eller aldri vurdert art. 19 i det hele tatt. Et eks. på slikt tilfelle er *Zaheeruddin v. State*¹⁶⁷ der retten ikke vurderte forholdet etter art. 19. Etter å ha lest rettens vurdering er det grunn til å tro at, dersom blasfemibestemmelsene hadde blitt vurdert i sammenheng med ytringsfriheten ville forholdet falt inn under denne begrensningen. Avgjørelsen ville antageligvis bygge på at det ikke forelå noe strid mellom det konstitusjonelle vernet om ytringsfriheten og begrensningen gjennom disse bestemmelsene.

¹⁶⁵ Abdul Hamid Qadri v. District Magistrate, Lahore PLD 1957

¹⁶⁶ Pakistan Penal Code of 1860

¹⁶⁷ se. Pkt. 6.2.5.3 om nærmere drøftelse av saken.

5.1.14 En nærmere redegjørelse av pressefriheten i Pakistan

Pressefrihet i Pakistan har aldri vært helt konsekvent og de ulike regimene som har regjert i landet, har brukt ulike midler til å kontrollere pressen for å unngå offentlig debatt og kritikk av staten. Pressen i Pakistan har opplevd usedvanlig mange trusler, vold, økonomisk press fra ulike kanter. Analfabetisme, høye priser på avisene og sensur av de reelle forholdene er viktige faktorer for underutviklingen av de trykte mediene i Pakistan.

På en annen side har enkelte av regimene også stått for videre pressefrihet blant annet ved at den sentraliserte kringkastingen etter hvert åpnet for at det ble konkurranse mellom de ulike tv-kanalene, noe som medførte mer selektiv eksponering for publikum. Denne utviklingen hadde mest fremgang under den tidligere generalen Pervez Musharrafs sivile regime fra 2001 til 2008. Det er imidlertid dårlig rettsvern for de som har som ansvar for å sette søkelyset på disse sakene, nemlig journalister.

Det har blitt rapportert mange tilfeller der pressefriheten har blitt forsøkt hemmet av folk fra høyere hold som ønsker å beholde makten vedlike og en beskyttelses mur rundt forhold som ønskes å holde hemmelig. Dette gjenspeiles i den årlige statistikken fra Reporters Sans Fortiers som kåret Pakistan til et av landene for sikkerheten til journalister. Bare i løpet av de siste ti årene har over 70 journalister blitt utsatt for vold, som i noen tilfellene har endt med døden. Committee to Protect Journalists er en uavhengig, ideell organisasjon som ble grunnlagt i 1981. Organisasjonen jobber for å fremme ytringsfriheten i verden ved å forsvare rettighetene til journalister å rapportere nyheten uten frykt for represalier¹⁶⁸. Siden 1992 har det blitt rapportert 56 drap av journalister i Pakistan, derav 14 stk. med ukjent motiv. I 96 % de sakene der motivet var kjent, har gjerningsmennene blitt frikjent. I drapssakene der ISI¹⁶⁹ var innblandet lå prosenttallet på frikjente gjerningsmenn, på 100 %. Det er registrert ytterligere to drap, av folk som jobbet i media. Per dags dato er det et bredt spekter av privateide daglige og ukentlige aviser og magasiner som gir variert og kritisk

¹⁶⁸ <http://cpj.org/>

¹⁶⁹ Pakistans Inter-Services Intelligence

dekning av nasjonale saker. Regjeringen, på sin side, fortsetter å kontrollere Pakistan Television og Radio Pakistan. Det er de eneste kanalene som er på lufta gratis med en nasjonal rekkevidde. Deres ansatte mottar direktiver fra Information departementet samt som deres dekning støtter offisielle synspunkter. Private radiostasjoner, derimot opererer i noen store byer, men har forbudt mot kringkasting av nyheter. En dramatisk åpning av medielandskapet i de senere årene har ført til at det nå finnes titall av private nyhetskanaler, kabel og satellitt-TV kanaler, som for eksempel GEO, ARY, AAJ, og Dawn. De kringkastes fra utlandet men gir innenlands nyhetsdekning, kommentarer, og samtale-in talk show, for å informere seere og forme den offentlige mening om aktuelle hendelser. Internasjonale TV- og radiosendinger er vanligvis tilgjengelig, med unntak av nyheter kanaler basert i India.

Et av de mest kjente sakene er drapet på journalisten Saleem Shehzad, som jobbet som journalist for Asia Times, som holder til i Hong kong. Han forsvant sporløst vår 2011 etter å ha publisert artikler som avslørte forholdet mellom Al-Qaida og den pakistanske marinen. Med stor tilgang til kilder i Al-Qaida og Taliban-miljøet, var Shehzad godt informert om angrepene som ble utført i ulike deler av landet. Til tross for truslene, valgte han å fortsette å avsløre ISI. Den siste artikkelen som ble publisert av han, avslørte flere oppsiktsvekkende forhold om et militært angrep som var utført av Taliban. Han ble kidnappet noen få dager senere, da han var på vei til et debattprogram knyttet til publikasjonene, og ytterligere to dager senere ble han funnet død i en innsjø. I kjølevann av denne hendelsen sendte regjeringen to brev til Høyesterettsdommer Iftikhar Chaudry som inneholdt en anmodning til retten om å ta stilling til drapet av Saleem Shahzad. Det ble også fremmet et ønske om å opprette en kommisjon for å etterforske saken. Staten har anerkjent en juridisk kommisjon, etter anbefaling av Pakistan Federal Union of Journalists (PFUJ), som skal etterforske og oppklare det mystiske drapet. Riktig nok er det viktig å bemerke at denne kommisjonen har blitt opprettet etter masse press og kjempe initiativ fra

media, journalister og enkelte politikere. Det gjenstår imidlertid å se hva kommisjonen kommer fram til, da de fleste bevisene i saken er forspilt av politiet i samarbeid med ISI¹⁷⁰.

5.1.15 Statens plikt til å tilrettelegge forholdene for ytringsfriheten i Pakistan

Det er ikke mulig å peke på en enkel grunn som kan forklare disse forholdene, da dette er et resultat av samspill mellom flere faktorer. Man kan si at det skyldes hull i lovgivningen som ikke beskytter journalistene på Grunnlovsrang, ved å pålegge staten plikt til å sørge for å verne ytrings- og pressefriheten som er nedfelt i Grl. art. 19. Dette står i klar motsetning til den norske retten, som både gjennom Grunnlovens §100(6) og EMK art. 10, jfr. Grl. §110c pålegger staten en plikt til å tilrettelegge offentlige kanaler for å fremme ytringsfriheten. Både Norge og Pakistan har ratifisert FN konvensjonen om Sivile og Politiske rettigheter, heretter kalt SP. SP art. 19 omhandler ytringsfriheten og kan anses som en spesifikasjon av innholdet i Grl. bestemmelse om den samme retten.

Som nevnt ovenfor inneholder den pakistanske konstitusjonen er ytringsfriheten begrenset til *interest of "glory" of Islam*. Denne meget vage og upresise formuleringen leder til mange legale, som illegale restriksjoner på ytring- og pressefriheten.

I 2010 påla regjeringen, staten å blokkere alle nettsamfunn og linker som inneholdt utsagn eller hadde søkemotor som kunne søke opp linker med blasfemisk innhold. Dette resulterte i restriksjoner på bruk av populære nettsider som for eks. Facebook, youtube, Wikipedia, samt som ca. 12000 UCRL ble fjernet. På den andre siden avstod regjeringen fra å slå ned på provoserende innhold, postet av islamske grupper.

Blasfemibestemmelsene i Penal Code har tidvis blitt misbrukt til å undertrykke pressefriheten.

Forutsatt at det ikke finnes noens lovgivning som regulerer statens ansvar til å iverksette tiltak for å verne om ytrings- og pressefriheten, stiller det seg et spørsmål er om det foreligger en implisitt eller om det stilles et innfortolket krav til det. Det er åpenbart at

¹⁷⁰ www.bdnews24.com

staten er pålagt særskilte oppgaver for å legge forholdene til rette for å verne om ytringsfriheten. Det ville ikke vært noe realitet i en rettighet om den ikke kunne vernes av de statlige maktene.

Det er i utgangspunktet domstolenes ansvar å avgjøre omfanget av rettighetene som er vernet gjennom bestemmelsen og hvorvidt den kan begrenses gjennom restriksjoner. Den er mest egnet til å utfylle og effektivisere sin rolle hvis den er fri og uavhengig av noen og enhver art eller form for kontroll eller innflytelse. Selv om rettsvesenet har generelt vært støttende for ytringsfrihet og informasjon, og forsøkte å styrke massemedia er domstolene utsatt for press fra den utøvende makten.

5.1.16 Rådgivende uttalelse fra Human Right Commission of Pakistan

Human Right Commission of Pakistan har kommet med en rådgivende uttalelse om hvordan art. 19 bør utformes. Ytringsfriheten er et av de viktigste menneskerettighetene, selv om dens manifestasjon kan innebære noen restriksjoner. Disse restriksjonene bør imidlertid være så presise og rigide som mulig. Ordlyd som er vag og utydelig bør unngås til enhver pris. Derfor bør man prøve å unngå restriksjoner som... in the interest of the "glory" of Islam..., slik at det ikke kan utnyttes av religiøse fanatikere. Det samme gjelder ordet "integrity", som kan ha flertydig betydning. Uttrykket "friendly relation with foreign states" som er nedfelt i art. 19 er en "negation" for ytringsfriheten. Per dags dato bør ikke bestemmelsen bare vernet pressefrihet, men også frihet for media, til å motta og meddele informasjon. Komiteen kom deretter med forslag til endringer som ikke drøftes nærmere her.

5.1.17 Art. 19 og dens forhold til art. 2-A.

Art 2-A i den pakistanske konstitusjonen stadfester en islamisering av staten gjennom religiøse institusjoner og et overordnet religiøst regelverk. Bestemmelsen har tidligere vært en del av fortalen til de tidligere konstitusjonen, men ble implementert som en bestemmelse på lik rang med resten av de konstitusjonelle bestemmelsene i 1985.¹⁷¹

Formålet med implementeringen var å forsterke koran og sunnahs rolle i resten av regelverket, og dermed pålegge retten en plikt til å behandle sakene i samsvar med læresetningene i Islam som nedfelt i koran og sunnah. Det omfatter også en plikt til å søke veiledning gjennom islamske prinsipper, spesielt til å utfylle eventuelle hull i lovgivningen.

Det faktum at bestemmelsen er implementert på likt nivå som de øvrige bestemmelsene i konstitusjonen, kan medføre at det går på bekostning av de øvrige fundamentale menneskerettighetene som for eks, ytringsfriheten, religionsfriheten og andre fundamentale menneskerettigheter.

Det er imidlertid viktig å ha for øyet at selv om bestemmelsen har en viktig og essensiell påvirkning på hele den nasjonale lovgivningen og rettsanvendelsen, er den ikke av supra konstitusjonell rang.

Allikevel er den med på å forsterke den religiøse begrensningen som følger av art. 19 gjennom ”in the interest of the glory of islam”

¹⁷¹ President Order nr. 14 of 1985

5.2 Ytringsfrihet i norsk rett

Ytringsfriheten er en hjerte sak for den norske staten og et av grunnpillarene i vårt demokrati. Ytringsfriheten defineres som « retten til fritt å gi uttrykk i skrift og tale for meninger om politikk, religion, moral og alle andre forhold. Tidlig anerkjent som et av grunnvilkårene for et fritt statsstyre»¹⁷². Denne definisjonen er ikke absolutt. Vi har siden 1814 alltid hatt en grunnlovsfestet ytringsfrihet, men begrepet har en dynamisk definisjon. Det har også blitt slått fast i rettspraksis¹⁷³ at ytringsfriheten er en dynamisk rettighet som skal tolkes i sammenheng med samtiden.

I den videre fremstillingen vil vi ta utgangspunkt i norsk rett og EMK artikkel 10 som regulerer ytringsfrihet samt EMD praksis. Norge har ratifisert og forpliktet seg til EMK.

5.2.1 EMK og ytringsfrihetens hensyn

Menneskerettighetsdomstolen og EMK har begrunnet ytringsfriheten i sannhetsargumentet, demokratihensynet og selvutfoldelse synspunktet¹⁷⁴. Høyesterett har uttalt seg om hensynene bak ytringsfriheten. Demokratihensynet var det hensynet som ble mest fremhevet.

5.2.2 Politiske ytringer

Det foreligger et intensivt vern etter EMK art 10 for politiske ytringer, men vernet er ikke ubetinget. Et eksempel på en begrensing av denne retten er nazistiske ytringer, med bakgrunn i andre verdenskrig.

Videre viser tendenser i EMD at demokratiets behov for å forsvare seg selv, gir et sterkt vern til ytringsfriheten. Et eksempel på dette er Rekvenyi saken¹⁷⁵. Her godtok EMD at

¹⁷² <http://snl.no/ytringsfrihet>

¹⁷³ Eksempelvis: Rt. 1997 side 1821, Kjuus dommen der Høyesterett uttaler «*Grunnloven § 100 er en gammel bestemmelse. Den må i dag åpenbart vurderes på bakgrunn av den utviklingen vårt samfunn har gjennomgått.*»

¹⁷⁴ Njål Høstmælingen, 2003, s 249

¹⁷⁵ Rekvenyi v. Hungary

Ungarn nektet ansatte i militæret, politiet og sikkerhetstjenesten å bedrive politiske aktiviteter. Behovet for nøytrale politistyrker sammenholdt med Ungarns historie førte til at hensyn til å beskytte demokratiet veide tyngre enn ytringsfriheten.

Det foreligger også rettspraksis om politiske ytringer i Norge, nemlig Kjuus saken: Høyesterett la til grunn at politisk meningsytring fremsatt i en nøytralform i et partipolitisk program falt utenfor ytringsfriheten rekkevidde.

Sannhetsargumentet har ikke hatt noen avgjørende innflytelse på EMDs praksis om moralske og religiøse meningsytringer. EMD avviker fra en intensiv prøving og gir statene rom for egen vurdering når det gjelder blasfemi og § 135a), dette fordi Europa ikke har en forent definisjon av blasfemi.

Ytringsfriheten gir en borger rett til å si sin mening om hva som helst, men denne retten er ikke ubetinget. I Rt. 1958 side 479 uttalte Høyesterett at ytringsfrihet *«ikke er til hinder for at det settes straff for den som gir uttrykk for sin mening på en utilbørlig måte»*. Saken handlet om hvorvidt et skjønnlitterært verk: «den røde rubin», var «utuktig skrift» etter straffelovens § 211 nr. 1 b).

5.2.3 Vitenskapelig meningsytringer

Sannhetsargumentet er sterkere enn vitenskapelige meningsytringer. Det må foreligge en utstrakt ytringsfrihet i en debatt om fagspørsmål¹⁷⁶.

¹⁷⁶ jfr. Rt. 1979 side 727, Gro saken og Rt. 1991 side 1069 Ms saken.

5.2.4 Demokrati hensynet- ytringsfrihet som forutsetning for demokratiet

Det vesentlige er at borgerne har kunnskap om politiske forhold før de tar et rasjonelt valg. I Norge har alle mennesker frihet til å danne et eget parti. Hvis vi skulle sette skranker på hva disse partiene utad kunne vise som sine standpunkter, ville det være å føre velgerne bak lyset.

Videre er det viktig at de folkevalgte skal gjøre seg kjent med folkets behov og samfunnets svakheter. Dette er bare mulig hvis borgerne har anledning til å ytre sine politiske meninger, uten å bli utsatt for forhåndssensur. Det er viktig at et demokratisk land styres etter borgernes behov. I dette samspillet mellom borgerne og de folkevalgte spiller media en stor rolle.

I dagens Norge spiller pressen en stor rolle. Media er statens fjerde makt og «vaktbikkje» for samfunnet.

Offentlighet er et viktig grunnlag for kontroll av offentlig og privat maktøvelse. Det er viktig at staten har ansvaret for å bevare fred og orden blant folket. Uten denne kontrollen ville det vært umulig for staten å holde oversikten over handlingene som blir foretatt. Ved at man har en gjennomsiktighet og åpenhet til å ytre ting som blir gjort feil eller misbrukt både i offentlige og private sammenhenger er en viktig forutsetning for demokratiet. Offentlighet vil også føre til at inngrep eller overgrep på enkeltindivider blir avdekket.

Ensidig ærekrenkende kritikk hvor den kritiserte ikke gis anledning til å forsvare seg, faller ofte utenfor ytringsfrihetens rettslige vern. Den negative ytringsfrihet er også vernet av demokratihensynet, noe som gir borgerne rett til å forholde seg tause om blant annet politiske meninger.

5.2.5 Selvutfoldelse synspunktet

Det følger av hensynet at ytringsfrihet er nødvendig for det enkelte individs utvikling som autonomt menneske. Frihet til å tenke egne tanker og frihet til å kommunisere disse med

andre mennesker. Dette er grunnleggende for utviklingen i et hvert samfunn samt for individet.

Enhver restriksjon i personers rett til å høre, lese, snakke, skrive eller ytre seg på annen måte begrenser hver enkelt persons modning og personlighetsmodning. Det er på det klare at menneske må gis visse vilkår for å kunne utvikle seg til fullverdige mennesker og de ovennevnte rettighetene er en del av det.

5.2.6 Hva innebærer Grunnloven § 100?

Innledningsvis skal få et overblikk på ytringsfrihetsbestemmelsen, deretter skal vi nærmere inn på bestemmelsens rekkevidde.

5.2.6.1 Grunnloven § 100

«Ytringsfrihed bør finde Sted.»

«Bør» i denne konteksten tolkes som skal, da dette er gammelnorsk formuleringer. Dette leddet inneholder prinsipp bestemmelsen. Leddet har ikke en selvstendig betydning, men er en viktig tolkningsfaktor for bestemmelsen. «Ytring» omfatter «formidling av informasjon eller ideer, meninger.»¹⁷⁷ Ytringsfriheten er uavhengig av type ytring, tid, form og medium. Det er viktig å merke seg retten til å ytre seg gjennom andres informasjonskanaler ikke omfattes av ytringsfriheten. Eksempelvis kan innlegg under avisartikler fjernes hvis ytringene blir for ekstreme for redaktøren. Ytringsfriheten er ikke forbeholdt til aktive handlinger, det å være taus er også en form for utøvelse av ytringsfriheten.¹⁷⁸ Retten til informasjon samt å gjøre seg kjent med opplysninger er også omfattet av vernet. Ytringsfriheten kan uttrykkes verbalt og ikke verbalt. Men en ting er på det klare at voldshandlinger ikke er beskyttet av ytringsfriheten.

«Ingen kan holdes retslig ansvarlig»

Tidligere hadde man formuleringen «... på andet grundlag end Kontrakt eller andet privat Retsgrundlag» denne formuleringen ble opphørte på grunn av den ble ansett som en

¹⁷⁷ Rettsdata, Grl. § 100, note 238.

¹⁷⁸ Dette kalles den «negative siden» av ytringsfriheten

unødvendig presisering¹⁷⁹. Bestemmelsen gir først og fremst vern mot staten og statlige inngrep. Bestemmelsens ordlyd favner også private arbeidsgivere. Eksempelvis hvis en ansatt sier ifra om kritikkverdige forhold i bedriften, kan ikke en arbeidsgiver påberope seg vern mot ytringen, vernet vil da komme arbeidstaker til gode.

«..for at have meddelt eller modtaget Oplysninger, Ideer eller Budskab, medmindre det lader sig forsvare holdt op imod Ytringsfrihedens Begrundelse i Sandhedssøgen, Demokrati og Individets frie Meningsdannelse.»

Her er det et veldig sentralt poeng som kommer frem, nemlig at ytringsfriheten skal veies opp mot andre interesser. Et eksempel på en verneverdig interesse er personvernet. Interesseavveiiingen vil da gå ut på hvor langt ytringsfriheten strekker seg i forhold til hvor sensitive opplysninger som blir gitt om den enkelte borger.¹⁸⁰ Det foreligger et spesielt vern for politiske ytringer. Dette gjenspeiler den tolerante holdningen fra opplysningstiden. Vi har tidligere sett på at ytringer mot statsstyrelsen fikk harde sanksjoner, dette ble det en endring på. Videre er det viktige at andre rettigheter ikke mister sin betydning i kampen mot ytringsfriheten. Lovgiver har valgt å gi svakere vern til ytringer som er rasistiske, blasfemiske, pornografiske eller hatfulle¹⁸¹, men slike ytringer skal veies opp mot den grunnleggende rettigheten, retten til å uttale seg fritt uten å stå i fare for å bli sensurert. Lovgiver har også valgt å sette noen begrensinger i ytringens omfang, i den forstand at man for eksempel ikke kan kjøpe opp uendelig mye sendetid¹⁸² for politisk reklame. Det er også satt opp forbud mot TV reklame rettet mot barn og kjønnsdiskriminerende reklame.

«Det retslige Ansvar bør være foreskrevet i Lov.»

Det følger av ordlyden at for å bli stilt ansvarlig for sine ytringer må ansvaret være hjemlet i lov.¹⁸³ Her igjen er det viktig med en avveining av de ulike bestemmelsene. Det er ingen

¹⁷⁹ Innst. S. nr 75 (2005-2006) s.2

¹⁸⁰ Et eksempel på en slik problemstilling i senere tid, er offentlige skattelister.

¹⁸¹ Jfr. Straffelovens bestemmelser

¹⁸² Rt 2004 s: 1737. Statens medieforvaltning hadde ilagt TV Vest AS et overtredelsesgebyr for å ha overtrådt forbudet mot politisk reklame i fjernsyn. Høyesteretts flertall (4-1) kom til at verken den tidligere Grl. § 100 eller EMK artikkel 10, jfr. Menneskerettighetsloven § 3 var til hinder for å ilegge gebyret. Endringene i § 100 kunne ikke lede til et annet resultat.

¹⁸³ St.meld. nr 26 (2003-2004) s: 42-43

krav om at lovhjemmelen må være klar. På tross av at klarhetsønske ble fremmet ved utformingen av bestemmelsen ble ikke dette tatt med.

«Frimodige Ytringer om Statsstyrelsen og hvilkensomhelst anden Gjenstand ere Enhver tilladte.» Formuleringen er identisk med den gamle § 100 tredje punktum. Lovgiver har valgt og ikke begrense vernet til offentlig autonomi. Bestemmelsen regulerer dermed både begrensinger fra staten og private.

«Der kan kun sættes slige klarlig definerede Grænser for denne Ret, hvor særlig tungtveiende Hensyn gjøre det forsvarligt holdt op imod Ytringsfrihedens Begrundelser.» Dette er en av de viktigste vernene ytringsfriheten har, det følger av bestemmelsen at for å begrense ytringsfriheten må det foreligge klare tungtveiende hensyn. Et eksempel på dette er allmenne hensyn¹⁸⁴.

*«Forhaandscensur og andre forebyggende Forholdsregler kunne ikke benyttes, medmindre det er nødvendigt for at beskytte Børn og Unge imod skadelig Paavirkning fra levende Billeder. Brevcensur kan ei sættes i Værk uden i Anstalter.»*¹⁸⁵ Forhåndssensur kan godtas hvis det gjelder levende bilder som har til formål å beskytte barn og unge mot skadelig påvirkning.

«Enhver har Ret til Indsyn i Statens og Kommunernes Akter og til at følge Forhandlingerne i Retsmøder og folkevalgte Organer. Det kan i Lov fastsættes Begrænsninger i denne Ret ud fra Hensyn til Personvern og af andre tungtveiende Grunde.» Bestemmelsen er blant annet supplert med domstoloven § 124: som legger til grunn at det skal foregå åpne rettsmøter. Unntak kan gjøres etter § 125 (1)c) da må det være «påkrevd» med lukkede dører. Dette påkravet vurderes opp mot om det foreligger konkrete og særlige forhold. Videre ser man på hvorvidt disse forholdene gir grunn til å frykte for at sakens opplysninger ellers skal bli vanskeliggjort¹⁸⁶. I saken mot Anders

¹⁸⁴ Dette begrepet er nærmere forklart senere i fremstillingen.

¹⁸⁵ St meld nr 26 (2003-2004) s: 132-134

¹⁸⁶ Rt. 1997 side 743. Man kan begrense adgangen til åpne rettsmøter hvis for eksempel det er formålet er å verne offeret.

Behring Breivik valgte dommerne å la saken gå for lukkede dører. Avgjørelsen ble blant annet begrunnet i hensynet til allmennheten og i faren for at viktig bevis skulle gå til spille.

Det paaligger Statens Myndigheter at lægge Forholdene til Rette for en aaben og oplyst offentlig Samtale.» Det er ikke nok at staten ikke blander seg inn, den har en aktiv plikt til å medvirke at individer og grupper har en faktisk ytringsmulighet. Dette er en forpliktelse for staten.¹⁸⁷

5.2.7 Ytringsfrihetens omfang

Hvilke type ytringer er omfattet av ytringsfriheten. Hvilken beskyttelse gir bestemmelsen og hvilken intensitet har den?

Hva ligger i begrepet «frimodig»? Lovteksten ramser konkret opp statsstyrelse, men legger videre til ” *hvilken som helst anden gjenstand* ”. Etter en naturlig språklig forståelse må formuleringen omfatte ethvert tema som man har anledning til å mene noe om. Denne tolkningen styrkes videre av rettspraksis som ikke avgrenser mot noen konkrete temaer.

¹⁸⁸Dette betyr at i utgangspunktet er det anledning til å ytre seg om ethvert tema.

Ytringsfriheten sonderer mellom meningsytringer og faktiske påstander. Alle meningsytringer vernes av ytringsfriheten, en har rett til å mene det hva man vil. Problematikken om hvilke type ytring som er fremsatt oppstår når det er snakk om spørsmål om hvorvidt usanne påstander vernes av ytringsfriheten. Vi skal se nærmere på hvilket vern faktiske påstander nyter av grunnlov § 100.

Forskjellige type ytringer:¹⁸⁹

¹⁸⁷NOU 1999:27 s: 249 og St. meld. nr. 26 (2003-2004) s: 148 flg.

¹⁸⁸Jfr. Bl.a. Mykle saken Rt. 1958 . 479

Meningsytringer er subjektive ytringer som ikke trenger å ha hold i virkeligheten. Den representerer yterens synspunkter.

Fakta ytringer representerer noe som er sant. Ytringen kan dokumenteres og kan veies opp mot andre interesser. Fremsettelse av faktiske opplysninger av betydning for samfunnsdebatten er et viktig moment for demokratiet og vernes av ytringsfriheten. I motsatt retning har vi faktiske opplysninger som kan føre til en fare for rikets sikkerhet. Derfor er det viktig at fakta ytringer også nyter et vern selv om vernet ikke er like sterkt som for meningsytringer, samtidig som den veies opp mot andre interesser.

Det er politiske menings ytringer som er bestemmelsens kjerne. Dette kan leses ut fra ordlyden «Frimodige Ytringer (...) om Statsstyrelsen og hvilkensomhelst anden Gjenstand». Lovgiver har begrenset vernet til meningsytringer. Vernet gjelder selve meningsinnholdet og ikke hvordan ytringen er satt fram. Det vil si at lovgiver kan kreve at ytringen er satt frem hensynsfullt, sømmelig og tilbørlig. Grl. § 100 har en dynamisk anvendelse. Det er dagens standarder som legger til grunn dagens standarder.

Det går også et skille mellom offentlig og privatsfære. Det er viktig med åpenhet og gjennomsiktighet i offentligheten. Allmennheten har rett til å vite hva som skjer i landet deres og alt som ligger i den offentlige interessen bør være tilgjengelig for allmennheten. En privatsak som ikke er av allmenn interesse er som oftest underbelagt taushetsplikt. Dette kan for eksempel være journalføring i en samtale mellom en psykolog og pasient. Men privat sensitivinformasjon som er av allmenn interesse, blant annet habilitetsspørsmål er vernet av ytringsfriheten.

Høyesterett har ved flere tilfeller¹⁹⁰ slått fast at usanne påstander kan vernes av ytringsfriheten hvis påstandene har en allmenn interesse. Ved fravær av allmenn interesse vil ytringen neppe falle inn under § 100. Det relevante vurderingsmomentet vil da være hvorvidt påstanden er av allmenne interesse.

¹⁹⁰ Jfr. Rt. 1994 side 506, Rt. 1994 side: 518, Rt. 1994 side 50 og Rt 1996 side 731.

5.2.7.1 Hva er «allmenn interesse»?

«Allmenn interesse» er et bredt begrep. Hovedsakelig kan begrepet referere til å omfatte alt som har med «felles velvære» eller «generell velferd». Den offentlige interessen er sentral i politisk debatter og generell politikk. I tillegg til dette kan begrepet omfatte alle påstander som vil hjelpe den felles trivsel eller generell velferd vil være omfattet av begrepet.

Jurister vil definere begrepet som «vitale/sentrale/vesentlige» samfunnsspørsmål, mens journalister foretrekker å tillegge ordets betydning til alle relevante forhold som allmenninteresse.

Det følger av juridisk teori, norsk rettspraksis og EMD praksis at definisjonen ikke bør være for konkret og må ha et vidt anvendelsesområde. Det skyldes blant annet det vide aspektet av ulike samfunnsforhold som kan oppstå og eksisterer. Det ville være en omfattende og problematisk oppgave å kunne påpeke konkret de forholdene som skal betegnes som “allmenn hensyn”. En for konkret definisjon kan resultere i uønskelig virkninger med vilkårlige resultater.

Videre skal vi se på hva rettspraksis legger i «allmenn interesser»:

Offentlige myndigheters virksomhet faller klart innenfor ytringsfrihets kjerneområde. Det gjelder eksempelvis kritikk rettet mot bruk av offentlige midler og ikke minst lover, forskrifter og budsjetter. I forbindelse med trykkeri av karikaturtegningene ble det for eksempel skapt en stor debatt om blasfemiparagrafen i norsk rett. Man konkluderte her med at allmenne hensyn ikke krevde tiltale^{191 192}.

Videre er konkrete handlinger fra offentligheten egnet for allmenn interesse. Det gjelder f. eks enkelte beslutninger av domstolene, påtalemyndighetene eller regjeringen.

En interessant sak der kritikk rettet mot offentlig myndigheters handlinger ikke ble vernet av ytringsfriheten, er Rt. 1989 side 257 Vassdalen saken.

“ I sin utgave for lørdag den 8. mars 1986 reiser Dagbladet i overskriften og den etterfølgende tekst spørsmålet "Hvem ga ordren til å sende ingeniørsoldatene inn i den rasfarlige Vassdalen etter klare advarsler om overhengende rasfare?" I oppfølgingen på side 9 settes det spørsmålstegn ved "Hvem ga ordren som sendte soldatene inn i det rasfarlige området i Vassdalen? Hvem sa nei til vendereis for de framrykkende

¹⁹¹ Jfr. Karikaturtegningene, se pkt 6.3.5 for nærmere redegjørelse

¹⁹² Jfr. Straffeloven § 142

ingeniørsoldatene som ble katastroferasets ofre?" At det dreide seg om 16 dødsofre, var kjent fra før. I første avsnitt i selve artikkelen fastslås at "vi vet at troppssjefen for den framrykkende avdelingen i Vassdalen, en løytnant, tok kontakt med sin overordnede i tredje bataljon fra Åsegarden leir ved Harstad. Fra de som overlevde ulykken vet vi at de menige følte seg utrygge. De var skremt etter å ha sett forholdene og to ras. De ba om å få snu. Løytnanten, som overlevde ulykken, formidlet dette syn videre" Og i ingressen var det alt sagt at resultatet ble "nei til vendereis" "

Høyesterett la vekt på at det var oppsatt en kommisjon som skulle redegjøre de aktuelle problemene, og Dagbladet burde ha ventet med å spekulere hvem som var ansvarlig for ulykken. Det har i etterkant, blant annet av juridiske litteratur, kommet kritikk relatert til dommen. Det har for eksempel blitt poengtert at ytringsfrihetens legitime hensyn bortfaller ved et slikt tilfelle. Hvis pressen kun skulle ha adgang til kritikk i etterkant, ville deres funksjon som «overvåkningsorgan» være ikke-fungerende. Aktualiteten for saken og pressen vil være mistet.

Kritikk av politikere og andre offentlige personer betegnes også som ytringer av allmenne hensyn. Men det er viktig å merke seg at Høyesterett og EMD har slått fast at kritikk av selv privatpersoner som ikke har søkt medias oppmerksomhet, kan vernes av ytringsfriheten.

EMDs avgjørelse av Tromsø saken¹⁹³ er et eksempel på det. Her ble det uttalt: «Likevel gir ikke artikkel 10 en uinnskrenket ytringsfrihet selv for pressen i saker av offentlig interesse. Friheten følges av plikter og ansvar. Hensyn må tas til individets rett til beskyttelse av ære og omdømme, og uskyldspresumsjonen etter artikkel 6(2). Journalister må derfor handle i god tro og sørge for nøyaktig og pålitelig informasjon. Dessuten var ingen av de beskyldte selfangerne navngitt. Virkningen av påstandene ble redusert av flere forhold, blant annet var ikke beskyldningene rettet mot alle eller noen enkelte av mannskapet. »

I denne saken har EMD vernet ytringsfriheten i forhold til ærekrenkende uttalelser for privatpersoner. De legger blant annet vekt på at vedkommende ikke var navngitt, uttalelsene hadde en karakter av overdrivelse og beskyldningene ikke var rettet mot alle. Selv om ytringen har en allmenn interesse, vil mangel av allmenn karakter minske intensiteten i ytringsfrihetsvernet.

¹⁹³ Case of Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway

I juridisk teori¹⁹⁴ har det blitt satt opp flere forhold som må vurderes for å fastslå om ytringen har en allmenn karakter. Først og fremst, hvilke krav som stilles til den konkrete ytringen i forbindelse med spørsmål av allmenn interesse. For det andre, i hvilken utstrekning identifiseres personer i saker av allmenn interesse. Et annet moment er hvorvidt det intensive er fremmet i det offentlige rom.

Spesielt i forhold til ærekrenkelser, har ytringer som grenser mot usaklig og til dels personlige forhold, svakere vern. Et tilfelle er Schawbe-saken¹⁹⁵. Saken gjaldt opplysninger om en politikers 20 år gammel uaktsom bilkjøring. Spørsmålet var om en slik opplysning var relevant i den politiske debatten når vedkommende deltok selv?

EMD konstaterte at slike opplysninger bidrar til å opplyse politikernes personlige egenskaper, som i seg selv er relevant for deres politiske aktivitet. EMD la også til at det kan tenkes unntak fra dette, blant annet hvis det er snakk om privat sensitive forhold eller opplysninger, som ikke bidrar til noe annet enn svekkelse vedkommens omdømme. I dette tilfelle konkluderte EMD med at det ikke var privatsensitive opplysninger om vedkommende og dermed ble ytringene vernet.

Dermed kan slike utenforstående opplysninger og ytringer ha en allmenn interesse i det offentlige rom selv om opplysningene er av en personlig art og bør dermed vernes av ytringsfriheten. Det finnes gråsoner om hva som er beskyttet av ytringsfriheten, man må da foreta en konkret interesse avveining av de motstridende interessene.

Videre kan en ytring mangle vern av ytringsfriheten som følge av unødig identifisering i forhold til sakens allmenne interesse. I Rt. 1987 side 1058 tok Høyesterett stilling til dette spørsmål. Et blad hadde skrevet om en offentlig ansatts inntekt og lønnsøkning i en reportasje. Retten kom fram til at det å sette søkelyset på vedkommendes inntekt kan anses som et samfunnsrelevant tema. Det går likevel en grense når vedkommende som person blir identifisert og hengt ut i offentligheten.

¹⁹⁴ Kyrre Eggen, 2003 side: 349 flg.

¹⁹⁵ Schwabe v. Østerrike

«Slik jeg ser det, er det nettopp presentasjonen av et generelt spørsmål av samfunnsmessig interesse ved det jeg må anse som en ensidig fokusering på personen B, som gir denne saken dens særpreg. Dette særpreg hindrer selvsagt ikke at den rettslige bedømmelsen av om det foreligger en ærekrenkende omtale, må ta utgangspunkt i den vanlige forståelse av straffeloven § 247. Men anvendelsen av regelen på et slikt tilfelle reiser spesielle spørsmål.»

I Tromsø-saken kom EMD fram til at selfangerne ikke var identifiserbare nok. Kritikken rettet mot dem fikk dermed vern etter ytringsfriheten. Sammenlignet med norsk rettspraksis, kan man trekke ut at EMD vurderer graden av identifiseringen i motsetningen til Høyesterett, som legger vekt på vedkommende er identifiserbar i det hele tatt eller ikke. Flere saker hos EMD taler for at det legges til grunn et større vern av ytringsfriheten i forhold til privatpersoner sammenlignet med norsk rettspraksis.

Ytringen var unødig krenkende i forhold til sakens allmenne interesser. Dette er en av de vanligste årsakene til at ytringene ikke slår i gjennom i norsk rett¹⁹⁶.

Her forelå en rapport om behandling av psykiske pasienter som var innlagt, redegjorde forhold som var betydelig oppsiktsvekkende og lovstridige. Blant annet ble ordet «tortur» brukt for å kunne betegne de enkelte forholdene. De fornærmede reiste sak om anklagelsene, som særlig sprang ut av betegnelse «tortur».

Vedkommende ble holdt innestengt i et eget rom til hensyn av hennes og andre sikkerhet. Det var en betydelig risiko for at Gro kunne utgjøre fare. Denne metoden ble også betegnet som «tortur», noe Høyesterett mente var en uforholdsmessig karakteristikk av forholdet. Førstvoterende uttalte følgende:

«Etter min mening er det ikke berettiget å bruke karakteristikken « tortur » verken om

¹⁹⁶ Rt. 1979 side: 727 er et konkret eksempel på dette.

metoden eller om den konkret beskrevne anvendelse av sanksjoner. Bruken av rem (låsing) var riktignok i strid med Sosialdepartementets regler av 25. april 1967, som bare tillot dette middel brukt for å hindre at pasienten skadet seg selv eller andre.

Behandlingsopplegget innebar imidlertid at bruken av rem kunne reduseres vesentlig i forhold til tiden før behandlingen, og blant annet på denne bakgrunn synes karakteristikken « tortur » i utgangspunktet å være uforholdsmessig sterk. “

Høyesterett har anvendt en streng linje i forhold til grensene mot ytringsfrihet.¹⁹⁷ Det har til grader vært altfor streng anvendelse; der flere forhold har blitt ansett som “utilbørlig angrep og kritikk “. I etterkant har det kommet kritikk fra flere hold. Blant annet fra juridisk teori, som anser vurdering basert på feil premisser. Fokuset har vært på selveste kritikken uten å vurdere utilbørlighetsgraden¹⁹⁸.

Selv om kritikken har allmenn interesse, vil den kunne begrenses eller skjermes for offentligheten hvis ytringene har en utilbørlig karakter. Denne rettsanvendelsen er i motsetning til EMD, som anvender en betydelig mildere tolkning. Et annet viktig spørsmål i forhold til ytringsfrihetens intensitet er kravet om ytringens fremleggelse i det offentlige rom eller ikke.

EMD har i flere saker slått fast at ytringen må kunne fremlegges i offentlige rom for å kunne vernes etter artikkel 10¹⁹⁹. Høyesterett har i motsetning til det ingen praksis som stiller et krav om ytringens fremleggelse i det offentlige rom. Tvert i mot har ytringer fremlagt bak lukkede dører også fått vern etter ytringsfrihetens bestemmelser. Et eksempel på det er Rt. 2001 s. 1720:

«En kvinne hevdet å være voldtatt av en medstudent etter en eksamensfest, noe han benektet idet han mente de hadde hatt samleie som var frivillig fra begge sider. Han reiste ærekrenkelsessak med påstand om mortifikasjon og erstatning. Kvinnen greide ikke å føre

¹⁹⁷ Kyrre Eggen, 2003,

¹⁹⁸ Eksempel Rt. 1991 side 1069 og Rt. 1993 s 537.

¹⁹⁹ Janowski saken illustrerer dette.

sannhetsbevis. For Høyesterett gjaldt det sentrale spørsmålet en avveining mellom ytringsfriheten, slik den er vernet i EMK artikkel 10 nr. 1, og omdømmets vern etter straffeloven § 247, jf. EMK artikkel 10 nr. 2. Høyesteretts flertall fant at alle uttalelsene var vernet av ytringsfriheten, og således rettmessige i forhold til § 247. Den nye straffeloven § 208 om straffrie betroelser ved seksualovergrep fikk ikke anvendelse i saken»

Ytringer som har en karakter av religiøse, vitenskapelig eller politiske meninger, bør kunne fremmes uten noen form for innskrenkninger, altså nyte vernet fullt ut. Det begrunnes blant annet med at erfaringer om faktiske forhold skal tolkes og er avhengig av en diskusjon rundt forståelse av ytringene. Slike ytringer bør derfor vernes mer intensivt i motsetning til rene fakta ytringer²⁰⁰.

Politiske meningsytringer bør dermed nyte et intensivt, omfattende ytringsvern, men er selvfølgelig ikke helt absolutt. Det må vurderes om den enkelte ytringen er skadelig siden faktiske ytringer utgjør større skade enn meningsytringer samt må det vurderes om vedkommende har skadehensikt eller har kjennskap til ytringens misvisende karakter. Meningsytringer vil som oftest nyte ytringsfrihetsvern. Det samme vil fakta ytringer gjøre, men vil ha visse begrensninger i form av skadetrussel, andre hensyn og interesser som er betydelig viktigere.

Alle tre hovedhensynene, altså sannhetsprinsippet, demokratihensynet og selvtvoldelsesprinsippet bak ytringsfriheten tilsier at meningsytringer bør ha sterkere vern enn fakta ytringer. Den først nevnte ytringen kan man sjeldent føre argumenter mot, og her gjenspeiler hensynets kjerneområde vidt. På den andre siden vil fakta ytringer kunne veies opp mot andre interesser. Hensynene har lite relevans eller gjennomslag. Et eksempel på dette er forbud mot offentliggjøring av dokumenter som har betydning for rikets sikkerhet, vil være egnet for en innskrenkning, i motsetning til en ytring som foreslår nedleggelse av

²⁰⁰ Som er rene faktiske påstander; kan verifiseres eller falsifiseres.

viktige sikkerhets organisasjoner.

5.2.8 Ytringsfrihetens intensitet

For at det skal kunne skapes et velfungerende demokratisk samfunn, må ytringsfriheten ha et vidt omfang. Forhånd sensur og betydelige avgrensninger i ytringsfriheten vil stride mot et demokratisk samfunn. Ved å gi ytringsfriheten vide rammer, sørger man for at ytringene kan løftes opp på et politisk nivå og blir en del av den politiske debatten. Det styrker folkets vilje, og det åpner opp for at de blir hørt. Det åpnes også for usaklige meningsytringer, men dette er en del av prisen man må betale for å oppnå et demokratisk samfunn.

I norsk teori har i midlertidig intensitetsspørsmålet også blitt vurdert opp mot hvem kritikken er rettet mot; en offentlig eller privat person. Når det gjelder ytringer rettet mot en offentligperson har synet åpenbart vært mer liberalt; ytringsfriheten strekker lengre, mens for privatpersoner har det vært et mer påpasselig syn.

Høyesterett har som sagt også vurdert ytringsfriheten opp mot uttalelser rettet mot privatpersoner, et eksempel på dette er Rt.1999 side 1541. Her ble sammenhengen mellom den allmenne interessen og hvem ytringen er rettet mot lagt vesentlig betydning. Dette samsvarer også med EMD praksis.

Høyesterett har i flere saker tatt stilling til om ytringen er av allmenn interesse. I saker som gjelder privatpersoner slår ikke ytringsfriheten fullt i gjennom.

«Hagen saken»²⁰¹ illustrerer dette. Saken oppstod i forbindelse med kommunevalgkampen i 1987. Rogalandsavisen hadde trykket en lederartikkel der de kritiserte Fremskrittspartiet og Carl Ivar Hagens uttalelser om innvandrere. Det ble blant annet uttalt: «... med avsky

²⁰¹ Rt. 1990 side: 257, Jfr. også Rt. 1994 side: 506

har de fulgt Fremskrittspartiets og Carl I. Hagens kampanje for å styrke fremmedhat blant nordmenn». Utsagnet ble ansett for å ligge innenfor ytringsfrihetens rammer.

Førstvoterende uttalte «Avgjørende for mitt standpunkt er at det pålagete utsagn i lederartikkelen må ses som en politisk meningsytring som etter de konkrete omstendigheter i saken ikke var rettsstridig selv om den var gitt en skarp form. Det følger imidlertid ikke av dette at utsagnet siktes inn mot Hagen som privatperson. Det framgår av artikkelen at det er Hagens opptreden som politiker, valgkampdeltaker og partiformann som behandles. Jeg viser i denne sammenheng også til at byretten fant at beskyldningen var egnet til å utsette Hagen for "tap av den fornødne tillit som en stortingsmann har» At kritikken eller uttalelsene var rettet mot et politisk parti og en politiker var et vesentlig moment i denne vurderingen. Høyesterett konkluderte med at hensynet til politisk ytringsfrihet må veie tungt.

Ved bedømmelsen av hvorvidt utsagnet av et slikt innhold kan gi grunnlag for straffeansvar, mortifikasjon eller oppreisning er det vesentlig at saken dreier seg om et utsagn på det politiske område med tilknytning til Hagens opptreden som politiker. På det politiske område vil hensynet til ytringsfriheten komme sterkt inn ved den avveining som må skje overfor hensynet til personers æresfølelse og omdømme. Denne avveiningen må foretas i tilknytning til vurderingen av om utsagnet er rettsstridig²⁰². Her kommer hensynet til grunnlovsvernet § 100 inn, særlig § 100 tredje punktum hvorefter "*Frimodige Ytringer, om Statsstyrelsen og hvilkensomhelst anden Gjenstand, ere Enhver tilladte*". Byretten som drøfter spørsmålet i forhold til mortifikasjon, har ikke ansett hensynet til ytringsfriheten utslagsgivende i denne henseende.

Videre har Høyesterett tatt stilling til personvern og ytringsfrihet i «Politiet slo saken». Dagbladet publiserte en video og noen bilder av en politimann som slo en pågrepet mann. Politimannen følte seg krenket på bekostning av ytringsfriheten til Dagbladet. Høyesterett slo fast at politimannen ikke anses som en offentlig person og har dermed like mye personvern som andre borgere. Om ytringen hadde allmenn interesse sa retten følgende:

²⁰² Hvilket er et straffbarhetsvilkår både etter straffeloven §§ 246 og 247.

“Det står for meg som et naturlig utgangspunkt at Dagbladet var i sin fulle rett til å publisere materiale fra den videofilmen som lå til grunn for oppslagene. Dette må ses som ledd i avisens rett - og plikt - til å bringe videre informasjon den blir kjent med om sentrale samfunnsspørsmål, og som har betydning i den offentlige debatt. Ytringsfriheten omfatter etter min mening også at en avis må ha betydelig armslag med hensyn til hvordan dette stoffet presenteres. Innskrenkninger i ytringsfriheten på områder som står sentralt i den offentlige debatt, krever en sterk begrunnelse, jf. for så vidt ordlyden i EMK artikkel 10: Slike innskrenkninger skal fremstå som nødvendige i et demokratisk samfunn. Det kan også vises til at sanksjoner mot media i form av erstatningsplikt kan medføre en uønsket tilbakeholdenhet med å bringe frem til debatt forhold som fremstår som mistenkelige eller uheldige.” Dette indikerer dermed at ytringsfriheten også verner ytringer som kan utgjøre ærekrenkende feilaktige faktiske påstander. Det er viktig at pressen nyter et godt vern for å nettopp å drive den kontrollerende funksjon, på godt og vondt.

Ytringer av allmenn interesse vil være et viktig vurderingsmoment ved faktiske påstander i motsetning til meningsytringer. Påstander som ikke har allmenn interesse vil ikke anses som «frimodige ytringer», dette følger av EMK artikkel 10. Spørsmålet som da oppstår er hvorvidt det eksisterer et minimumsvern for meningsytringer som mangler «allmenn interesse»? Vi kan konkludere med at ytringsfriheten operer med et visst vern for slike utsagn også. Dette vernet begrunnes ikke i demokrati hensynet men selvutfoldelses- og sannhetshensynene.

5.2.9 EMK og innskrenkning av ytringsfriheten

En film inneholdt blasfemisk beskrivelse av Gud, Jesus og Jomfru Maria, og spørsmålet var om en slik film kunne sensureres i medhold av EMK artikkel 10. For å innskrenke en så grunnleggende frihet har EMD stilt opp visse vilkår som må være oppfylt.

- Det må foreligge en bestemmelse som gir rett til inngrepet.

- Inngrepet må verne ett av formålene som er listet opp i EMK's artikkel 10 annet ledd.
- Inngrepet må være «*nødvendig i et demokratisk samfunn*», det vil si at det må foreligge et «*legitimt hensyn*».

EMD har lagt til grunn at statene må ha en viss frihet til å sette grensene for de ulike rettighetene, dette kalles «statens skjønnsmargin».

5.2.9.1 «Legitimt hensyn»

For å definere hva EMD legger i begrepet «legitimt hensyn» kan vi se hen til EMD praksis. Den sveitsiske regjeringen, som var part i saken, hadde sensurert filmen til respekt for «andres religiøse følelser». EMD viste tilbakeholdenhet med å anvende en slik vurdering. Dommerne fastslo blant annet at selv mennesker med sterk religiøs tilhørighet må kunne tåle en viss kritikk relatert til deres religion og religiøse verdier. På tross av dette aksepterte retten at det forelå et “legitimt hensyn” bak innskrenkningen.

5.2.9.2 «Nødvendig i et demokratisk samfunn»

Selv om ytringsfrihet er en viktig grunnstein i et demokratisk samfunn og nødvendig for samfunnets utvikling, må retten kunne begrenses i visse tilfeller. Dette er viktig for å hindre en unødvendig debatt som fører til unødige provosering.

EMD gir de enkelte statene viss skjønn til å kunne selv vurdere hva som er aktuelt og nødvendig i deres samfunn. Vurdering er altså overlatt til den enkelte parten²⁰³. Siden filmvisning utgjorde en stor trussel for dis harmonisering av religiøse ikke-religiøse grupper i samfunnet, anså den sveitsiske retten det både nødvendig og hensiktsmessig å kunne sensurere en slik kinovisning. Det var primært det katolske samfunnet i regionen som ville ha blitt provosert og opprørt. EMD la disse forholdene til grunn og fastslo at

²⁰³ Vurderingen er opp til staten.

staten ikke hadde handlet i strid med EMK artikkel 10 (2).

5.2.10 Ytringens form²⁰⁴

Det er et skille mellom ytringens form og innhold. Ytringsfriheten verner innholdet i en ytring, ikke hvilken form ytringen er presentert på. Når det gjelder formen på ytringen tar Høyesterett stilling til om hvorvidt ytringen er fremmet på hensynsfull, sømmelig og tilbørlig måte. Siden loven er taus på dette område blir rettspraksis viktig. Vi skal i den videre fremstillingen se hvordan Høyesterett tar stilling til dette.

For ærekrenkelsessaker har Høyesterett klart sondret mellom ytringers form og innhold, når den kan fremlegges på en mer saklig og «nøktern» form.

I forbindelse med diskriminerende ytringer er det ikke lagt vekt på sontringen mellom form og innhold. Rt. 1978 side 1072 er et eksempel på dette. Vurderingsspørsmålet var om ytringer som hadde karakter av overdrivelse og urimelig generalisering, kunne begrenses i medhold av straffeloven § 135 a. Dommeren la vekt på hensynet til ytringsfrihet og de enkelte begrensningene som kunne oppstå. Spesielt meningsytringer vil vanskelig kunne fremlegges hvis det ble lagt betydelig vekt på dens form.

I Rt. 1981 side 1305 valgte flertallet å sondre mellom politiske meningsytringer om innvandringsspørsmål og uttalelser som direkte var rettet mot muslimske innvandrere. De politiske meningsytringene var vernet av ytringsfriheten. Selv om de ble oppfattet som krasse og harde var de nødvendige i en sunn politisk debatt. Det problematiske var derimot ytringene som var direkte rettet mot den muslimske befolkningen i Norge. Det ble altså ikke lagt vekt på å skille mellom meningsytringer eller ytringens form, men snarere; uttalelsen ble gjentatt i mange variasjoner og løpesedlene var ledd i en organisert kampanje.

²⁰⁴ Eggen, Kyrre, 2003 side: 388

Høyesteretts praksis viser at retten ikke operer med en klar sontring mellom form og innhold. Vurderingstemaet er om den enkelte ytringen er i strid med lovens hensyn og karakter.

5.2.11 Ytringens sanne karakter²⁰⁵

Videre skal vi se på hvilken betydning det har om ytringen er sann, og hvilken betydning det har om yteren er i aktsom god tro. Denne vurderingen må tas etter hvilke type ytring det er snakk om.

Meningsytringens sannhet kan vanskelig betegnes som sann eller usann. Derfor vil dens vurdering av «sannhet» være meningsløs. Formålet med en slik ytring er nettopp å fremme yterens mening, uavhengig av sannhetgraden i ytringen.

Det er under fakta ytringer vurderingskjernen ligger. Det må tas stilling til hvilke interesser som taler i mot og for at en sann fakta ytring bør kunne fremlegges. Når den enkelte ytringen kommer i konflikt med andre interesser, vil ytringens sannhet ha lite relevans. Det gjelder for eksempel ved brudd på blasfemiske, pornografiske ytringer eller opphavsrettigheter. Når den enkelte lovbestemmelsen innskrenker ytringsfriheten, oppstår det sjeldent spørsmål om den enkelte ytringen er sann eller ikke. Det har unntaksvis vært et vurderingstema, men det er kun der ytringens sannhet kan utelukke eller minske graden av krenkelser av andre interesser. Ærekrenkelser er et godt eksempel på hvor ytringens sannhet kan minske graden av krenkelsen.

Selv om en ytring skulle vise seg å være sann, gir det ingen absolutt adgang til å kunne ytre seg. Det må vurderes opp mot om ytringen kan være skadelig for andre interesser. Selv om hensynet skulle tilsi at sannheten må fremlegges, begrunner ikke det en rett til å påføre andre skader.

Demokratihensynet kan tale tungt for at en sann ytring skal kunne ytres, men igjen har det flere begrensninger. Ytring som ikke har allmenn interesse, vil ikke kunne begrunnes etter demokratiprinsippet. Og selv ytringer som har allmenn interesse, vil kunne begrenses av

²⁰⁵ Eggen, Kyrre 2003 side: 392

andre tungtveiende interesser. Eksempel på tungtveiende grunner er kodifiserte dokumenter relatert til nasjonens sikkerhet.

Oppsummerende kan vi si at ytringer som er sanne og har en viss allmenn interesse eller relevans for samfunnsforholdene, vernes av ytringsfriheten. Men denne friheten er underlagt visse begrensninger; hvis for eksempel andre tungtveiende argumenter taler for sensur. Ytringer som ikke har allmenn interesse, har et svakere vern og må i de fleste tilfeller vike for andre tungtveiende hensyn.

5.2.11.1 EMK og vern av sanne ytringer

EMK art 10 gir heller ingen signaler om at sanne ytringer har et absolutt vern. EMDs praksis forholder seg også taus. Det nærmeste vi kommer er en uttalelse fra Bladet Tromsø-saken²⁰⁶ som lyder følgende; “ *Only very exceptionally could it be considered necessary in a democratic society to suppress information which could be proved to be true* “.

En obiter dictum uttalelse fra Markt Intern-saken²⁰⁷ er også relevant i denne sammenhengen; “ *even the publication of items which are true and describe real event may under certain circumstances be prohibited: the obligation to respect the privacy of other og the duty to respect the confidentiality of certain commercial information are examples* “

Vi ser at ytringsfriheten veies opp mot andre hensyn akkurat som Høyesterett gjør

Kyrre Eggen skriver i sin doktoravhandling²⁰⁸ at det er tendenser som tyder på at sanne ytringer er beskyttet av EMK artikkel 10, jfr. ordene «even» og «under certain circumstances». Det indikerer på at det selv om Norge kun i visse tilfeller velger å forby sanne ytringer, er det ikke i samsvar med EMK art 10.

²⁰⁶ Bladet Tromsø og Stensaas v. Norge

²⁰⁷ Markt Intern Verlag GmbH v. Tyskland

²⁰⁸ Eggen Kyrre, 2003, s 185 flg.

5.2.12 Yterens ondsinnet motiv²⁰⁹

Hvis formålet med en ytring er å fremme hat og yteren har rettsstridige hensikter, tilsier det at ytringen ikke burde nyte et godt vern av ytringsfriheten. Det vesentlige må være om motivet strider mot hensynene og interessene til de enkelte bestemmelsene som regulerer forbudene.

Yterens motiv har ingen betydning og er dermed uvesentlig ved anvendelsen av straffeloven §§ 135 a²¹⁰ og 142²¹¹.

§ 142. *«Den som i ord eller handling offentlig forhåner eller på en krenkende eller sårende måte viser ringeakt for nogen trosbekjennelse hvis utøvelse her i riket er tillatt eller noget lovlig her bestående religionssamfunds troslærdommer eller gudsdyrkelse, eller som medvirker hertil, straffes med bøter eller med hefte eller fengsel inntil 6 måneder»*

Bestemmelsen tilsier at det må ha forekommet “ forhåning eller krenkelse av noens trosbekjennelse “. Det har heller ikke blitt lagt avgjørende vekt på motivet i rettspraksis. Det må foreligge en utilbørlig ytring etter en helhetsvurdering. Rt. 1979 side 1590 illustrer det; *«Når loven bruker ordet utilbørlig, kreves det imidlertid noe mer. Etter min oppfatning er det i denne sak ikke tilstrekkelig grunnlag for å karakterisere beskyldningene som utilbørlige fordi det nyttes navn.»*

Det følger av juridisk teori og rettspraksis, at det må legges til grunn en helhetlig objektiv vurdering av motivenes hensikt.

²⁰⁹ Eggen, Kyrre 2003 side: 414

²¹⁰ Rasediskriminering bestemmelsen

²¹¹ Blasfemi bestemmelsen

Et eksempel der Høyesterett ikke har lagt vekt på yterens motiv ved tolkning av straffeloven § 135 a, er Kjuus saken. Retten tok blant annet stilling til EMK art 10 og FN konvensjon om sivile og politiske rettigheter art 19. Om art 19 sa retten følgende:

“ FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter oppstiller et krav om ytringsfrihet. Under henvisning til at utøvelsen av denne rettighet medfører "særlige forpliktelser og et særlig ansvar", angis at visse begrensninger kan fastsettes ved lov, når dette er nødvendig av hensyn blant annet til respekten for andres rettigheter eller omdømme. Jeg viser til artikkel 19 nr 2. Jeg kan ikke se at denne konvensjonen gir ytringsfriheten et annet eller sterkere vern enn EMK. “

Om art 10: *“ Det følger av praksis fra Den europeiske menneskerettighetskommisjon at artikkel 17 sammenholdt med artikkel 14 kan medføre at rasediskriminerende ytringer faller utenfor vernet i artikkel 10 “*

Politiske ytringer, er ikke vernet absolutt²¹². Rasediskriminerende ytringer vil i de fleste tilfellene begrense retten. *«Utsagnene er politiske ytringer avgitt som ledd i en politisk debatt om innvandrere og innvandringsspørsmål. Ytringer i en slik debatt ligger i kjerneområdet for utsagn som skal nyte vern etter Grunnloven § 100 - jf bestemmelsens siste punktum om frimodige ytringer om statsstyrelsen. Men Grunnloven § 100 har tradisjonelt ikke vært forstått slik at enhver ytring på det politiske området - uansett realitet og form - reservasjonsløst skal være straffri. Dette er kommet til uttrykk gjennom begrensningene i § 100 2. punktum og er lagt til grunn i rettspraksis. Lovgiver har en viss adgang til, gjennom en avveining av hensynet til ytringsfriheten mot hensynet til andre beskyttelsesverdige interesser, å gjøre begrensninger i ytringsfriheten. Men nettopp fordi vi befinner oss i kjerneområdet for ytringsfriheten, vil adgangen til å beskjære denne være meget begrenset.»*

Ingenting tyder på at retten legger vekt på yterens motiv bak ytringen. Det er selveste

²¹² Grunnloven § 100

innholdet som har relevans for vurderingen.

EMD derimot har en tendens til å legge vekt på yterens ulovlige motiv. Barfod saken²¹³ er et eksempel på det. Mr. Barfod ble dømt for å publisere en artikkel der han kritiserte en dom avsagt av «High Court» på Grønland. Han satte spørsmålstegn ved to lekdommeres upartiskhet. Domstolen mente at dommen klart utgjorde et inngrep, "foreskrevet ved lov", av en offentlig myndighet med søkerens rett til ytringsfrihet; dens mål var å beskytte omdømmet til andre og, indirekte, opprettholde autoritet rettsvesenet. Statens legitime interesse i å beskytte omdømmet til de to meddommerne var ikke i strid med søkers interesse i å kunne delta i fri offentlig debatt om spørsmålet om strukturelle upartiskhet høyesterett. Domstolen mente at det brudd på artikkel 10 i konvensjonen var blitt etablert.

Høyesterett legger seg dermed på en annen linje enn EMD. Kyrre Eggen²¹⁴ begrunner dette på et de lege feranda plan²¹⁵: det vil være betydelige vanskeligheter med å bevise motivet bak ytringen, både bevismessig og retts teknisk. Det vil videre være problematisk å ta stilling til om hvorvidt yteren selv mente at ytringen var berettiget.

Ved fakta ytring, som er av allmenn interesse, taler demokratihensynet og sannhetsprinsippet for at ytringen fortsatt har beskyttelsesverdig betydning. Ved meningsytring og vurderinger er det mer akseptabelt at yterens motiv tillegges vekt kontra ytringer som har allmenn interesse

Yterens rettssikkerhet taler for at motivet ikke bør ha vesentlig plass i vurderingen. Ved å legge vekt på motivet, kan domstolene bli tvunget til å spekulere i yterens virkelige hensikter.

²¹³ Barfod v. Danmark

²¹⁴ Eggen, Kyrre 2003 side: 416

²¹⁵ Hvordan bør være

5.2.13 Verneverdige motiver²¹⁶

Hvis ytringen har beskyttelsesverdige motiver kan denne da rettferdiggjøre ytringen? I en slik vurdering er det viktig å ta i betraktning, hensynene til ytringsfrihet; sannhetsprinsippet og demokratihensynet. Sannhetsprinsippet vil tilsi at det er viktig å verne ytringer som har et beskyttelsesverdig motiv fordi ytringene vil gi større innsikt i sannheten samt fremlegge fakta. Hvis ytringens motiv skyldes demokratihensynet, ved typisk politiske ytringer eller informasjon til allmennheten, kan det tale for at ytringen er beskyttelsesverdig.

Et eksempel på dette er Mykle saken Rt. 1958 side 479:

Dette var en sak angående publisering av en bok med erotiske skildringer. Spørsmålet var om det skulle rammes av pornografiparagrafen § 211 eller om boken skulle anses som en kunstnerisk ide? Høyesterett uttalte:

“En annen sak er det at domstolene her - som ellers når det gjelder spørsmål innenfor områder som er mer eller mindre spesielle - naturlig vil tillegge de sakkyndiges mening en meget betydelig vekt - større eller mindre ettersom de er enige eller meningene er delt. At en bok er av litterær verdi er, som allerede nevnt, i og for seg ikke avgjørende. Så langt kan en bok gå i skildringer av kjønnslige forhold at disse avsnitt blir så dominerende at de, som det har vært uttrykt under prosedyren, sverter hele boken (....) At forfatteren selv har ansett skildringene i den bredde de har fått og den form de er gitt, som kunstnerisk nødvendige ledd i realisasjonen av verkets idé, kan ikke utelukke at boken etter en objektiv vurdering kan bli ansett som et utuktig skrift»

Dommeren understreker at en objektiv vurdering vil være relevant i forhold til vurderingen, men kommer fram til motsatt resultat. Retten var i tvil i denne aktuelle saken, men legger avgjørende vekt på forfatterens oppfatning av skildringene og den liberale utviklingen i forhold til erotisk omtale.

²¹⁶ Eggen, Kyrre 2003 side: 417

Et annet eksempel på at yterens motiv ble til en viss grad lagt til grunn er Rt. 1994 side 50. Det var rettet kritikk mot en politiker, og spørsmål var om den kritikken og ytringen kunne anses som rettstridig eller vernet av ytringsfriheten. Den ankende part²¹⁷ påstod at det ikke lå et ærekrenkende motiv bak uttalelsene. Tvert i mot en var ytringen en kritikk relatert til vedkommende politiske bakgrunn eller meninger. Retten anså ikke påstanden som holdbart. Yterens motiv må vurderes etter de objektive forholdene. Ytringen hadde en karakter av personangrep og var utilbørlig i følge Høyesterett.

EMD praksis viser det motsatte. De legger betydelig vekt på yterens formål bak ytringen. Et eksempel på dette er Thorgeirson-saken²¹⁸: En journalist i Island hadde publisert en rapport som avslørte politivold i flere tilfeller. Thorgeirson sendte blant annet et brev til justisministeren, som en oppfordring til å sette opp en uavhengig granskningskomite. Hensikten var ikke å skade politiets rykte eller henge ut enkelte politibetjenter, men å få til en endring i politivolden. EMD uttalte:

“The Court is also not convinced by the Government’s contention that the principal aim of the applicant’s articles was to damage the reputation of the Reykjavik police as a whole. In the first place, his criticisms could not be taken as an attack against all the members, or any specific member, of the Reykjavik police force. As stated in the first article, the applicant assumed that “comparatively few individuals [were] responsible” and that an independent investigation would hopefully show that a small minority of policemen were responsible (see paragraph 9(19)-(20) above). Secondly, as the Court has observed in paragraph 65 above, the applicant was essentially reporting what was being said by others.

These circumstances - combined with a perusal of the first article - confirm his contention that his principal purpose was to urge the Minister of Justice to set up an independent and impartial body to investigate complaints of police brutality. The second article, which was written in response to certain statements made by a police officer during a television

²¹⁷ Yteren var den som anket.

²¹⁸ Thorgeir Thorsen v. Iceland

programme, must be seen as a continuation of the first article. “

Det bekrefter igjen den ulike praksisen som EMD og Høyesterett legger til grunn. Deres vurderinger fraviker til en viss grad fra hverandre.

5.2.14 Betydningen av reaksjonen mot ytringen

Sondring mellom tidspunktet for reaksjonen og reaksjonens styrke. I norsk rett legges det betydelig vekt på om inngrepet skjer før eller etter publiseringen. Foreligger det reaksjoner før publiseringen, vil det lettere kunne stride mot ytringsfriheten. Det vil innebære en forhåndssensur som vanskelig kan hjemles. Grunnloven § 100 inneholder et omfattende forbud (med et snevert unntak) mot forhåndssensur. Det må dermed etter publisering vurderes om ytringen strider mot grunnlovsbestemmelser eller andre lover.

5.2.15 Statens plikt til å tilrettelegge forholdene for ytringens fremleggelse

Det følger av Grunnloven § 100²¹⁹ og EMK artikkel 10 at statene har en plikt til å tilrettelegge for ytringsfriheten. Vi skal i det følgende ha fokus på statens plikt til å sikre at private ikke krenker hverandres meddelesesfrihet og om denne retten også er hjemlet i EMK art 10.

Øzgür Gundem²²⁰ saken illustrerer dette:

Spørsmålet i saken var hvorvidt statene var pliktig til å sikre ytringsfriheten til avisen Øzgür Gundem ved å ivareta sikkerheten deres. Avisen og deres ansatte hadde gjentatte

²¹⁹ «Det paaligger Statens Myndigheder at lægge Forholdene til Rette for en aaben og oplyst offentlig Samtale»

²²⁰ Özgur Gundem v. Turkey

ganger opplevd trusler, vold og drap, og ingenting ble gjort for å unngå dette. Til tross for at staten var oppmerksom om situasjonen til Özgür Gündem, ble det ikke iverksatt etterforskning rundt forholdene. EMD konkluderte med at Tyrkia hadde handlet i strid med EMK art 10 og måtte etter konvensjonstekstens ordlyd, ivareta sikkerheten til yteren. Det er en nødvendig forutsetning for at ytringsfriheten skal nytes i et demokratisk samfunn.

“The Court concluded that the respondent state had failed to take adequate protective and investigative measures to protect Özgür Gündem's exercise of its freedom of expression and that it has imposed measures on the newspaper, through the search and arrest operation of 10 December 1993 and through numerous prosecutions and convictions in respect of issues of the newspaper, which were disproportionate and unjustified in the pursuit of any legitimate aim. As a result of these cumulative factors, the newspaper ceased publication. There had accordingly been a breach of article 10 ECHR. “

Ved fremleggelse av den nye Grunnloven § 100, understreket departementet at ivaretagelse av sikkerheten til borgerne var en nødvendig forutsetning for videreformidling, veksling, inn og uthenting av informasjon. Uten et slikt sikkerhetsvern vil ytringsfriheten være betydelig begrenset.

Statens plikt til å legge til rette for ytringsfriheten, betegnes ofte som «infrastrukturkravet». Det er to viktige forhold ved dette kravet. Den første er forpliktelsen til å sikre sikkerheten til borgerne. Den andre er plikten til å tilrettelegge offentlige kanaler for ytringsfrihet. Dette kan blant annet gjøres å hindre at media er frie, dette vil hindre at ytringsfriheten blir særdeles avskåret og overfladisk i media.

5.3 En komparativ vurdering av ytringsfriheten

Mens betydningen av statsreligionen gradvis har fått mer begrenset rolle i Norge har den hatt motsatt virkning i Pakistan. I 1985 ble det innført en tilleggsbestemmelse i den pakistanske konstitusjonen, 2A, som pålegger retten å behandle saken i samsvar med Koranen og Sunnah. Dette gjelder selvsagt også saker som angår ytringsfrihet.

5.3.1 Religionens påvirkning på ytringsfriheten

Det at Islam har en sterk posisjon i den pakistanske retten kan blant annet begrunnes med at staten ikke har eksistert i mer enn 65 år og at det i løpet av den perioden har vært flere statsledere som har brukt sin posisjon til å fremme Islam. Et av disse eksemplene er blasfemibestemmelsene²²¹ som ble nedfelt i den Pakistanske Penal Code i 1860 gjennom statslederen Zia Ul Haq som kom til makten i 1973.

Religionen står altså mer sentralt i Pakistan enn det den har gjort i Norge, noe som påvirker rettsvesenet både gjennom den lovgivende, utøvende og den dømmende makten og det er langt flere saker om forholdet mellom ytringsfrihet og religion som behandles i det pakistanske rettsvesenet enn i det norske.

5.3.2 Plassering av ytringsfrihetsbestemmelsen

Begge statene har gitt ytringsfriheten et konstitusjonelt vern, Norge gjennom Grl. §100 og Pakistan gjennom art. 19 i sin konstitusjon.

Den norske bestemmelsen er skrevet i 1903- i motsetning til den pakistanske som er skrevet i dagens språk på engelsk.

²²¹ Penal Code of Pakistan Art 295-298-C

Begge bestemmelsene er utformet på en ulik måte. Art. 19 i den pakistanske konstitusjonen har meget konkrete begrensninger, i motsetning til Grl. §100 som har en vag og upresis formulering²²², som dermed gir rom for skjønn.

5.3.3 Ytringsfrihetens rekkevidde

Formelt sett har ytringsfriheten lik rekkevidde i begge landene. Det vil si at den omfatter rett til fritt valg av modus for uttrykk som kan benyttes. Det inkludere bruk av mekaniske og manuelle redskaper for kommunikasjon, som for eksempel presse, brosjyrer, plakater og radio og bering og skilt og bannere som en naturlig og hensiktsmessig middel til å formidle informasjon om saker offentlig interesse, som kan være beskyttet i henhold til konstitusjonell garanti for ytringsfrihet og presse. Retten er også bundet av regelverket og ethvert juridisk påbud eller ordre som bryter med prinsippet om ytringsfrihet og pressefrihet vil være i strid med de fundamentale menneskerettighetene. Det tas forbehold om begrensninger satt av lovgiveren.

Selv om ytringsfriheten i Pakistan var tiltenkt lik rekkevidde som nevnt ovenfor, har praksis gått i en annen retning, der den har blitt modifisert for å verne enkelte samfunnsgrupper, blant annet gjennom sensur i kringkastingen og av ulike nettsider. Dette gjelder uavhengig av de begrensningene som følger av lovgivningen.

Den delen av lovgivningen som regulerer det som omfattes av ytringsfriheten, kalles for den positive siden av ytringsfriheten. Ytringsfriheten har også en negativ side, gjennom retten til å forholde seg taus²²³. Det innebærer at ingen skal bli tvunget til å fortelle om sitt politiske ståsted eller religiøse overbevisning. Denne retten er ikke lik i Pakistan da man blant annet ved ankomst i landet må opplyse om religionen sin. Det samme gjelder de som tilhører den religiøse minoritetsgruppen, ahmadiyya og quadianere som ikke har rett til å

²²² Jfr. Grl. §100: ”enhver”

²²³ Dette følger av rettspraksis og juridisk teori.

posere som muslimer.²²⁴ I de tilfellene det foreligger tvil om deres religiøse tilhørighet er de pålagt å påvise hvilke religion de tilhører.

5.3.4 Begrensninger i ytringsfriheten

Den pakistanske retten har langt flere restriksjoner på ytringsfriheten på konstitusjonell rang enn den norske retten. På den andre siden foreligger det mange begrensninger også i den norske retten, bare at de er nedfelt i en formell lov.

Begrensningene nedfelt i de ulike statenes bestemmelser er av ganske ulik karakter, da den norske retten i motsetning til den pakistanske, gjennomgående setter individet i fokus. Begrensningene i den pakistanske ytringsfriheten har mer til hensikt å verne staten og dets forhold til andre stater og ulike samfunnsgrupper. Det er dermed ikke sagt at den norske retten ikke setter begrensninger på ytringer mot staten, men det er rom for mer kritikk mot staten i det norske samfunnet.

Verken i lovkommentaren eller i rettspraksis²²⁵ er det gitt noen begrunnelse for hvorfor den pakistanske lovgivningen har begrensninger som regulerer statens forhold til andre stater, eller dens rettssikkerhet. Det kan antas at det tas sikte på statens turbulente forhold til sine naboland så vel som splittelsen mellom ulike grupper innad i landet, noe som gjør at det kreves styring og kontroll fra statlig hold i grunnlovs rang. Et eks. på slike forhold kan være voldelige demonstrasjoner mot staten der demonstrantene ender opp med å brenne opp både stats- og privateide bygg.

Et annet punkt som er viktig å merke seg er at norsk rett har et regelverk som forholder seg til ulike typeytringer, mens den pakistanske retten setter mer fokus på hvem ytringen fremmes mot.²²⁶

²²⁴ Penal Code of Pakistan Art 298-C

²²⁵ Jfr. redegjørelsen av ytringsfriheten i Pakistansk rett

²²⁶ jfr ”..friendly relations with foreign States, relation to contempt of Court..”. art 19 Constitution of Pakistan.

I den pakistanske konstitusjonen er ytringsfriheten begrenset dersom den skaper uro i ”public order”. Dette skiller seg fra den norske retten til frie ytringer ikke er forbeholdt til det majoriteten mener er riktig. Det er full anledning til å komme med ytringer som majoriteten vil definere som støtende, fornærmede eller forkastelige uttalelser. Slike ytringer vil også føre til debatt i samfunnet.

5.3.4.1 Begrensning med bakgrunn i allmenne hensyn

Et fellestrekk i begrensningen i begge rettsreglene er at ytringsfriheten kan begrenses hvis den begrunnes med allmenne hensyn.

Den pakistanske begrensningen strekker seg enda litt lenger og omfatter også ytringer som motstrider samfunnets moralske og anstendige verdier²²⁷. Det er en meget vid begrensning og gjenspeiler at en stor andel av befolkningen er troende muslimer. Et eksempel på en slik begrensning er instruks fra PTA²²⁸ om å blokkere det de mener er uanstendige ord gjennom mobilmeldinger. Det er blitt laget en liste med bannlyste ord som etter alt å finne er laget i tråd med forbrukernes ønsker. Noe lignende forbud er ikke å finne i den norske konstitusjonen. Det nærmeste man kommer en slik begrensning er grl. § 100(2) som gir påbud om forhåndssensur dersom det er for å beskytte barn eller unge mot skadelig påvirkning fra levende bilder.

5.3.5 Begrunnelsen til ytringsfriheten

Det kan begrunnes med at hensynet til ytringsfriheten i Norge er sannhetssynet, hensynet til personlig selvutfoldelse og personlig utvikling, samt demokratihensynet. Selv om det er de samme hensynene som foreligger bak den pakistanske bestemmelsen, må de fortsatt leses i sammenheng med det øvrige regelverket og samfunnsholdningene der religionen spiller en stor rolle. Rettigheten er heller ikke absolutt i Norge, men i den norske retten vurderes

²²⁷ jfr. ”decency or morality” i art 19

²²⁸ Pakistan Telecommunication Authority, har blant annet som oppgave å regulere etablering, drift og vedlikehold av telekommunikasjonssystemer og formidling av telekommunikasjonstjenester i Pakistan.

rettigheten opp mot andre viktige hensyn og verdier som for eksempel personvernensynet og hensynet til andres trosretninger.

En annen vesensforskjell mellom begge medlemstatene til FN-konvensjonen er plikten til å tilrettelegge forholdene for at retten til ytringsfriheten blir vernet. Gjennom EMK er norske myndigheten forpliktet til å aktivt tilrettelegge for ytringsfriheten i landet, det er ikke dermed sagt at statene har en plikt til å sikre den reelle ytringsfriheten fullt ut²²⁹. Dette betyr blant annet forhåndssensur av aviser og tv programmer ikke er lovlig. Videre har staten verken rett til å forby eller begrense internett tilgangen. Den er faktisk pliktig til det motsatte, nemlig til å ikke gripe inn borgerens ytringsfrihet samt sørge for at privatpersoner ikke krenker hverandres ytringsfrihet. I Pakistan innførte man forbud på Facebook og YouTube i forbindelse med «Draw Muhammed Day»²³⁰. I den pakistanske konstitusjonen er pressefrihet eksplisitt nedfelt i art. 19. En nærmere drøftelse av den pakistanske statens rett til å iverksette tiltak for å verne om ytringsfriheten i landet er drøftet i den generelle delen om ytringsfriheten i Pakistan.

²²⁹ Se Høstmølingen Njål, 2003, s. X?

²³⁰ Se pkt. 6.3: behandling om komparativ rett i den norske og pakistanske blasfemilovgivningen.

6. BLASFEMI I NORSK OG PAKISTANSK RETT

6.1 Blasfemi i norsk rett

6.1.1 Dagens blasfemi bestemmelse

Blasfemibestemmelsen har som andre bestemmelser vært endret i løpet av årene.

Vi skal nå se nærmere på dagens ordlyd²³¹ av bestemmelsen:

«Den som i ord eller handling offentlig forhåner eller på en krenkende eller sårende måte viser ringeakt for nogen trosbekjennelse hvis utøvelse her i riket er tillatt eller noget lovlig her bestående religionssamfunds troslærdommer eller gudsdyrkelse, eller som medvirker hertil, straffes med bøter eller med hefte eller fengsel inntil 6 måneder. Påtale finner bare sted når allmenne hensyn krever det.»

«Den som i ord eller handling» :

Ordet handling omfatter muntlige utspill, fysiske uttrykk, skuespill, film. Begrepet skal vise bredden i hva som kan bli dømt, men realiteten i bestemmelsen er minimal.

«Offentlig» jfr. Straffeloven § 7, «Ved offentlig Sted forstaaes i denne Lov ethvert for almindelig Færdsel bestemt eller almindelig befærdet Sted»²³²

«forhåner eller på en krenkende eller sårende måte viser ringeakt»

For å bli straffeansvarlig etter bestemmelsen er det viktig at kritikken eller ytringen er av en nedverdiggende, hånende eller sårende art. Dette betyr at saklig kritikk i utgangspunktet ikke er straffbart.²³² Trosbekjennelse omfatter alt som anses som hellig eller dyrbart innenfor den aktuelle religionen eller trosretningen. Blasfemi er definert som noe mer enn bare krenkelse mot Gud. Loven forbyr å vise ringeakt «for nogen trosbekjennelse hvis utøvelse her i riket er tillat eller noget lovlig her bestående religionssamfunds troslærdommer eller gudsdyrkelse»

²³¹ Straffeloven § 142

²³² Straffeloven § 142 «for nogen trosbekjennelse»

- Trosbekjennelser
- Sakramenter
- Seremonier

« hvis utøvelse her i riket er tillatt eller noget lovlig her bestående religionssamfunds troslærdommer eller gudsdyrkelse, »

Denne delen ble tatt inn etter en endring i 1934. Før endringen var bestemmelsen begrenset til statsreligionen.

«Påtale finner bare sted når allmenne hensyn krever det.»

Siste leddet ble tilføyd etter en lovendring 23.mars 1973. I tillegg til at det må foreligge allmenne hensyn, må de ordinære strafferettslige vilkårene være oppfylt. Det følger blant annet av straffeloven § 40 at for å bli dømt etter straffeloven må den tiltalte ha handlet med forsett, med mindre det er uttrykkelig bestemt eller uten tvil forutsatt at også den uaktsomme handling er straffbar.

Et medvirkningsansvar er også nedfelt i bestemmelsen : *«Eller som medvirker hertil, straffes med bøter eller med hefte eller fengsel inntil 6 måneder.²³³»*

Ytringsfrihetens betydning ved tolkning av blasfemibestemmelsen

Ved tolkningen av bestemmelsen legges det stor vekt på Grunnloven § 100. Ytringsfriheten er en av grunnpilarene i vårt demokrati, det må sterke grunner til for å begrense den. I et demokratisk samfunn er det viktig at folk skal få lufte sine tanker, selv om de er kontroversielle tanker og kan fornærme andre. Dette er viktig for en sunn samfunnsdebatt. Blasfemibestemmelsen er en begrensning av denne friheten.

Straffeloven § 142 ble i 1999 foreslått opphevet av Ytringsfrihetskommisjonen.²³⁴²³⁵

Kommisjonen mente at det var nødvendig å fjerne bestemmelsen hvis grunnlovsendringene

²³³ Straffeloven § 142 første ledd

skulle bli vedtatt. De begrunnet dette blant annet med at formålet med bestemmelsen som var å verne statsreligionen, og ved å påstå at dagens Norge er et sekularisert samfunn som gir rom for å kritisere alle religioner.²³⁶ Videre uttaler Ytringsfrihetskommisjonen at det ikke er lik oppfattelse av blasfemiinnholdet. Hvem skal legge rammene for hvor mye «hån» en religion må tåle før det skal bli straffbart? Ytringsfrihetskommisjonen uttrykker i NOU 1999:27 på side 179: «Selv om dette erkjennes som problem, vil kommisjonen understreke at dette problem under ingen omstendighet kan løses ved å gi definisjonsmakten til den part som føler seg forulempet ved blasfemien. Fra et fundamentalistisk ståsted vil nesten enhver kritikk kunne ses på som blasfemisk. På den annen side kan den religion som er fremmed fremstå for utenfrabetrakteren som så merkelig og absurd at kritikken nesten med nødvendighet ville måtte oppfattes som forhånende.»

Begrepet «sunt samfunn» blir brukt for å vise at en begrensing i ytringsfriheten grunnet i blasfemi ikke vil føre til noen heldige virkninger for samfunnet. Det at en gruppe mennesker blir misfornøyd av en uttalelse fra en annen gruppe, betyr ikke nødvendigvis at ytringen bør begrenses.²³⁷ Et svakere vern for autoriteten har ført til et sterkere vern for individet, blasfemibestemmelsen er et eksempel på dette.

6.1.2 Dagens betydning av blasfemibestemmelsen i Norge

Blasfemi bestemmelsen har fått en ny aktualitet i dagens multikulturelle samfunn. Å fjerne bestemmelsen i dag er langt mer omstridt tema enn for 10-15 år tilbake. Bestemmelsens «sovende» egenskap hadde i seg selv vært en grunn til å fjerne den.

Bestemmelsen ble tatt opp til vurdering i forbindelse med utgivelse av Salman Rushdies bok *Satanistiske vers*²³⁸. Stevningen ble trukket tilbake, men vi ser klare tendenser på at

²³⁴ St.meld. nr. 26 (2003-2004) , pkt 4.4.1

²³⁵ Ytringsfrihetskommisjonen ble nedsatt av Regjeringen ved kongelig resolusjon 23. august 1996. For en beskrivelse av mandatet og sammensetningen se: NOU 1999:27

²³⁶ NOU 1999:27 s:10

²³⁷ NOU 1999:27 s: 39

²³⁸ The Satanic Verses 1988, Salman Rushdie

religiøse grupper i Norge ønsker en slik bestemmelse, selv om den i prinsippet bare har en symbolsk verdi i dagens Norge.

I dagens Norge har vi et helt annet forhold til religion enn da bestemmelsen ble vedtatt. I dag er religion en personlig affære, staten skal ikke blande seg inn og fortelle hva du skal tro på eller ikke. I en forlengelse av dette kan man si at den enkelte har mer ansvar for å tilpasse seg samfunnet samtidig som man praktiserer sin religion. Friheten bringer dermed med seg både rettigheter og plikter.

6.1.3 Straffelovkommisjonen

Paragrafen er foreslått opphevet av Straffelovkommisjonen.²³⁹

Begrunnelsen er noe av de samme som ytringsfrihetskommisjonen brukte. Bestemmelsen ble ikke opphevet.

6.1.4 Hensyn bak opprettholdelsen av blasfemibestemmelsen

I det følgende skal vi se nærmere på hvilke argumenter som ble brukt for å beholde bestemmelsen.

6.1.4.1 Blasfemi og religionsfrihet

Blasfemibestemmelsen har en sterk sammenheng med religionsfriheten. Religionsfriheten er en grunnleggende menneskerettighet. Den omfatter *«frihet til alene eller sammen med andre, offentlige eller private, å gi uttrykk for sin religion eller tro i lære, gjerning, utøvelse og etterlevelse.»*²⁴⁰

Opprinnelig hadde man ikke religionsfrihet i Norge, man måtte tilslutte seg statsreligionen. Grunnloven hadde særskilte forbud rettet mot blant annet jøder og deres adgang til riket

²³⁹ NOU 2002:4.

²⁴⁰ Jfr. Verdenserklæringen om menneskerettigheter artikkel 18.

som ble tillatt i 1851. Munkeordener ble tillatt i 1894 og bestemmelsen om at jesuitter «ikke skulle tåles» ble opphevet i 1956, i forbindelse med Norges tilslutning til EMK. Dermed ble det fullstendig religionsfrihet først i 1956, og i 1964 ble den grunnlovsfestet.

Religionsfriheten er grunnlovsfestet i § 2. Slik lyder den nåværende bestemmelsen:

« Alle Indvaanere af Riget have fri Religionsøvelse.

Den evangelisk-lutherske Religion forbliver Statens offentlige Religion . De Indvaanere , der bekjende sig til den, ere forpligtede til at opdrage deres Børn i samme.»

Gjeldende rett er at alle innbyggere i landet har anledning til å utøve sin religion, med dette får staten også en plikt til å legge til rette og verne borgere som vil utøve sin religion. I dette ligger det blant annet at staten skal beskytte borgerne mot blasfemiske ytringer, derav har man straffeloven § 142.

Det er videre bestemt i forarbeidene og rettspraksis²⁴¹ ²⁴² at religionsfriheten er underlagt noen begrensninger. Forholdet mellom straffeloven § 142 og grunnloven § 2 er at religionsfriheten har fått et strafferettslig vern gjennom blant annet blasfemibestemmelsen. Konflikt oppstår når vi for eksempel foreslår å fjerne blasfemibestemmelsen.

Religionsfriheten har også et vern etter straffelovens § 135a.

Det følger av både internasjonalekonvensjoner²⁴³ og nasjonal lovgivning²⁴⁴ at individet skal ha full frihet til tanke-, samvittighet- og religionsfrihet. FN konvensjonen om sivile og politiske rettigheter presiserer denne retten med at ingen må utsettes for en slik tvang at man blir tvunget til å innskrenke religionsfrihet. Unntatt når begrensningen er forskrevet ved lov eller begrunnet i hensynet til offentlig sikkerhet, orden, helse eller moral, eller andre

²⁴¹ Lovgivningen må kunne gripe inn mot religiøse ritualer når formålet med lovreguleringen ikke har noe med det religiøse livet å gjøre. Foreldre kan ikke nekte at deres syke barn ikke får nødvendig medisinsk behandling, for eksempel, blodoverføring, se Andnæs/Fliflet s.389.

²⁴² Om forholdet til ytringsfriheten, se for eksempel Rt. 1984 s. 1359 (religiøs forkynnelse). I denne saken, som gjaldt en pastor som hadde uttalt seg om homofile, kom Høyesterett til at pastoren hadde uttalt seg på en måte som sto i strid med straffeloven § 135a. Flertallet mente at en fremføring av bønn m å fjerne homofile ledere som oppfordret andre til homofili ble rammet av §135a uten at § 2 stilte seg i veien.

²⁴³ Artikkel 18 i FNs menneskerettighetserklæringen.

²⁴⁴ Grl §§ 2, 100

grunnleggende rettigheter og friheter. Det problematiske her er at menings og ytringsfriheten kan komme i konflikt med religionsfriheten.

Ytringer som latterliggjør et religiøst syn, er ikke i seg selv en hindring i religionsutøvelsen. Man har frihet til å utøve sin religion uavhengig av hva enkelte ytrer om religionen. Det kan vanskeliggjøre å utøve sin religion hvis det fremmes krenkende uttalelser og samfunnet starter med diskriminering med kulturell eller økonomisk utstøting. Poenget er at flere faktorer i tillegg til en blasfemifri lovgivning kan føre til at religionsfriheten blir vanskeliggjort.

Religionsfriheten kan også brukes som et argument i motsatt retning. Etter at det har begynt å vokse ut «nye religioner» fra «moderbevegelser» blir disse utspringende retningene anklaget for blasfemi. Et eksempel er ahmadiyya bevegelsen som har sin bakgrunn i Islam. Her oppstår en helt ny aktuell problemstilling, blasfemibestemmelsen som setter skanker for religionsfriheten.

6.1.4.2 Blasfemi og «individet»

Tanken om at individet ikke skal bli krenket av andres ytringer og meninger i en politisk sammenheng er basert på respekt til en persons verdighet grunnet i tanken om at alle mennesker er like.

Et viktig poeng er at et individ kan bli krenket av blasfemiske ytringer. Religion er særlig verdifullt og dyrbart for de som bekjenner seg til en tro. Det har i den forbindelse blitt foretatt en undersøkelse gjennom et TV program. Undersøkelsen²⁴⁵ gikk ut på å kartlegge hva slags reaksjoner den kristne befolkningen får ved å se på blasfemiske symboler og ytringer. Undersøkelsen viste seg å bekrefte utsagnet om at religiøse borgere direkte blir krenket av blasfemiske ytringer. Noen argumenterte til og med for krenkelsen i seg selv

²⁴⁵ Bleivik 1999

burde være nok for å begrense ytringsfriheten. Dette fører oss til hovedargumentet: man kan ikke tillate at religiøs tro og praksis krenkes og spottes til respekt for individet. Det kan settes spørsmålstegn ved at vi ikke har slike bestemmelser for ideologier, livsformer, profesjonstilhørigheter. Hva er det som gjør religion så sårbart?

En av grunnene til at blasfemi virker mer støtende enn andre krenkelser mot ting som er dyrbare for oss kan begrunnes i at blasfemi retter seg mot noe som er særlig respektfullt og hellig for individet.

6.1.4.3 Blasfemi og viktige samfunnsverdier

Et tredje argument er at blasfemi bestemmelsen ivaretar viktige samfunnsmessig hensyn. Det er på det klare at respekt for sine medmennesker er essensielt for et velfungerende samfunn. Ved å ha en bestemmelse som regulerer blasfemi, oppnås også disiplinerende symboleffekt. På den andre siden er det sunt for et samfunn og ikke undertrykke kritikk. Til tross for at ytringer kan virke blasfemiske, kan de ha en viktig funksjon i samfunnsdebatten.

6.1.5 Den «sovende» paragraf

Da bestemmelsen ble revidert i 1934, ble det anført at man burde oppheve bestemmelsen. Representant Fjalestad sa i sitt innlegg 6.mars 1934.

«Flertallet anfører som begrunnelse for sitt standpunkt, at det overhodet ikke anser straffeforfølgning for det rette middel overfor gudsbespottelse eller krenkelse av religiøse følelser.»

Forslaget ble ikke tatt til følge. Lovgiver valgte å beholde paragrafen. Bestemmelsen ble nå også utvidet til å gjelde alle lovlige religionene i Norge. Fra å være en forbrytelse mot staten, har straffeloven § 142 fått et subjektivt preg for den «troende» borger. Dette har ført til mange utfordringer for rettsadvokaten. Det reiser problemstillingen om hvem som

skal bestemme hvilke premisser som skal legges til grunn for innholdet i blasfemibestemmelsen. Et utsagn som virker støtende for Ola vil kanskje virke helt normalt for Kari. Dette er også en av grunnene til at man fikk en endring i 1973, om at tiltale bare skulle tas ut når allmenne hensyn skulle kreve dette.

Arnulf Øverland ble i 1934 tiltalt for blasfemi, på bakgrunn av sitt foredrag «Kristendommen- den tiende landeplage» fremført i Det Norske Stundersamfund. Han ble frikjent og bestemmelsen har ikke vært i bruk siden den tid, derav «den sovende paragraf». «Den sovende paragraf» har flere ganger blitt kritisert for sin funksjon. Blant annet la Carl I. Hagen og Siv Jensen frem et forslag om å oppheve bestemmelsen. Begrunnelsen var nettopp at bestemmelsen ikke hadde vært i bruk i flere ti år, og at det i realiteten ville være umulig å definere innholdet i blasfemiforholdene. Carl I. Hagen uttalte «Etter at Øverland ble frikjent, forsterket man med andre ord paragrafen, slik at om noe tilsvarende Øverlands foredrag ble fremført på nytt, ville det rammes av blasfemiparagrafen slik den så vist meg bekjent lyder i dag. Det er altså den paragrafen som ville medført straff for Øverland, som Odelstinget fremdeles ikke vil ta bort». Og det var flere som støttet forslaget, blant annet Lars velsand fra Senterpartiet, som sa «Jeg kommer også til å stemme for det forslaget som er fremmet av hr. Hagen. Forrige taler sa at etter hans syn kunne Vårherre godt greie seg uten lovbeskyttelse. Han har etter min mening rett i det... I dag er situasjonen at denne paragrafen er "sovende". Det erkjenner komiteen. Det erkjenner rettsvesenet. Paragrafen har altså i praksis ikke blitt brukt i senere tid. I de tilfellene hvor den er forsøkt vakt til live, har det ikke ført til domfellelse. Og det tror jeg vi i ettertid sier heldigvis for. Hvis vi hadde fått domfellelse i de saker hvor det ble forsøkt krevd, tror jeg vi i dag ville sett tilbake på slike domfellelser med en viss beklagelse.»

6.1.6 Blasfemi og internasjonale forpliktelser

Norge har ratifisert Den Europeiske konvensjonen for menneskerettigheter (EMK), med dette er vi også underlagt Den Europeiske Menneskerettighetsdomstolen (EMD).

EMD har vurdert hvorvidt nasjonale bestemmelser er i overensstemmelse med EMK. I det følgende skal vi redegjøre for to EMD avgjørelser der man godtok at statene selv skulle sette skranker for blasfemibestemmelsene.

6.1.6.1 Saken Otto- Preminger Institute mot Østerrike- 20.09.1994

Myndighetene beslagla og sensurerte innholdet til en film, mens den ble vist på kino. Det blasfemiske i filmen var at Gud ble skildret som impotent, senil og nær venn av djevelen. Det var også en rekke andre fremstillinger som gikk imot den grunnleggende troen i kristendommen. Domstolen uttalte at religiøse mennesker i utgangspunktet må finne seg i å bli kritisert. I et demokratisk samfunn er det nødt til å ytre sine meninger, også meninger som forkaster en annens tro. Videre er det like viktig at respekten skal gå begge veier. «Ytringsfriheten innebærer også en plikt til å unngå å fremsette ytringer som krenker andre unødig, og som heller ikke bidrar til en offentlig debatt».

EMD anså det vanskelig å sette en felles standard for ytringsfriheten, og ga dermed medlemslandene en viss skjønnhetsmargin når det gjelder tolkningen av hva som er «nødvendig» for å gjøre inngrep i ytringsfriheten.

6.1.6.2 Wingrove mot UK.- 25.11.96

I denne saken hadde myndighetene nektet å gi tillatelse til å distribuere en video som de anså blasfemisk. Filmen tok for seg en kombinasjon av religiøs og seksuell ekstase²⁴⁶.

EMD uttalte at det foreligger gode grunner for at man skulle oppheve blasfemibestemmelser i Europa og at dette også var tilfelle for mange land. De begrunnet dette synet med blant annet med den «sovende» funksjonen blasfemibestemmelsen hadde i dagens Europa. Men ettersom det ennå var flere europeiske land som beholdt

²⁴⁶ Det handlet om nonnen St. Teresa av Avilas som hadde erotiske fantasier om en korsfestet Kristus figur. Videoprodusenten klaget saken inn til EMD. Her ble det konstatert at distribusjonsforbudet var et inngrep i ytringsfriheten. Saken ble vurdert opp mot EMK art 10 om hvorvidt vilkårene for inngrepet var tilstedet.

blasfemibestemmelsen, anså ikke EMD tiden inne for å legge en europeisk standard. Man holdt med andre ord samme profil som foregående sak.

EMD konkluderer i begge saker med at det er vanskelig å sette grensene for hva som er blasfemi, da dette er meget subjektivt. Det et individ kan føle krenkende, kan være en uskyldig spøk for den andre. Her ser vi de samme problemstillingene, som vi står ovenfor i Norge. Hvem skal sette målestokken for det blasfemiske innholdet.

6.1.7 Blasfemianklager i Norge

Gjennom tiden har det vært en rekke forfattere som har blitt anklaget for blasfemi i Norge. Blant annet Marcus Thrane, Theodor Løvstad, Hans Jæger, Gunnar Heiberg, Arnulf Øverland, Trygve Bull og Georg Johannesen. I 1730 årene ble Anders Suhm, en elev ved latinskolen i Kristiansand dømt til halshugging på bakgrunn av blasfemi. Han er den eneste i Norge som faktisk ble dømt til døden, men han klarte å rømme før halshuggingen fant sted. Den siste som ble anklaget for blasfemi i Norge var Arnulf Øverland i 1933. Han holdt foredraget «Kristendommen den tiende landeplage» i Studentersamfundet. Øverland ble ikke dømt.

I 1980 fikk vi igjen en debatt om blasfemibestemmelsen etter at Statens filmtilsyn valgte å ikke vise «Life of Brian». Filmen ble tillat senere det samme året, med 18 års grense og ytterligere forklaring som presiserte at Brian ikke var Jesus. Filmen ble vist på nytt i 2004, med 11 års grense. Her ser vi klart hvordan utviklingen av blasfemi har vært i Norge, blasfemi må vike for ytringsfriheten.

I kjølevannet av Muhammed (fvmh) karikaturene i 2005 fikk vi en helt annen aktualitet av blasfemi bestemmelsen. Mange muslimer som følte seg krenket, ønsket blasfemibestemmelsen skulle komme til anvendelse.

6.1.8 Karikaturstriden

30. september 2005 trykker Jyllands-posten tolv Muhammed (fvmh) karikaturer. De 12 ulike tegningene er mer eller mindre av provoserende art. Omtrent tre måneder etter dette blir karikaturene trykket i en faksimile i den kristne avisen Magazinet i Norge. Trykkingen av bildene førte med seg blasfemidebatten. Igjen oppstod det mest essensielle spørsmålet i blasfemiens historie: Hvem skal definere hva som er blasfemi?

Presseforbundets generalsekretær Per Edgar Kokkvold uttalte i et intervju med Magazinet at det var riktig å trykke tegningene. Han mente at pressen burde legge større vekt på ytringsfriheten²⁴⁷, selv om det skulle føre med seg reaksjoner. Han fikk god støtte i akkurat denne uttalelsen. Det ble sagt fra flere hold, at en straffereaksjon på publiseringen ville innskrenke ytringsfriheten betydelig. Selv om flere mente at tegningene var unødvendige og provoserende, var det bred enighet om at man ikke ville legge bånd på ytringsfriheten. Det ble ikke tatt ut tiltale i forbindelse med karikaturtegningene, på tross av flere muslimer anmeldte saken. Dette ble begrunnet med at «allmenne hensyn»²⁴⁸ ikke krevde det. Redaktøren Vebjørn Selbekk ble ikke talt for blasfemi i rettssystemet. Vest-Agder Sosialistisk Ungdom klagde Magazinet inn til Pressens Faglige utvalg, de begrunnet klagen i at tegningene hadde som formål å provosere og var «et bevisst presseetisk overtramp». I korthet ble Magazinet innklaget for å bryte god presseskikk. De ble frifunnet på dette punktet. Presseorganet begrunnet frifinnelsen at publiseringen «*inngår i et saklig oppslag om forholdet om forholdet mellom ytringsfrihet og islam, og at presentasjonen heller ikke har en provosernde form.*»²⁴⁹

6.1.9 Straffeloven § 135a

Videre har vi straffeloven § 135a, som opprinnelig er «rasisme paragrafen», men omfatter også diskriminering mot «troshetjennelsen». § 135a verner både «uttalelse» og annen

²⁴⁷ Jordheim, T.W. «Støtter trykking av Muhammed-tegninger», Dagen Magazinet 10.1.2006

²⁴⁸ Jfr. Straffeloven § 142 siste ledd

²⁴⁹ <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article1296623.ece>

«meddelelse», uavhengig av hvilken form ytringen er satt frem muntlig eller skriftlig. I Rt.1981 s:1305 ble straffelovens § 135a, tatt opp til vurdering. Her ble en 61 år gammel kvinne dømt til 120 dagers betinget fengsel for uttalelser fremsatt i tre løpesedler som hun forfattet og lot distribuere som hovedaksjonsleder i «Organisasjonen mot skadelig innvandring i Norge». Den tiltalte anket dommen til Høyesterett, og straffen ble under dissens nedsatt til 60 dagers betinget fengsel. Det var enighet om at lovanvendelsen var riktig. Man begrunnet straffen i de skarpe uttalelsene mot Islam. Uttalelser som gikk ut på forholdene i islamske stater og norsk innvandringspolitikk førte ikke til straff. Det ble uttalt at selv om disse uttalelsene måtte føles krenkende kunne ikke meningsytringer av denne karakter rammes, da dette ble for generelt og politisk. Straffeloven § 135a gir en rommelig margin for uheldige og smakløse ytringer²⁵⁰ «Når flertallet allikevel fant at § 135a var overtrådt, var det fordi utsagnene samlet og på bakgrunn av løpesedlenes innhold forøvrig inneholdt et så massivt og ensidig fordømmende angrep at det ikke kunne aksepteres. - Det ble enstemmig gitt uttrykk for at det ikke var et straffbarhetsvilkår etter § 135a at de påklagede uttalelser var uriktige, men at holdbarheten var et moment i helhetsvurderingen.» Bestemmelsen legger altså et bånd på ytringsfriheten, begrunnet i hensynet til å beskytte de grupper det er tale om, i dette tilfelle muslimer bosatt i Norge. I prinsippet er det klart at denne begrensningen av ytringsfriheten ikke kommer i strid med trykkefrikhetsbestemmelsen i Grunnloven § 100. Det er på det klare at kritikk mot en religion ikke er beskyttet av bestemmelsen, men kritikk mot individer eller enkelte menneskegrupper rammes. Derfor var retten nødt til å foreta en konkret vurdering. I denne vurderingen ble det lagt vekt på kritikken som direkte rettet seg mot atferden og egenskapene til muslimske innvandrere i Norge var verneverdige. «Denne typen uttalelser ligger sentralt innenfor hva straffelovens § 135a tar sikte på å ramme. Men bestemmelsen kan ikke anvendes på enhver negativ omtale»

²⁵⁰ Rt. 1978 s: 1072

I Leserbreviddommen²⁵¹, ble det vidare lagt til grunn at hensyn til ytringsfriheten må gis en rommelig margin. Man må legge vekt på hvorvidt ytringen er gitt i en saklig og klanderverdig form, selv om ytringen kan virke krenkende.

Plenumsdommen Rt. 2007 side 1801 handlet om klare integritetskrenkelser mot jøder gitt i et intervju²⁵² i VG. Vurderingstema var hvorvidt ytringene ble rammet av bestemmelsen. Førstvoterende uttalte at det må vises toleranse i forhold til provoserende ytringer, begrunnet i at ytringsfriheten er så pass sterk i norsk rett. Men det må settes grenser for ytringer og holdninger som majoriteten vil anse som uakseptable og grove. Høyesterett konkluderte i dette tilfelle med at ytringene var av en så kvalifisert krenkende art de helt klart fall innenfor § 135a anvendelsesområde.

Stortinget har vurdert aktualiteten av bestemmelsen²⁵³. Flertallet besluttet i at bestemmelsen burde opprettholdes. Begrunnelsen lå i at diskriminerende holdninger så lagt det er mulig burde bekjempes, for samfunnets skyld. Hensynet til den offentlige debatten ble tatt opp, men man konkluderte med at en skade påført et individ eller en gruppe av mennesker ikke bidrar til å fremme en offentlig debatt. Menneskene i et samfunn vil alltid teste grensene, derfor var det viktig for flertallet å sette opp «*nødvendige grenser for kvalifisert krenkende uttalelser som hetser minoritetene.*»

²⁵¹ Rt.1978 s:1072

²⁵² Avsnitt fra artikkelen som ble publisert :

« - Vi ønsker å ta makten i samfunnet, renske ut jødene og sende innvandrerne ut av landet. Jødene er hovedfienden, de har drept vårt folk, de er ondskapsfulle mordere. De er ikke mennesker, de er parasitter som skal renskes ut, hevder A overfor VG.

A er selv straffedømt flere ganger; for legemsfornærmelse, ulovlig våpenbesittelse, vold mot politiet og for å ha spredd ulovlig rasismepropaganda.

- Hva har jøder gjort deg som gjør at du uttrykker et så sterkt hat?

- De har drept millioner av mitt folk, og overtatt makten i vårt land.

60-åringen er tidligere karateinstruktør, og forteller at han gir Vigrid-medlemmene både våpen- og kamptrening. Han sier at Vigrid er i krig med jødene, som er den absolutte fienden. »

²⁵³ Jfr. Innst.S.nr270 (2003-2004)

Den røde tråden i rettspraksis er at i saker om § 135a er overtrådt, må det foretas en konkret avveining.²⁵⁴ Høyesterett har også lagt til grunn at rekkevidden av § 135a må avgjøres etter en avveining mellom hensynet til beskyttelse mot diskriminering på grunn av rase med mer mot hensynet til ytringsfriheten²⁵⁵.

Et annet eksempel er hva man oppfatter som blasfemisk. Filmen « Life of Brian » ble oppfattet som blasfemisk for 20-30 år siden, mens de færreste i dag vil kalle dette blasfemi. Disse eksemplene er klassiske utslag av at man regulerte kun ut fra moral, og ikke om det var skadelig. Disse medlemmene mener det er viktig at man heller ikke legger seg flat for andres moral eller skikk og bruk, det være seg innvandrere eller andre, i forhold til kriminalisering eller avkriminalisering. At enkelte innvandrergreper for eksempel oppfatter det som moralsk riktig med omskjæring, fører ikke automatisk til at et samfunn skal godta dette uten en sunn debatt. Prinsippet om at man ikke bør kriminalisere utelukkende ut fra moralhensyn slår i så fall ut begge veier.

Hovedforskjellen mellom straffelovens §§ 142 og 135a er at den førstnevnte verner en religion i sin helhet, mens den andre har et bredere²⁵⁶ anvendelsesområde samt at den retter seg mot individet og en gruppe mennesker.

6.1.10 Forholdet mellom alminnelig lovgivning og Grunnloven

Ytringsfrihet er hjemlet i grunnloven § 100. I prinsippet betyr dette at det hvis bestemmelsen kommer i konflikt med en formell lov skal den ha forrang. Blasfemibestemmelsen er regulert i alminnelig lovgivning.

²⁵⁴ Se også Rt. 1977 s:114

²⁵⁵ Jfr. Rt. 2007 side: 1801

²⁵⁶ Straffeloven § 135a) verner på bakgrunn av «hudfarge eller nasjonal opprinnelse», «religion eller livssyn» og «homofile legning, leveform eller orientering».

Behovet for utfylling og presiseringer er en viktig del av den alminnelige lovgivningen, straffeloven § § 142 og 135a) er eksempler på dette. Dette viser oss at ytringsfriheten ikke er absolutt. Lovgiver har dermed en viss frihet til å regulere ytringsfrihetens rekkevidde og grenser etter samfunnets og demokratiets behov.²⁵⁷

Det følger av grunnloven § 100 at man kan forby ytringer som forbyr «Ringagt mot Religionen», men dette er ikke til hinder for at lovgiver bestemmer seg for å fjerne blasfemibestemmelsen i straffeloven.

Det finnes hovedsakelig to typer bestemmelser i Grunnloven, disse har også ulik grad av vern. Den første typen som nyter et sterkt vern kalles «rettighetsbestemmelser». Med dette menes det at et subjekt for tilskrevet en rettighet, å bli fratatt en rettighet er et sterkt inngrep. Ytringsfriheten er en rettighetsbestemmelse. Den andre type bestemmelser som vi kan finne i Grunnloven er «deklarasjonsbestemmelser». Grunnloven § 110 følgende, blir ofte kalt deklarasjonsbestemmelser. Disse bestemmelsene gir ingen eller svakt vern hvis de blir utfordret av andre grunnlovsbestemmelser, fordi de gir ikke direkte rettigheter til borgerne. De regulerer statens forpliktelser og er nokså generelle i sin utforming. Uavhengig av hvilken rang en lovbestemmelse har er det viktig at den er håndhevbar. Det er viktig for borgerne å ha en forutsigbarhet og vite at ens rettigheter vil være vernet av staten. For at dette skal være tilfelle må rettighetene være konkrete og presise. Justis- og politi departementet uttaler at kjernen i de ulike rettighetene som vernes av grunnloven § 100, bør nyte et godt vern, disse må også være håndfasterettigheter som kan prøves av domstolene.²⁵⁸

En konflikt som oppstår i dette «lov hierarkiet» er at man kan se en tenke seg at alminnelige lovbestemmelser kan bli overkjørt av Grunnlovens bestemmelser. Vi kan tenke oss en sak der blasfemibestemmelsen blir satt opp mot ytringsfriheten²⁵⁹. Her er det snakk om to viktige verdier i et demokratisk samfunn. Man kan argumentere for å begrense begge bestemmelsene. Selv om lovbestemmelsene ikke står i samme rang, betyr ikke det at noen

²⁵⁷ NOU 1999:27, side 77

²⁵⁸ NOU 1999:27 side: 76 -77

²⁵⁹ Jfr. Karikaturstriden

er mindre «verdt». Dette kommer frem i dommer der ytringsfriheten for en konkret anvendelse og bli målt opp mot andre verdier.

6.2 Blasfemi i pakistansk rett

6.2.1 Blasfemilovgivning i pakistansk rett

Ytringsfriheten er begrenset til den grad den vil krenke Islam og dens regler.²⁶⁰

Blasfemilovgivning har blitt begrunnet og kodifisert med tolkninger fra Sunnah²⁶¹ og Koranen.²⁶² En begrensning i form av blasfemibestemmelse vil dermed ikke utgjøre et rettstridig inngrep i ytringsfriheten.²⁶³ Dette har blant annet blitt tatt opp til vurdering av Supreme Court²⁶⁴ i Zaheeruddin vs The State saken.²⁶⁵

Retten slo fast at enhver bestemmelse eller rettighet som strider mot islamske prinsipper, Koranen og Sunnah,²⁶⁶ må nedprioriteres.

Strafferetten i pakistansk rett inneholder ulike blasfemi bestemmelser med varierende sanksjoner. Som nevnt i redegjørelsen om bakgrunnen²⁶⁷ har lovgiverne, ledet av Zia Ul Haq, utarbeidet og konkretisert et omfattende innhold for hver enkelt bestemmelse. Dette gjelder følgende bestemmelser.²⁶⁸: art 295, 295 A, 295 B, 295 C, 298 A, 298 B og 298 C

²⁶⁰ Constitution of Pakistan art 19

²⁶¹ Sunnah er religiøse tekster om profetens Mohammad (fvmh) liv og handlinger.

²⁶² Law of Crimes, The Pakistan Penal Code, 1860 M.Mahmood

²⁶³ Constitution of Pakistan art 19

²⁶⁴ Høyesterett i Pakistan, se pkt 2.3.1 om det pakistanske rettssystemet

²⁶⁵ Zaheeruddin and other v The State 1993, denne dommen er essensiell for anvendelse av blasfemibestemmelsene i pakistansk rett. Dommen erklærte blant annet at blasfemibestemmelsene art 298-B og 298-C ikke er i strid med verken religionsfriheten art 20 og ytringsfriheten art 19 kodifisert i Grunnloven.

²⁶⁶ Sunnah er religiøse tekster om profeten Mohammads (fvmh) liv og handlinger

²⁶⁷ Se pkt 3.4 bakgrunnskapitlet om blasfemi i pakistansk rett

²⁶⁸ Penal Code of Pakistan

6.2.2 Krenkelse av religiøse følelser blant gruppe mennesker

Art 295-A regulerer krenkelse av religiøse følelser hos en gruppe mennesker²⁶⁹ og er dermed ikke tilsiktet enkelt individet.²⁷⁰ Bestemmelsen er generell og verner alle religionene i Pakistan.

Art 295-A:

“Whoever, with deliberate and malicious intention of outraging the 'religious feelings of any class of the citizens of Pakistan, by words, either spoken or written, or by visible representations insults the religion or the religious beliefs of that class, shall be punished with imprisonment of either description for a term which may extend to ten years, or with fine, or with both. “

Forholdet må vurderes på objektivt grunnlag der den allmenne oppfatningen av hva som anses som en fornærmelse som kan legges til grunn.²⁷¹²⁷²

For å bli strafferettslig ansvarlig må den bakenforliggende intensjonen hos gjerningspersonen være ondsinnet.²⁷³ Vedkommende må dermed ha vært klart over at ytringen vil eller mest sannsynlig forårsake krenkelse av religiøse følelser.

Domstolene tar stilling til intensjonen, som legges til grunn ved betraktning av de faktiske omstendighetene.²⁷⁴

²⁶⁹ ” Class of Citizen in Pakistan ” Art 295-A

²⁷⁰ Law of Crimes, The Pakistan Penal Code, 1860 M.Mahmood

²⁷¹ Law of Crimes, The Pakistan Penal Code, 1860 M.Mahmood, Art 295-A s. 929:

” The words used were bound to be regarded by any reasonable man as grossly offence provocative ”

²⁷² Art 298 i Penal Code of Pakistan tar hensyn til enkelt individets oppfattelse av krenkelsen.

²⁷³ ” Intention to insult the religious belief was deliberate and malicious ” Art 295-A

²⁷⁴ Law of Crimes, The Pakistan Penal Code, 1860 M.Mahmood s. 931

Bestemmelsen blir ofte påberopt i sammenheng med andre grovere blasfemibestemmelser.

²⁷⁵ Det gjelder spesielt art 295-C og 298-C.

6.2.3 Nedverdiggende ytringer om profeten Mohammad (fvmh) art 295 C

Art 295 C, som regulerer dødsstraff, er den strengeste blasfemibestemmelsen.

Bestemmelsen lyder som følgende:

“ Whoever by words, either spoken or written, or by visible representation or by any imputation, innuendo, or insinuation, directly or indirectly, defiles the sacred name of the Holy Prophet Muhammad (peace be upon him) shall be punished with death, or imprisonment for life, and shall also be liable to fine “.

Det straffes med dødsstraff ²⁷⁶ hvis det ytres nedlatende om profeten Mohammad (fvmh). I hvilken form ytringen presenterer blasfemiinnholdet, reguleres av bestemmelsen. Det er en omfattende regulering av handlingene og rammer de aller fleste tilfellene. Den sentrale problemstillingen blir om hva ordlyden «defiles the sacred name of the Holy Prophet Muhammad» innebærer. Etter en naturlig språklig forståelse av ordlyden «defile», vil enhver form for nedtalende og respektløs ytring om profeten Mohammad (fvmh) være rettsstridig. «Defiles» er ikke begrenset til bare muntlig ytringer, men rammer også fysiske handlinger som fører til respektløshet ovenfor profeten.²⁷⁷ Enhver form for forringelse, krenkelse eller «okkupasjon»²⁷⁸ av profetens ære og stilling forbys etter bestemmelsen.

²⁷⁵ Wajeeh Ul Haq vs The State 1993, Zaheed Ahmad Abro 1996,

²⁷⁶ Til tross for at livstid i fengsel er nedfelt straffealternativ i art 295-C, har den ikke reell betydning. Se 2.1.3

²⁷⁷ Law of Crimes, The Pakistan Penal Code, 1860, M. Mahmood 5th edition 2011

²⁷⁸ Domstolen har slått ned på ethvert forsøk på likestilling med profeten Mohammad (fvmh). Ahmediya gruppen sender ” Darood ”, velsignelsen, til deres profet, Mirza Ghulam Ahmad, som i følge retten er blasfemisk og rammes av art 295 C. Det kan etter islamsk lære kun sendes velsignelse til profeten Mohammad (fvmh).

6.2.3.1 Mangel på intensjonsvilkåret

Bestemmelsen tar heller ikke hensyn til *intensjonen* hos den tiltalte. Dette utgjør bestemmelsen strenge karakter. Intensjon hos gjerningspersonen innebærer hensikt, skyld eller formål med den enkelte handlingen. Vedkommende har hatt anledning til å vurdere det strafferettslige forholdet og konsekvensene til en viss grad.

Fravær av intensjon er en av de sentrale årsakene til kritikk fra flere hold, blant annet fra politikere som har prøvd å endre loven²⁷⁹ Fraværet av vilkåret er en av de radikale endringene som forekom etter Zia Ul Haqs død. Det ble foreslått av daværende regjeringsmedlemmer å implementere en lov som straffet yteren uavhengig av vedkommendes intensjon. Det ble blant annet begrunnet med tolkning fra Koranen av respekterte islamske lærde.

Fravær av intensjon kan tolkes ut fra ordene “ *imputation, innuendo, or insinuation, directly or indirectly* “. ²⁸⁰ I motsetning til art 295 B, som krever en «willful» handling, inneholder 295 C ikke et slikt krav.

Bestemmelsen viste seg å skille radikalt fra de tidligere Indian Penal Code bestemmelsene²⁸¹, som var de eneste blasfemibestemmelsene gjeldende i pakistansk rett fram til 1980 tallet.

Art 295 bestemmelsen inneholdt et implisitt krav om intensjon;

“with the intention of thereby insulting the religion of any class of persons or with the knowledge that any class of persons is likely to consider such destruction, damage or defilement as an insult to their religion “.

²⁷⁹ Sherry Rehman, nåværende regjeringsmedlem, fremla et lovforslag for endring av blasfemibestemmelsene. Ekstern link: <http://tribune.com.pk/story/82002/bill-to-amend-blasphemy-laws-submitted-in-na-secretariat/>

²⁸⁰ Penal Code of Pakistan art 295-C

²⁸¹ Art 295 og 295 A bygget på British Colonial law

Art 295-A “deliberate and malicious acts intended to outrage religious feelings of any class by insulting its religion or religious beliefs. Whoever, with deliberate and malicious intention of outraging the religious feelings of any class of his Majesty's subject, by words, either spoken or written, or by signs or by visible representations or otherwise insults or attempts to insult the religion or the religious beliefs of that class, shall be punished”

I følge Indian Law Commission var intensjon en nødvendig forutsetning for lovens anvendelse. Ved fravær av intensjon vil det ikke kunne konstateres brudd på blasfemi i noen tilfelle.²⁸²

Til tross for fraværet av intensjonsvilkåret i lovgivningen, har rettspraksis vært uklar og usikker ved innfortolkning av intensjonsvilkåret. Det eksisterer flere saker der intensjonsvilkåret har både blitt lagt til grunn og blitt sett bort i fra.

Det er viktig å merke seg at det i majoriteten av sakene ikke har blitt lagt til grunn intensjon hos gjerningspersonen, og det må anses som utgangspunktet ved vurdering av bestemmelsen. Domstolene har forholdt seg til ordlyden.

Federal Shariat Court²⁸³ tok også stilling til spørsmål om intensjonsvilkåret i *Mohammad Ismail Qureshi vs Pakistan Secretary*.²⁸⁴ Domstolen kom fram til at intensjon hos gjerningspersonen er et essensielt vilkår i en strafferettslig vurdering. Den tiltalte har rett til å uttale seg i retten og må kunne redegjøre sin intensjon. Domstolen begrunnet det med tolkninger fra Koranen. På tross av dette ble ikke intensjonsvilkåret implementert i lovbestemmelsen.

Mangel på et slikt krav har ført til flere straffesaker og domfellelser.

²⁸² Indian Penal Code with Comments. Den indiske juridiske embetsmannen sa følgende: ” It must be distinctly proved that there was a intention on the part of accused to insult the religion of a class of persons ” <http://lawcommissionofindia.nic.in/1-50/Report42.pdf>

²⁸³ Constitution of Pakistan 203D og se pkt 2 kapitlet om det pakistanske rettssystemet.

²⁸⁴ Law P. L. D Federal Shariat Court 10. Til tross for at staten skal til stor grad rette seg etter Federal Shariat Court avgjørelser, har staten valgt å overse deres anbefaling og anmodning i dette tilfellet.

Et kjent tilfelle er Dr. Younis Shekh saken ²⁸⁵, en professor som ble anklaget for blasfemi ytringer under undervisning på skolen. Anmeldelsen var basert på en underskriftskampanje signert av hans 11 studenter, som påstod at Dr Sheikh hadde kommet med blasfemiske ytringer. Anmeldelsen ble fremlagt av en lokal mullah. I følge anmeldelsen, hadde Dr. Sheikh Younis uttalt seg nedverdiggende om profeten Muhammad (fvmh) ved å påstå at profeten hadde ikke-muslimske foreldre og han selv ikke var muslim fram til 40 års alderen.

Forsvareren, en kjent advokat, anførte først og fremst at argumentene ble ytret i en diskusjon relatert til undervisningen. Som en lærer, anså han seg selv i en posisjon til å klargjøre sitt poeng og svare på spørsmålene studentene stilte han. Det ble ytret i god tro og det forelå ingen hensikt til å fornærme profeten eller tale nedverdiggende om hans omdømme. For det andre forelå det ingen intensjon hos Younis Sheikh til å innføre en slik diskusjon. Men disse argumentene hadde ingen relevans eller vekt i vurderingen på grunn av mangel av intensjonsvilkåret i art 295 C. Han ble anerkjent straffeansvarlig og dømt til døden. Domfellelsen ble anket videre og den tiltalte fikk medhold ²⁸⁶

High Court ²⁸⁷ begrunnet frikjennelse med å legge til grunn at det forelå grunnløse påstander i saken. Selv ved frifinnelse måtte Dr. Sheikh reise ut av landet på grunn av den store trusselen rundt sikkerheten hans.

En annen kjent sak som understreker mangel på intensjons vilkåret i bestemmelsen er Anwar Masih saken ²⁸⁸. Den tiltalte ble anklaget for å ha ytret blasfemisk om profeten Mohammad (fvmh) og Islam og ble dømt under artikkel 295-C av første instans. Uttalelsene sprang ut av en opphetet diskusjon mellom Masih og en butikkeier, og begge hadde i følge vitner ytret nedverdiggende om hverandres profeter og religioner. Det forelå altså ingen intensjon til å krenke den andres religiøse følelser eller religion. Hvis et

²⁸⁵ Dr Younis Sheikh vs The State, 2001.

²⁸⁶ Dr Younis Sheikh vs The State, 2001

²⁸⁷ Se pkt 2 kap om det pakistanske rettssystemet

²⁸⁸ Anwar Masih vs The State

intensjonsvilkår hadde vært implementert i art 295 C, kunne den tiltalen påberopt seg argumentene som var påberopt av forsvareren i Dr. Younis Sheikh saken. Vedkommende hadde heller ikke oppfordret til provokasjon, og kunne påberopt seg dette under rettergangen. Men som nevnt ovenfor har disse argumentene ingen vekt i rettsanvendelsesprosessen. Til tross for mangel på intensjonsvilkåret i bestemmelsen, ble han frikjent av High Court. Forholdet ble heller dømt under 295-A, og siden han hadde oppholdt seg i fengslet over seks år under rettergangprosessen, ble han frikjent.

De nevnte sakene illustrerer store hull i bestemmelsen og utviklingen fra de tidligere bestemmelsene, som hadde sin rotfeste i Indian Penal Code. Tidligere var blasfemibestemmelsene videreført fra Indian Penal Code og inneholdt et klart krav om intensjon hos gjerningspersonen. Riktignok inneholdt ikke Indian Penal Code en bestemmelse som regulerte nedtalende ytringer mot profeten Mohammad (fvmh), men den generelle blasfemibestemmelsen stilte et implisitt krav om intensjon²⁸⁹

Det finnes derimot noen konkrete tilfeller der domstolen har prøvd å innfortolke et intensjonsvilkår i art 295 C.²⁹⁰ Et lignende tilfellet som illustrerer fravikelsen, er Mirza Ahmed Akbar vs State saken.²⁹¹ Til tross for at saken dreier seg om kausjonsvurdering av Mirza Ahmed, illustrerer den likevel de viktige juridiske aspektene ved bestemmelsen. Mirza Ahmed, en ahmediya, hadde blitt anklaget for brudd på art 295 C ved å uttrykke velsignelse ovenfor både profeten Mohammad (fvmh) og deres profet Mirza Ghulam Ahmed i et brev. Det ble under kausjonsprosessen påberopt mangel på intensjon hos vedkommende, som er en vesentlig forutsetning for straffeansvar i alminnelig strafferett. Dommerne påpekte at intensjonen vil foreligge hvis den tiltalte har direkte ytret eller handlet nedverdiggende om profeten Mohammad (fvmh). I dette tilfellet hadde vedkommende blitt tiltalt for indirekte «defiling» av profetens navn, og spørsmålet var om Mirza Ahmeds ytring kunne rammes av art 295 C. Dommeren uttrykte reservasjon mot å

²⁹⁰ Osama Siddique og Zahra Hayat, s 349

²⁹¹ Mirza Ahmed Akbar vs The State (1989)

anse en slik handling som «defiling» av profetens navn. Det ble videre stilt krav om å redegjøre intensjonen hos den tiltalte ved anvendelse av art 295C.

Rettkildemessig har overnevnte uttalelser ingen eller liten betydning. Det ble som nevnt ovenfor gitt i forbindelse med en kausjonsvurdering og har ikke seinere blitt lagt til grunn i verken behandling av *Mirza Ahmed vs State*. Men det gjenspeiler forså vidt en annen tolkning og forståelse av loven, som kan være viktig for utviklingen av bestemmelsene.

En dom som legger intensjonsvilkåret til grunn, og gjenspeiler usikkerheten rundt art 295 C, er *Mohammad Sharif vs State* saken. Mohammad Sharif hadde blitt anklaget for blasfemiske ytringer i forbindelse med en samtale med studenter. Domstolen frikjente vedkommende basert på flere forhold, der mangel på intensjon hos Mohammad Sharif var en av grunnene. Dommeren påpeker grunnleggende behov for intensjon hos gjerningspersonen ved brudd på art 295 A, B og C, og slo fast at ingenting talte for at Mohammad Sharif hadde ytret nedverdiggende om profeten med intensjon.

6.2.3.2 Utilregnelighet

Enkelte saker har vist seg å være ekstreme eksempler på mangel på intensjon hos den tiltalte. *Arshad Javed saken*²⁹² illustrerer det godt. Vedkommende hadde foran noen universitets studenter ropt ut at han var Jesus og de satanistiske versene til Salman Rushdee var korrekte. Arshad viste seg å være mentalt ustabil, men ble likevel tiltalt for brudd art 295-C og ble seinere dømt til døden. Til tross for flere omstendigheter talte for at den tiltalte var mentalt syk, erklærte de sakskynde han frisk. I ankevurderingen ble Arshad Javed derimot frikjent. Domstolen la vekt på både objektive og subjektive forhold.

Først og fremst anså de ytringens karakter til å være spesiell. I følge retten ville ikke en mental stabil person erklære seg selv for Jesus. Dessuten var det ingen som hans uttalelser seriøst på det aktuelle tidspunktet. For det andre tilsa medisinske rapporter at

²⁹² *State vs Mohammad Arshad Javed* 1993

vedkommende var mentalt syk. Det var blant annet en sykdom som var utbredt blant flere familiemedlemmer. For det tredje tok den tiltalte ikke saken alvorlig, og anket personlig heller ikke saken. Retten anså disse forholdene til å tale for frikjennelse.

Dommen illustrerer hvordan “ Trial Courts ”²⁹³ ikke tar i betraktning utilregneligheten og intensjonsvilkårene ved vurdering av gjerningspersons handling, og dømmer de tiltalte etter en slavisk tolkning av bestemmelsene. High Courts er på den andre siden påpasselig med å dømme når vedkommende viser seg å være psykisk ustabil.

6.2.3.3 Generell rettspraksis knyttet til art 295-C

Salaamat Masih and Others vs The State²⁹⁴ er en annen sak som har skapt omfattende omtale i allmennheten. De tiltalte ble dømt for blasfemi av Additional Session Judge²⁹⁵, men ble anket videre til High Court.²⁹⁶

Salamat Masih, en gutt på 14 år, og hans to brødre ble anklaget for å ha skrevet blasfemiske ord om profeten Mohammad (fvmh)²⁹⁷ på veggen til en moske. Beviset ble i midlertidig fjernet bort av vitnene og en anmeldelse ble utgitt basert på vitnes oppfatning.

Salamat Masih påstod at denne anklagelsen var et resultat av personlig konflikt mellom det kristne og muslimske samfunnet i det enkelte området. High Court frikjente de tiltalte basert på svakt bevisgrunnlag og inkonsekvente vitneforklaringer.

To vitner, muslimske lærde, hadde gitt to ulike vitneforklaringer. Den ene påstod at Saleem Masih skrev de blasfemiske ordene, mens de to andre tiltalte stod og så på. Det andre vitne uttalte derimot at alle tre skrev samtidig. Retten anså ikke deres forklaringer til å være

²⁹³ Første instans i det pakistanske domstols systemet, betegnes også som Additional Session Judge, se pkt 2.3.4 for kapittelet om pakistanske rettssystemet.

²⁹⁴ Salaamat Masih and others vs The State 1995

²⁹⁵ Se pkt 2, kap om det pakistanske rettssystemet

²⁹⁶ Se pkt 2, kap om det pakistanske rettssystemet

²⁹⁷ Anklaget for brudd på artikkel 295-C i Penal Code of Pakistan.

troverdige. Retten la til grunn Islamic Principle of Jurisprudence²⁹⁸ om vitneforklaringer, som må være utvilsomme og overbevisende ved fremleggelse.

Den overnevnte saken er et godt eksempel på der tiltalte blir frikjente på grunnlag av lite og ikke troverdig bevis. Uheldigvis er dette en av de flere sakene som gjenspeiler den dårlige rettsikkerheten borgerne i Pakistan blir utsatt for.

En annen relevant sak er Hector Aleem saken,²⁹⁹ en aktivist som hadde jobbet for både muslimer og kristne i flere år. Vedkommende hadde før arrestasjonen jobbet for å løse en konflikt relatert til en kirke og dens eiendom. Kirken hadde blitt revet ned av myndigheten, og Hector Aleem hadde aktivt kjempet for å gjenoppreise kirken. Han ble etter anklagelse fra en Islamist ekstremist gruppe arrestert for blasfemi.

Etter en nærmere etterforskning viste det seg at noen hadde sendt en tekstmelding med blasfemisk innhold til leder av den islamistiske ekstremist gruppen. Senderen hadde tatt kontakt med Hector Aleem også. Vedkommende ble aldri tatt, istedenfor ble Hector Aleem anklaget og arrestert. Han ble tiltalt for brudd på artikkel 295-C³⁰⁰. Aleem ble i første omgang dømt til sju års fengsel, men det har i etterkant vist seg å være en rettstridig avgjørelse. Dommeren ble blant annet blitt truet til å dømme Aleem for brudd på blasfemi og forsvarsadvokaten fikk aldri tilsendt kopi av domsgrunnene. Det hindret ankemulighetene for Aleem. Sunnah Tareeke, anklageren, brukte flere ressurser og rettstridige metoder til å påvirke domstolen og utfallet av saken. Det har i følge kritikerne vært årsaken til utfallet av dommen.

Supreme Court henla saken og frikjente Aleem på grunnlag av lite bevisgrunnlag. Men saken har fått mye oppmerksomhet og flere personer involvert i saken, blant annet Aleem, blitt truet av flere religiøse ekstremist grupper.

²⁹⁸ Prinsipper av Sharia lovgivning

²⁹⁹ Hector Aleem vs The State

³⁰⁰ Det er for oss uklart hvorfor han fikk sju års fengsel, når bestemmelsen har en strafferamme på dødsstraff.

6.2.3.4 Dødsstraff og livstid i fengsel som straffereaksjoner

Art 295 C er den eneste bestemmelsen som sanksjoneres med dødsstraff, og utgjør som nevnt innledningsvis, en av den strengeste blasfemi bestemmelsen i hele verden.

Blasfemibestemmelsene har blant de lærde vært et omstridt tema, som til stor grad har blitt tolket av to ulike skoler på to ulike måter. Den ene skolen har et konservativt syn på Koranen og Sunnah og dens retningslinjer og påberoper seg dødsstraff som minimumsstraffen ved blasfemiske ytringer om profeten Mohammad (fvmh). På den andre siden har vi den “ myke “ skolen med ett mildere syn på dette området. I følge de taler ingenting verken i Koranen eller Sunnah for dødsstraff ved blasfemi. Tvert i mot skal det vises toleranse og ignorere nedverdiggende ytringer om profeten.

Ved utarbeidelse av bestemmelsene var den sentrale problemstillingen hvorvidt både dødsstraff og livstid ved blasfemi er i samsvar med islamske regler.

Da lovforslaget om dødsstraff for blasfemi om profeten ble fremlagt, anla justisministeren protest mot forslaget. Daværende justisminister, Ismail Qureshi, mente at Koranen og Sunnah åpner for mildere straff for blasfemiske ytringer om profeten Mohammad (fvmh), og fant støtte blant flere islamske lærde. Han foreslo livstid som en alternativ straff for lovbruddet. Bestemmelsen ble dermed vedtatt i 1986 med både dødsstraff og livstid i fengsel.

Federal Shariat Court, herved kalt FSC, tok stilling ³⁰¹ til bestemmelsen for vurdering av ordlydens legalitet i henhold til Koranen og Sunnah.

Etter en omfattende redegjørelse foretatt av både islamske lærde og dommere, slo retten fast at dødsstraff var det eneste straffalternativet. FSC ³⁰² oppfordret til opphevelse av livstid og implementering av kun dødsstraff for ytringer av nedverdiggende karakter om

³⁰¹ Constitution of Pakistan art 203D ” Powers, Jurisdiction and Functions of The Court. Se kapittelet om rettsystemet i Pakistan.

³⁰² Federal Shariat Court of Pakistan

profeten. De begrunnet det med tolkninger fra både Koranen og Sunnah, og redegjorde vers og sitater fra den hellige boken. En mildere sanksjon enn dødsstraff vil være i strid med både Koranen og Sunnah.³⁰³

Deres anmodning skapte en omfattende debatt innad regjeringen, og spørsmålet var om Federal Shariat Courts anmodning skulle legges til grunn ved lov vedtakelsen.

Lovkomiteen, ledet av senator Zaulfar Haq, vurderte opphevelsen av livstids alternativet i bestemmelsen og kom fram til at majoriteten støttet et slikt forslag. Likevel redegjorde de for flere svakheter ved bestemmelsen, som kunne utgjøre et uforholdsmessig inngrep i borgernes rettssikkerhet. Lovkomiteen understreket nødvendigheten av ordlydens konkretisering, som var relativ vid og uklar.

Det ble foreslått en omfattende definering av ordlyden i art 295C hos Islamic Council Ideology, en organisasjon med særskilt kompetanse innenfor Islam. Ved en tilretteleggelse av tydeligere definisjon av bestemmelsen, vil det være lettere å ta stilling til straffesanksjonene³⁰⁴

Etter endel tautrekking ble loven endelig endret i 1992. Bestemmelsen har kun dødsstraff som sanksjon for lovbruddet.³⁰⁵

Det er viktig å merke seg at uenigheten har handlet om straffens omfang. At lovbruddet skal sanksjoneres med fengselsstraff, har det derimot ikke vært uenighet om. Som nevnt ovenfor er det fortsatt omfattende strid blant islamske lærde om sanksjonering av blasfemiske ytringer og handlinger.

Tatt i betraktning bestemmelsens ordlyd, lovkomiteens og Federal Shariat Courts uttalelser, er det åpenbart lagt til grunn en streng tolkning av Koranen og Sunnah. Om det er en riktig

³⁰³ P.L.D 1991 Federal Shariat Court 10.

³⁰⁴ Gazette Extraordinary, Feb 22, 1992 (Notat)

³⁰⁵ Bestemmelsen har fortsatt nedfelt livstid i fengsel som et straffe alternativ, men den har ingen reell rettsvirkning.

forståelse av den islamske læren er usikkert, men mye taler for at det har blitt lagt til grunn en altfor streng tolkning. Forutsatt det overnevnte, kan det være spørsmål om vedtakelse av Grunnlovsstridig bestemmelse. Det foreligger en eksklusiv adgang³⁰⁶ hos Federal Shariat Court til å prøve lovens gyldighet i henhold til Koranen og Sunnah. Ved feil anvendelse av den islamske læren, kan det stride mot Grunnloven. Denne problemstillingen forblir fortsatt komplisert og åpen.

6.2.4 Krenkelse av religiøse følelser til enkeltindividet-art 298

Bestemmelsen regulerer i likhet med art 295-A, krenkelse av religiøse følelser. Men i motsetning til de tidligere bestemmelsene, verner art 298³⁰⁷ enkelt individets følelser. Det må foreligge intensjon³⁰⁸ hos gjerningspersonen for å utgjøre rettsbrudd. En ytring som ikke var ment å krenke noens følelser i forbindelse med en opphetet diskusjon, vil ikke rammes av ordlyden i loven.³⁰⁹ Dette begrunnes blant annet med et ønske om balanse mellom religiøs debattering og vern av enkelt individets følelser.³¹⁰

Strafferammen er på et år,³¹¹ den mildeste av alle blasfemibestemmelsene.

6.2.5 Art 298-B og 298-C

Art 298-B og 298-C er to bestemmelser som regulerer blasfemiforholdene til en stor grad. Bestemmelsene tar sikte på å forby og regulere ahmediyas religionspraksis i Pakistan.

Før det tas stilling til bestemmelsenes innhold, er det hensiktsmessig å redegjøre for ahmediyas trosretning i forhold til den opprinnelige islamske læren. Ahmediya eller Qaddani Lahori Group, som de også blir kalt for, er en gruppe som anser Mirza Ghulam

³⁰⁶ Se pkt 2, kapitlet om det pakistanske rettssystemet

³⁰⁷ Penal Code of Pakistan 1860

³⁰⁸ Intensjonen må være forsettlig jfr ”deliberate” art 298.

³⁰⁹ Law Of Crimes, The Pakistan Penal Code 1860, M.Mahmood, s.945

³¹⁰ Law Of Crimes, The Pakistan Penal Code 1860, M.Mahmood, s 945

³¹¹ Se komparativ vurdering av blasfemibestemmelsene i norsk og pakistansk rett

Ahmed for å være den siste profeten innenfor Islam. Det strider mot den fundamentale islamske læren, som utnevner Mohammad (fvmh) til å være den siste profeten i Islam. Ahmediya gruppen har selv erklært seg å være en sekt av Islam, men har blitt møtt med motstand fra flere hold. Blant annet fra Ulemaen.³¹²

I 1949 ble det utarbeidet en resolusjon for å verne minoritetenes religionsfrihet. Rett etter tiltredelsen av resolusjonen, oppstod det en konservativ bevegelse som ønsket å erklære Ahmadiya som ikke-muslimer. Den omfattende forfølgningen av gruppen resulterte til at flere ahmadiya mistet jobber og ble utsatt for fysisk angrep på både legeme og eiendom.³¹³ I utgangspunktet ble det implementert en bestemmelse i konstitusjonen, som erklærte ahmadiyas frafallelse fra Islam. Det førte ikke til ønskede reguleringer, og ble i etterkant styrket med artikkel 298 B og C.³¹⁴ Ved vedtakelse av konkrete lovbestemmelser, ønsket staten sterkt å hindre ahmadiya assosiering med Islam. Lovgivningen er en konsekvens av den religiøse motstriden og ønsket om å begrense ahmadiya praksisen fra statlig hold. Det har bidratt til å skape en fiendtlig holdning ovenfor gruppen, som gjennom årene blitt en sårbar målgruppe.

Staten sørget for offensive diskrimineringsiltak ved at politiet ble beordret til å ødelegge deres templer, gravplasser og magasiner. Enhver form for gjenstand som kunne identifiseres med Islam og muslimer, ble ødelagt eller fjernet.

³¹² Islamske lærder

³¹³ Harvard Human Rights Journal, Persecution of the Ahmadiyya Community in Pakistan: An Analysis Under International Law and International Relation, Amjad Mahmood Khan

³¹⁴ Pakistan Penal Code 1860

6.2.5.1 Forbud mot bruk av islamske titler av ahmadiyaere-Art 298-B

Artikkel 298-B lyder som følgende

“

1. *Any person of the Qadiani group or the Lahori group (who call themselves Ahmadis or by any other name) who by words, either spoken or written or by visible representation:*
 1. *refers to or addresses, any person, other than a Caliph or companion of the Holy Prophet Mohammad (PBUH), as "Ameerul Momneen", "Khalifat-ul-Momneen", "Khalifat-ul-Muslimeen", "Sahaabi" or "Razi Allah Anho";*
 2. *refers to or addresses, any person, other than a wife of the Holy Prophet Mohammed (PBUH), as Ummul-Mumineen;*
 3. *refers to, or addresses, any person, other than a member of the family (Ahle-Bait) of the Holy Prophet Mohammed (PBUH), as Ahle-Bait; or*
 4. *refers to, or addresses, any person, other than a member of the family (Ahle-Bait) of the Holy Prophet Mohammed (PBUH), as Ahle-Bait; or*
 5. *refers to, or names, or calls, his place of worship as Masjid; shall be punished with imprisonment or either description for a term which may extend to three years, and shall also be liable to fine.*
2. *Any person of the Qadiani group or Lahore group, (who call themselves Ahmadis or by any other names), who by words, either spoken or written, or by visible representations, refers to the mode or from of call to prayers followed by his faith as "Azan" or redites Azan as used by the Muslims, shall be punished with imprisonment of either description for a term which may extend to three years and shall also be liable to fine.*
3. *Any person of the Qadiani group or Lahore group, (who call themselves Ahmadis or by any other names), who by words, either spoken or written, or by visible representations, refers to the mode or from of call to prayers followed by his faith as "Azan" or redites Azan as used by the Muslims, shall be punished with imprisonment of either description for a term which may extend to three years and shall also be liable to fine.*“

Bestemmelsen forbyr deres trosretning til en omfattende grad. Første til fjerde ledd regulerer forbud mot tildeling av hellige titler til andre personer enn profeten Mohammad

(fvmh) og hans familie.³¹⁵ Det primære formålet med bestemmelsen er ivareta omdømme til profeten og hans familie og hindre “ misbruk “ av ahmadiya gruppen.³¹⁶

Videre forbyr femte ledd enhver å betegne sitt hellige tempel for moske. Begrepet *moske* etter lovens ordlyd er kun tilegnet for muslimske institusjoner. Andre steder som enten ligner eller er som betegnet som en *moske*, vil føre til lovbrudd. Lovkommentar for The Pakistan Penal Code³¹⁷ understreker at ikke-muslimer ikke kan ta i bruk islamske symboler uten å konvertere seg til Islam.

Et intensjonsvilkår er heller ikke nedfelt i art 298-B, men hensikten bak lovbruddet foreligger hvis en ahmadiya eller qadiyani handler i strid med lovens ordlyd³¹⁸

En omfattende vurdering av bestemmelsen ble foretatt i Attah Ullah vs the state saken.³¹⁹ Den tiltalte hadde blitt anklaget for konstruering av et tempel med store likheter til en moske.

6.2.5.2 Forbud mot “Posing as Muslim “art 298-C

Art 298 C³²⁰, en bestemmelse med ytterlig forbud, lyder følgende

“Persons of Qadiani group, etc, calling himself a Muslim or preaching or propagating his faith. Any person of the Qadiani group or the Lahori group (who call themselves Ahmadis or any other name), who directly or indirectly, pooses himself as a Muslim, or calls, or refers to, his faith as Islam, or preaches or propagates his faith, or invites others to accept his faith, by words, either spoken or written, or by visible representation or in any manner

³¹⁵ Law Of Crimes, Art 298-B The Pakistan Penal Code, 1860, M.Mahmood

³¹⁶ Law Of Crimes, Art 298-B The Pakistan Penal Code 1860, M.Mahmood

³¹⁷ Law Of Crimes, Art 298-B The Pakistan Penal Code 1860, M.Mahmood

³¹⁸ Law Of Crimes, Art 298-B The Pakistan Penal Code 1860, M.Mahmood

³¹⁹ Attah Ullah vs State PDL 2000 364

³²⁰ Pakistan Penal Code of Pakistan

whatsoever outrages the religious feelings of Muslims, shall be punished with imprisonment of either description for a term which may extend to three years and shall also be liable to fine “.

Bestemmelsene regulerer forbudet mot å identifisere seg med muslimer og den islamske læren. Den er omfattende og konkretisert samt rammer deres religiøse praksis hardt. Forbudet gjelder først og fremst mot å fremstå som muslim og betegne religionen sin som Islam. For det andre forbyr loven misjonering av ahmadiyas trosretning, som innebærer et forbud mot invitasjon eller meddelelse av informasjon om deres religion. For det tredje vil en krenkelse av muslimenes religiøse følelser, en konsekvens av lovbruddet i art 298-C, rammes av bestemmelsen.

Majoriteten av rettsakene har tatt stilling til spørsmålet om “ fremståelse som muslim av ahmadiyaere ”³²¹, og utgjør den vesentlige vurderingen etter bestemmelsen.

«Poses» er et omfattende begrep med flertydig betydning. Lovgivningen har ikke regulert begrepet med et juridisk innhold ³²² og må dermed tolkes i samsvar med den alminnelig språkforståelsen. Etter naturlig språklig forståelse av ordlyden, tilsier begrepet “ posing “ til å innebære en fremståelse av noe man ikke er. I følge Oxfords ordbok er “ Posing eller Poses “ definert som “ set oneself up as or pretend to be someone or something “. Når en ahmadiya eller qadiyani poserer som en muslim, innebærer det at vedkommende oppfører seg som en og gir et inntrykk av at han er en muslim. ³²³

Art 298 C forbyr ahmadiyaere til å opptre som muslimer i enhver form og anledning. Det er alminnelig kjent at Islam har ulike trosretninger med sin egen forståelse av den islamske læren, som til tross for store uenigheter, anerkjennes som muslimer. Men spørsmålet som oppstår er hvordan en muslim kjennetegnes i lovgivningen, som legger Koranens og Sunnahs tolkning til grunn? Det vil dermed være relevant å definere begrepet for å kunne

³²¹ ” Posing as Muslim ” Penal Code of Pakistan art 298-C

³²² Penal Code of Pakistan kapittel II General explanations

³²³ Law Of Crimes, The Pakistan Penal Code, 1860, M.Mahmood

forby identifisering i henhold til bestemmelsen. I *Zaheeruddin vs The State* saken³²⁴ redegjorde retten en omfattende drøftelse av begrepet muslim.

I følge retten /konstitusjonen skal en erklæres som muslim ved annerkjennelse av Allahs enestående eksistens og Mohammads (fvmh) status som den siste profet. Fravikelse fra denne læren, innebærer frafallelse fra Islam.

I likhet med art 295 C, har bestemmelsen mangel på intensjonskrav hos gjerningspersonen. Det kan dermed uten hensyn til skyld eller hensikt, føre til straffesanksjoner ved overtredelse av artikkel 298 C.

Mangel på intensjonskravet har åpenbart bidratt til misbruk av loven og økning av blasfemisaker de siste 25 årene.

6.2.5.3 Art 298-B og 298-C vurdert opp mot religionsfriheten

I kjølevann av inkorporering av art 298-B og 298-C, har spørsmålet om religionsfriheten til ahmadiya gruppen blitt tatt opp til vurdering av Supreme Court.³²⁵ Religionsfriheten er nedfelt i den pakistanske konstitusjonen³²⁶ og gir uttrykk for et vidt omfang av retten.

Religionsfriheten er vernet gjennom art 20 i konstitusjonen i Pakistan. Bestemmelsen har ingen legaldefinisjon på ordet *religion*. Det følger av allmenn rett at retten til å kunne utøve religionsfriheten slik samvittigheten tillater, uten å bli irettesatt, verken av medborgere eller den statlige makten, er en fundamental rettighet i en fri stat som er på lik linje som retten til å leve. Religion i en vid forstand, inkluderer alle former for tro om eksistens av en høyere makt enn menneske som konstruerer atferdsnormer og står for belønning eller straff i fremtiden basert på de normene. Det stilles imidlertid ikke noe krav om at det er en teistisk religion og i India har man kommet fram til en religion der man ikke tror på Gud, som for

³²⁴ PLD 1988 Quetta 22

³²⁵ *Zaheerudin vs The State* 1993

³²⁶ Constitution of Pakistan art 20

eksempel Buddhisme, Jainisme, nyter lik vern av den konstitusjonelle religionsfriheten som alle andre religioner.

Det følger av ordlyden i bestemmelsen at religionsfriheten er begrenset til pakistanske borgere, jfr. a ”every citizen”. Det følger av juridisk teori³²⁷ at retten omfatter å bekjenne, utøve og fremme religionen. Videre sies det også omfatter retten til å etablere, vedlikeholde og administrere religiøse institusjoner i samsvar med deres religiøse sekt.

Denne retten er imidlertid begrenset gjennom tre viktige restriksjoner; loven, offentlig moral og orden. Det følger av rettspraksis³²⁸ at hvis en religion er umoralsk som for eksempel ved at den tillater uanstendig eksponering av menneskekroppen, eller hvis praktiseringen av religionen fører til uro i samfunnet, bør den lovgivende makten tre inn til å regulere tilfelle gjennom lovgivningen. Så lenge religionen blir bekjent og utøvet privat, vil det aldri komme i konflikt med offentlig orden. Det er da dette blir gjort i offentligheten, gjennom taler, som følge av plakater og er ledsaget av fordømmelse av andre religioner, er det dømt til å kollidere med andres rettigheter, noe som leder til brudd på freden. Det er av hensyn til å unngå slike situasjoner at religion som et tema har blitt underlagt lovgivningen. Et annet eksempel på området som kan lovreguleres er hjelp til utførelse av religiøse ritualer, som for eksempel pilegrimsreise ved å skaffe valuta til de reisende. Et av fordelene av at en rettighet er nedfelt i konstitusjonen er at den ikke fjernes gjennom en lov av lavere rang. Dette utleder et generelt tolkningsprinsipp om at retten ved tolkningen av grunnloven bør foreta en liberal tolkning som heller i favør av borgerne. Dette gjelder spesielt de bestemmelsene som ble vedtatt for å beskytte trosfriheten og fri religionsutøvelse.

Ut i fra rettspraksis kan man utlede at begrensninger som følger av ”subject to law” aldri vil strekke seg så langt til å fjerne retten til å erkjenne, utøve eller spre religionen. Det som

³²⁷ The Constitution of The Islamic Republic of Pakistan, by Ahmer Fazeel

³²⁸ Aga Abdul Karim Shorish Kashmiri v. Government of West Pakistan PLD 1960 Lah. 289.

bør reguleres er måten religionen eller de ulike religiøse institusjonene blir etablert, praktisert, administrert på.³²⁹

Det følger av juridisk teori³³⁰ at retten til å utbre religionen sin må utøves i henhold til kravene som er oppstilt for å bevare den offentlige orden og sikkerhet, og må ikke strekke seg så langt som til å omfatte handlinger som er forbrytelse etter lov.

Urett praktisert i religionens navn, er ikke beskyttet av Grunnloven og det faktum at en handling har grunnlag i religiøs tilbedelse vil ikke være fritakende for konsekvensene av å bryte loven.

Religionsfrihet innebærer ikke at en handling som er opptrådt i strid med fred og god moral og orden, skal gå ansvarsfri fordi en bestemt gruppe kaller det religion. Religiøs frihet beskytter ikke en som oppfatter en gud og tilbedelse av en slik Gud som kan være livstruende for det samfunnet vedkommende bor i.

Retten til å tilbe omfatter ikke rett til å forstyrre andre i deres tilbedelse og en religion kan gjennom undervisningen være forstyrrende for den statlige prosessen. Alt som kan minne om en utøvelse av religionen, er det ikke nødvendig at den bli tolerert, og retten til å utøve religiøs frihet slutter der den overlapper og overskrider andres rettigheter. Dette gir staten rett til, uten å krenke de konstitusjonelle garantier, å vedta lover for å fremme den generelle velferd, offentlige bekvemmelighet og komfort, folkehelse, offentlig sikkerhet, fred og orden, offentlig moral og for å forhindre svindel³³¹. Parader og høytidelige på offentlige steder kan bli regulert av staten til interesse for offentligheten. Konstitusjonelle regler som sikrer frihet for tilbedelse av religionen er ikke utformet for å forhindre innføring av rimelige regler for skikk og bruk i samfunnet og det åpnes ikke for at man bruker religion som argument til å innføre reglene gjennom tvang med tilbedelse av religionen som formål³³².

³²⁹ Jibendranath Kishore v. The Province of East Paksitan PLD 1957 SC.

³³⁰ Law commentary of The Constitution of the Islamic Republic of Pakistan, 1973. Edn. 1999

³³¹ 16 C.J.S., Constitutional Law. Art 206(2)

³³² 11 Am. Jur., Constitutional law, Art. 312

Ethvert trossamfunn eller sekt har rett til å vedlikeholde dets religiøse institusjoner i samsvar med sin egen religion. Betydning av denne retten og implikasjoner rundt dette har blitt grundig vurdert I Supreme Court of India I saken om Sidhraj Bhai v. The State of Gujrat³³³. En lov som nekter Dai-ul-mutlaq³³⁴ av Dawoodi Bohras³³⁵ rett til å bannlyse en person fra den religiøse gruppen, strider imot religionsfriheten³³⁶. Et eks på slikt tilfelle er da administrator av en *wakf*³³⁷ fjernet en *mutawalli*³³⁸ uten å gi han mulighet til å forklare seg på grunn av manglende overholdelse av waqifs retningslinjer, ble flyttingen ansett til å være i strid med denne artikkelen³³⁹.

Underlagt loven gir denne artikkelen alle borgere rett til å spre religionen sin, men med grunnlag i konstitusjonens art. 19 kan det ilegges begrensninger på pressefriheten til interesse for “the glory of Islam”. Spørsmålet som stiller seg er om at retten kan ilegge restriksjoner på folkets frihet til å spre religionen sin gjennom presse som medium, dersom det som formidles kommer i konflikt med Islam, eller favoriserer sin religion ved å sammenligne det med Islam?

Kap. 15 i den pakistanske strafferetten regulerer enkelte forhold som relatert til religionen, gjennom ulike straffereaksjoner avhengig av type handling som er begått.

³³³ AIR 1963 sc 540

³³⁴ Dai-ul-mutlaq betyr ”absolute and unrestricted missionary”. Terminologien har normalt blitt anvendt for å referere til viktige religiøse ledere, uten om imamer som har arvet den tittelen.

³³⁵ Dawoodi Bohras er en subsekt av Shia Islam. Subsekten er basert i India, men har sitt opphav fra Yemen, hvor den utviklet seg fra Fatimit Khalifatet hvor de ble forfulgt på grunn av sine forskjeller fra Sunni-muslimere og Zajdi Shia muslimere.

³³⁶ Saifuddin Saheb v. The State of Bombay AIR 1962 SC 853.

³³⁷ Wakf, eller Wakf-alal-aulad (i flertall) er en universal religiøs legat i Islamsk rett, som typisk betegner en bygning eller et tomt for muslimske religiøse eller veldedige formål . De donerte eiendelene blir holdt av en stiftelse. Tilskuddet er kjent som Mushrut-ul-khidmat, mens en person som gjør en slik innsats kalles en wakif.

³³⁸ En person, som forvalter Waqf eiendommen kalles "Mutawalli". Rettslige stilling Mutawalli er at av leder eller leder av de Waqf eiendommene.

³³⁹ Nuruzzaman Chowdhury v. Secretary, Education department PLD 1966 Dacca 187.

Handling som fører til brudd av disse lovbestemmelsene har ingen konstitusjonell privilegium selv hvis de blir utført som en del av hans religion³⁴⁰.

Religionsfrihet i art. 20 gir også et vern til praktisering av religionen, men med forbehold om at den type praktisering som er beskyttet er en integrert og essensiell del av religionen³⁴¹.

Ahmadier og Qadianere nyter like stort vern av religionsfrihet gjennom art 20 til å bekjenne at de tror på enheten Allah og profetdommen til Mirza Ghulam Ahmad, men de har ingen rett til å erklære seg selv som muslimer eller kreve å ha Islam som sin religion.³⁴²

Som nevnt ovenfor innskrenker art 298-B og 298-C religionspraksisen til ahmediya gruppen til en omfattende grad, og spørsmålet om blasfemibestemmelsenes legitime grunnlag i henhold til konstitusjonen ble et stort tema innenfor pakistansk rett.

Forholdet mellom blasfemilovgivningen og religionsfriheten vernet gjennom konstitusjonens art. 20 ble grundig vurdert av retten i *Zaheeruddin v. The State*.³⁴³ Saken var en dissens med to dommere. Flertallet på tre dommere kom fram til at religionsfriheten i art. 20 ikke gav qadianere eller ahmadiyaer en rett til å bryte offentlig ro og orden. Det ble fremholdt av retten at staten ikke kunne tillate at den enes rett til en fundamental rettighet, ikke kunne gå på bekostning av andres rettigheter. Ingen har rett til å fornærme, sabotere eller krenke andres religion eller deres religiøse følelser. Det samme gjelder dersom en lignende handling fører til forstyrrelse av freden.³⁴⁴ Retten foretar altså både en juridisk og politisk vurdering der den vurderer de fundamentale rettighetene som er nedfelt i grunnloven på samme nivå som offentlige politiske påbud som har som formål

³⁴⁰ Public Prosecutor v. P. Ramaswami AIR 1964 Mad. 258

³⁴¹ *Zaheeruddin v. State* 1993 SMCR 1718

³⁴² *Khurshid Ahmad v. Government of Punjab* PLD. 1992 Lah. 1

³⁴³ Saken gjaldt spørsmålet om hvorvidt Qadianere hadde frihet til å bekjenne sin religion og om det var i konflikt med blasfemilovgivningen i PPC. Saksøkerne hadde blitt tiltalt og dømt for bruk av emblemer med den muslimske trosbeskjennelsen innskrevet. Anken ble avvist av Supreme Court.

³⁴⁴ Constitution of Pakistan art 20

å holde ro og orden i samfunnet. Retten kom med det fram til at støtende handling eller språkbruk av en ahmadiya, rettet mot en muslim om deres religion eller deres religiøse ledere, vil ikke være unnskyldelig, da det vil føre til brudd på fred i samfunnet.

I denne saken kom retten fram til at det er såpass stor forskjell mellom begge religionene at til og med bruk av enkelte ord, fraser, tilnavn, beskrivelse, tittel, også videre som det er anerkjent at muslimene bruker, vil anses til å være villedende, nedverdiggende mot muslimer³⁴⁵.

Mindretallet vurderte saken i henhold til konstitusjonens art. 19 om ytringsfriheten holdt opp mot PPC. Art 298-C og kom fram til at bestemmelsen isolert sett vil være i strid med de fundamentale rettighetene til religion og ytringsfrihet, dersom forbudet og straffen kun retter seg mot ahmadiyaer og qadianere. Invitasjon til sin egen religion kan ikke fordømmes, men kun når det ikke er ledsaget av noen andre støtende funksjoner, noe som forelå i dette tilfelle.

6.2.5.4 Art 298-B og 298-C vurdert opp mot Koranen og Sunnah

Bestemmelsene som regulerer forbudet mot ahmadiya gruppens identifisering med Islam, ble tatt opp til vurdering av Federal Shariat Court i Muhjbir Rahman vs State.

Spørsmålet var om restriksjonene, som følger av bestemmelsene, var i strid med Koranen og Sunnah. Retten ga staten medhold og erklærte lovbestemmelsene i samsvar med de islamske kildene. De la også la de vekt på hensynet til sikkerhet og harmoni mellom de ulike religiøse gruppene, ved å opprettholde bestemmelsene. I følge retten skal bestemmelsene ha preventivt virkning ovenfor konfliktbaserte situasjoner. Formålet har i realiteten vist seg å virke mot sin hensikt. Spenningen og volden har økt i betydelig grad mellom gruppene, falske blasfemi anklager har blitt en gjenganger i rettslokalene og harmoniseringen mellom lovens innhold og dens anvendelse har blitt svekket.

³⁴⁵ jfr. Constitution of Pakistan art. 260(3)a

6.2.5.5 Rettspraksis

Rettspraksis illustrerer de uforholdsmessige inngrepene ovenfor gruppen og økning av blasfemisaker etter implementering av bestemmelsene.

I *Nasir Ahmed vs State*³⁴⁶ ble det tatt stilling til art 298- B og 298-C

Tre personer hadde blitt tiltalt for overtredelse av de overnevnte artiklene ved trykkeri av bryllupskort med religiøse tekster som innebærte velsignelse til profeten Mohammad (fvmh). De tiltalte påstod at andre ytringer enn de som rammes av art 298- B, kan uttrykkes av ahmadiyaere. Spørsmålet var om bestemmelsen er av uttømmende karakter?

Retten la ikke tiltaltes påstander til grunn og avviste deres anke. I følge retten vil ytringer regulert av art 298 -B, utgjøre en lovovertrjedelse, og bruk av andre religiøse ord eller tekster av den islamske læren, rammes av art 298- c. Altså tilfeller som ikke rammes av art 298-B, vil favne under den generelle ordlyden i art 298-C. Det vil utgjøre en identifisering med muslimer « pose as muslim», og er dermed i strid med loven. I følge loven og den islamske læren, er det kun muslimenes rett til å bruke islamske begreper og tekster i de ulike sammenhengene.

Det er viktig å være oppmerksom på at bestemmelsen særskilt tilsiktet ahmadiya gruppen, men forbyr enhver gruppe til å identifisere seg med muslimer og deres tro. Bestemmelsene har en vid rekkevidde og forbyr deres religion utøvelse totalt. At ahmadiya gruppen betegner seg selv som muslimer, styrker bestemmelsens effektivitet i praksis.

Retten tok samtidig stilling til art 295 c, som kommer til anvendelse ved å uttrykke nedtalende om profeten Mohammad (fvmh). Dommeren redegjorde for deres religiøse

³⁴⁶ 1992 P CR L .J Lahore

terminologi³⁴⁷, som i følge den muslimske Ulemaen, er i strid med den islamske læren. og anså en velsignelse til profeten Mohammad (fvmh) til å utgjøre en likestilling av deres profet Mirza Ghulam Ahmed. Det innfortolkes og legges til grunn at en velsignelse til profeten Mohammad (fvmh), egentlig utgjør en velsignelse til deres religiøse skikkelse, Mirza Ghulam Ahmed.³⁴⁸ Velsignelse betegnes som «darood» i følge den islamske læren, og er kun tilsiktet profeten Mohammad (fvmh).³⁴⁹

Domstolen foretok en omfattende redegjørelse av ahmadiya gruppens bakgrunn og ideologi, og tok stilling til om Mirza Ghulam Ahmed anså seg selv som en profet og deretter likestilt med profeten Mohammad (fvmh). De foretok en selvstendig vurdering av bestemmelsens innhold og la dermed ikke automatisk til grunn den religiøse motstriden mellom gruppene.

Ved gjennomgang av ulike kilder om ahmadiya ideologien, fant retten konkrete momenter som bekreftet ideologien om Mirza Ghulam Ahmeds status som profet og likestilling med profeten Mohammad (fvmh). Retten anså en velsignelse til profeten Mohammad (fvmh) av Nasir, en ahmadiya, til å utgjøre en velsignelse til Mirza Ghulam Ahmed på bakgrunn av deres lære.

Som nevnt ovenfor forbyr artikkel 298 C enhver identifisering med muslimer. Å fremstå som en muslim, bruk av vers fra Koranen og Hadith³⁵⁰ for ulike formål og betegne sine templer som moskéer, vil være rettsstridig etter lovgivningen.

Lovbestemmelsene er strenge, omfattende og har en vid rekkevidde. Men domstolene har i enkelte saker vært åpne for å anvende en mildere tolkning av bestemmelsene.

³⁴⁷ Ahmadiyas trosretning

³⁴⁸ I Nasir Ahmed vs The State legger retten til grunn den historiske bakgrunnen bak opprettelsen av ahmadiya troen. Mirza Ghulam Ahmed er etter rettens forståelse likestilt med profeten Mohammad (fvmh) hos ahmadiyaere.

³⁴⁹ www.islam.no

³⁵⁰ Hadith er religiøse tekster om profeten Mohammads liv og handlinger.

Mirza Mohammad Din Naz and Other vs State³⁵¹ er illustrerer det. Mirza Mohammad Din, en redaktør i et magasin og ahmadiya, ble anklaget for overtredelse av art 295 A, 295 B og 298 C.

Påtalemyndigheten hadde anklaget vedkommende for ha å krenket muslimenes tro og fremstilt seg selv som muslim ved å publisere enkelte religiøse artikler. I følge dommen påberopte påtalemyndigheten selveste publiseringen av de religiøse versene for å utgjøre en krenkelse ovenfor muslimene. Publiseringen hadde skjedd for å oppnå et rettsstridig formål. Det anså retten ikke til å være tilstrekkelig. Det var forelå ingen intensjon, verken direkte eller indirekte, til å krenke noens religiøse følelser og tro.

Spørsmålet videre var om ahmadiya, som er erklært ikke-muslimer av loven³⁵², kunne publisere innhold med positive anmerkninger om Allah og hans profet Mohammad (fvmh). Hvorvidt det er adgang for ikke-muslimer etter loven til å anerkjenne koranen og dens innhold til å være sann. Domstolen viste til en Sharia dom³⁵³, som tok stilling til lignende problemstillinger. Retten anså verken konstitusjonen, straffebestemmelsene eller Sharia lovgivning til å forby overnevnte ytringer av ikke-muslimer. Tatt i betraktning lovens anvendelse i majoriteten av sakene, er dette et interessant resonnement av retten.

I de overnevnte dommene har retten ansett positive anmerkninger om Allah, profeten Mohammad (fvmh) og Koranens sanne innhold, til å være legitimt. Spørsmålet er om det skaper et uklart rettsforhold og rettssikkerhet for borgerne? Bruk av islamske tekster innebærer ofte skildring av profetens liv, status og barmhjertighet. Ved bruk av nevnte tekster, vil det klart utgjøre en identifisering med muslimer³⁵⁴

³⁵¹ 1994 PC LR J 747

³⁵² Constitution of Pakistan 1973 art 260 (3) B

³⁵³ Mujabir Rehman and 3 others vs The federal government of Pakistan, PLD 1985 FSC 8

³⁵⁴ Penal Code of Pakistan Art 298 C

Hvorfor anser retten da de overnevnte ytringene, med anerkjennelse av Allahs enestående makt og profetens unike stilling i Islam, til å fravike fra art 298 C innhold? Bestemmelsen er som nevnt innledningsvis omfattende og rammer både direkte og indirekte handlinger, og vil etter en naturlig forståelse av ordlyden ramme enhver form for identifisering. Skyldes det at ytringen har forekommet i form av et trykket magasin og kan dermed ikke tilknyttes en fysisk person, eller åpner loven for en begrenset bruk av islamske tekster? Det er uklare, men relevante problemstillinger innenfor denne vurderingen. Til tross for uttalelsene var gitt i form av beslutning i Mirza Mohammad Din saken, er dette en interessant fravikelse av den generelle praksisen rundt blasfemilovgivningen.

6.2.5.6 Misbruk av blasfemibestemmelsene og rettergangsprosessen

6.2.5.6.1 Rana Mubashir Ahmed vs State

Rana Mubashir Ahmed vs State er en sak som reflekterer det økende misbruket av rettsprosessen og politianmeldelser. Rana Mubashir ble tiltalt for å ha oppgitt Islam som sin religion ved utfylling av et personopplysningsskjema. Forholdet ble anmeldt etter både art 298-B og 298-C. High Court ³⁵⁵ anså ikke forholdet til å ramme etter bestemmelsene. Det faktiske forholdet viste seg å fravike fra anmeldelse. Rana Mubashir hadde tvert imot fremtrådt som ahmadiya og hadde blitt anklaget på falskt grunnlag. Retten reagerte også strengt på misbruket av rettsprosessen og den dårlige rettsbehandlingen av den lavere instansen. Den tiltalte ble dermed frikjent.

6.2.5.6.2 Zaheer Ahmed Abro vs State

Zaheer Ahmed Abro vs State ³⁵⁶ er også et eksempel på som viste seg å fravike totalt fra de faktiske forholdene. Siden det er en kausjonsvurdering som har blitt avgjort i form av beslutning, har den ikke stor rettkildemessig betydning, men har likevel relevans for

³⁵⁵ Peshawer High Court

redegjørelse av pakistansk rettspraksis. Zahoor Hussain og Noor Hussain, som hadde tilhørighet til ahmmediya gruppen, ble anmeldt og tiltalt for å ha klistret vers fra Koranen på en motorsykkel de eide og kjørte. I følge politianmeldelsen ble de tiltalt av en lokal mullah etter å ha argumentert over besittelsen av motorsykkelen og tekstene som var klistret på den.

Da saken ble tatt opp til vurdering av retten, viste det først og fremst seg at Noor Hussain hadde reell alibi den dagen. Vedkommende hadde drevet med undervisning på det aktuelle tidspunktet, som ble bekreftet av skoleregisteret. Videre ble det reelle eierforholdet av motorsykkelen klargjort. Det var en annen eier, Faiz Mohammad Qaido, som egentlig eide motorsykkelen og klistret de versene på objektet. Vedkommende tilhørte ikke Ahmediyaa gruppen. Seinere viste det seg at motorsykkelen var i den reelle eierens besittelse ved handlingstidspunktet. Retten la disse forholdene til grunn og ga medhold til kausjon. Dette tyder på at det er både en skremmende og sikkerhetstruende praksis som har oppstått etter implementering av loven. Lovbestemmelsene og domstolen blir misbrukt for å oppnå personlig gevinst og hevn. I den overnevnte saken ble de tiltalte offer for hevn av andre religiøse grupper med konservative holdninger til ahmadiya gruppen. De tiltalte hadde tidligere hatt et anspent forhold, som resulterte i arrestasjon.

De overnevnte sakene illustrerer den strenge reguleringen av ytringer med blasfemisk innhold. Krenkelse av ytringsfriheten blir sjeldent eller aldri påberopt av partene. Domstolene vurderer heller ikke ytringsfriheten opp mot de blasfemiske forholdene.³⁵⁷ Det er en interessant rettsutvikling i Pakistan, som avviker fra blant annet norsk rettspraksis.³⁵⁸ Det styrker oppfatningen om at ytringsfriheten har en ikke-eksisterende forrang ovenfor religionskritiske ytringer i pakistansk rett.

³⁵⁷ Unntaket er Zaheeruddin vs The State 1993 dommen

³⁵⁸ Se pkt 3.3 redegjørelse av blasfemi i norsk rett

Professor Zahid Hameed Mirza vs The State³⁵⁹ saken illustrerer dette ytterligere. Uttalelsene er gitt i forbindelse med en beslutning av kausjon.³⁶⁰ Professor Zahid hadde utgitt en bok om profeten Mohammads liv (fvmh), og ble etter publisering tiltalt for blasfemiske ytringer ovenfor profeten. Vedkommende ble tiltalt for brudd på art 295 A, 298 og 298 A. Under etterforskningen av saken ble siktelsen utvidet til brudd på art 295 C. Påtalemyndighetene hadde blant annet anklaget den tiltalte for å ha betegnet den sunni - muslimske sekten som hinduer og publisert mistolkede vers fra Koranen og Hadith. I følge påtalemyndigheten hadde forfatteren vært kritisk til profetens Mohammad (fvmh) handlinger og status. Forsvareren benektet de nevnte påstandene og anførte tvert i mot at forfatteren hadde kildret respektfullt ovenfor profeten. Det var derimot en kritisk vurdering av hans liv og enkelte beslutninger, og kunne dermed ikke rammes av blasfemibestemmelsene.

Retten ga påtalemyndigheten medhold, og begrunnet dette med tolkninger fra Koranen og Hadith. Sharia domstolen slo fast at enhver må være påpasselig med å kildre om profeten Mohammad (fvmh). De islamske kildene slår sterkt ned på ethvert forsøk om å være kritisk til profetens status. I følge retten kan ikke en Hadith brukes til å utfordre profetens status, og forfatterne hadde åpenbart feiltolket dem. Ved bruk av Hadith og Koranen og uten å lese dem i kontekst, utgjør et misvisende bilde av den islamske læren. Kausjonen ble dermed nektet.

Selv en kritisk skildring av profeten og hans liv, anses blasfemisk i henhold til pakistansk rett. Terskelen er dermed veldig lav for overtredelse av blasfemibestemmelsene. Lovgivningen gjenspeiler det sterkt vernet religionen, særskilt Islam, nyter i pakistansk rett. Det begrenser dermed ytringsfriheten til en betydelig grad, og står i kontrast til den norske lovgivningen.³⁶¹

³⁵⁹ Behandlet av Pakistan Federal Shariat Court, Constitution of Pakistan, 1973, Art 203C

³⁶⁰ Likevel er det veiledende for anvendelsen av loven.

³⁶¹ Se pkt 3.1 redegjørelse av ytringsfrihet i norsk rett

6.3 Komparativ vurdering av pakistansk og norsk rett

6.3.1 Utforming og omfang av lovbestemmelsene

Etter en gjennomgåelse og redegjørelse av blasfemi bestemmelsene fra både norsk og pakistansk rett, foreligger det åpenbart vesentlige forskjeller i lovgivningene. En av forskjellene er hvor konkret lovbestemmelsene er utformet. Blasfemilovgivningen i pakistansk rett er meget detaljert og favner vidt. I art 295 C³⁶² er det et forbud mot nedlatende ytringer om profeten Mohammad (fvmh) jfr. « *Whoever by word, either spoken or written or visible representation... imputation, innuendo and insinuation defiles The Sacred name of prophet Mohammad (peace be upon him)* “.

Videre følger det forbud mot krenkelse av religiøse følelser i enhver form “*utters any word or makes any sound in the hearing of that person or makes any gesture in the sight of that person or places any object in the sight of that person* “³⁶³. Art 298 b og c har et ytterlig konkretisert innhold som strengt innskrenker ahmadiyas religionspraksis.

Det er direkte nedfelt hva som kan føre til lovbrudd etter artiklene og utgjør en streng regulering av blasfemiforholdene. Både ytringer i form av ord, lyder eller kroppsspråk anses krenkende og dermed blasfemisk i henhold til loven. Lovgiveren har sørget for å omfatte ethvert forhold som igjen kan begrunnes med den sterke betydningen av religionen islam i landet og konservative holdningen blant statsoverhoder. Samtidig er lovgivningen omfattende. Den består av seks blasfemibestemmelser og regulerer forbud mot ødeleggelser av hellige templer og objekter³⁶⁴, krenkelse av religiøse følelser³⁶⁵ og navnet av profeten Mohammad (fvmh)³⁶⁶ og identifisering med islam og muslimer³⁶⁷.

³⁶² Penal Code of Pakistan 1860

³⁶³ Penal Code of Pakistan art 298

³⁶⁴ Penal Code of Pakistan art 295

³⁶⁵ Penal Code of Pakistan art 295 a

³⁶⁶ Penal Code of Pakistan art 295 c

³⁶⁷ Penal Code of Pakistan art 298 b og c

I norsk rett reguleres det i utgangspunktet med kun en enkel blasfemibestemmelse. Den er kortfattet og har relativ vid ordlyd, jfr strl § 142. Det er viktig å merke seg at selv om bestemmelsene ikke har vært opp til vurdering de siste 70 årene, kan det likevel trekkes enkelte slutninger fra lovens ordlyd. Det strafferettslige forholdet foreligger hvis gjerningspersonen “forhåner eller på en krenkende eller sårende måte “ “ viser ringakt ovenfor “ noens religiøse følelser, jfr strl § 142 første ledd. Ordlyden «forhåner», «krenkende» og «sårende» har en vag og uklar betydning. Bestemmelsen åpner for en skjønnsmessig vurdering. Denne forskjellen kan begrunnes med to hensyn. Først og fremst har religiøse verdier lite relevans i norsk rett. I en sekulær stat, vil religion være et privatrettslig forhold. Stortinget anser ikke det nødvendig å kunne styrke eller gi et omfattende vern av blasfemiske ytringer. For det andre har hensynet til ytringsfriheten de siste årene hatt forrang ovenfor andre fundamentale rettigheter, blant annet rett til ytring. Ytringsfriheten er en av de grunnleggende verdiene for et vellykket demokratisk samfunn. Dens eksistens er en nødvendig forutsetning. Karikaturtegning saken er et illustrerende tilfelle av det overnevnte ³⁶⁸.

Straffeloven § 135a, som opprinnelig betegnes for «rasisme paragrafen», omfatter også diskriminering mot «trosbekjennelsen». Bestemmelsen verner kun individets religiøse følelser og har i likhet med strl § 142 en vid og usikker ordlyd³⁶⁹. «Diskriminerende» eller “ hatefulle ytringer “ må være ytringer av “ kvalifisert krenkende karakter “³⁷⁰. Det stilles dermed et krav om høy terskel for anvendelse av ytringene på ordlyden.

I pakistansk rett er fem av seks blasfemibestemmelser særskilt tilsiktet for vern av islam og deres profeter. Det motsatte er tilfelle i norsk lovgivning, som til tross for å ha nedfelt kristendommen som statsreligion i grl. § 2 annet ledd, regulerer blasfemi kun av en generell bestemmelse som er rettet mot alle religioner. ³⁷¹ Den nåværende blasfemibestemmelsen i

³⁶⁸ Staten valgte å ikke ta ut tiltalte for tilfellet

³⁶⁹ I Rt 1997 s 1821 ” Kjuus kjennelsen ” gir retten uttrykk for at ordlyden ikke ” særlig presis ” og ” går noe i hverandre ”.

³⁷⁰ I Rt 2007 s. 1807 behandler retten også ytringsfriheten opp mot hatefulle ytringer.

³⁷¹ Grunnloven, 1814, § 2 annet ledd:

norsk rett kan sammenlignes med regulering av blasfemiforholdene før Zia Ul Haqs tiltredelse i makten.³⁷² I likhet med straffeloven § 142, regulerte art 295 a³⁷³ krenkelse av religiøse følelser. Bestemmelsen er generell og er det eneste vernet av religiøse følelser for andre religioner enn islam i Pakistan.

6.3.2. Intensjonsvilkåret

Pakistansk rett regulerer de ulike blasfemiforholdene etter forskjellige bestemmelser med varierende sanksjoner. Art 295-A³⁷⁴ som forbyr krenkelse av religiøse følelser, stiller et intensjonsvilkår hos yteren. Art 295- C og 298-C krever derimot ikke Intensjons hos den tiltalte, som utgjør rettsbrudd uavhengig av hensikt eller skyld. Det stiller bestemmelsene i en særskilt stilling, både i pakistansk og norsk lovgivning. Pakistansk strafferett har i likhet med de norske straffebestemmelsene et krav om intensjon ved enkelte handlinger av grov karakter.³⁷⁵

Som nevnt tidligere har mangel på intensjonsvilkåret i bestemmelsene ført til større fare for misbruk av lovbestemmelsene og setter i realiteten det faktiske forholdet i skyggen til en omfattende grad.

Intensjonskravet i norsk rett følger av Straffeloven § 40. Vilkårene i bestemmelsen må være oppfylt for å bli straffeansvarlig.³⁷⁶ Dette betyr at for å bli dømt etter § 142 må ytringen ha vært fremmet ved forsett³⁷⁷, det vil si at formålet med ytringen er å forhåne, krenke eller såre andres religiøse følelser. Strl. § 142 er sammenlignet med de pakistanske

« Den evangelisk-lutherske Religion forbliver Statens offentlige Religion. De Indvaanere, der bekjende sig til den, ere forpligtede til at opdrage deres Børn i samme. »

³⁷² Se bakgrunns rett og utvikling av blasfemibestemmelsene i pakistansk rett.

³⁷³ Bestemmelsen er fortsatt gjeldende, men anvendes relativt mindre i praksis.

³⁷⁴ Penal Code of Pakistan

³⁷⁵ Penal Code of Pakistan har nedfelt intensjonskravet i hver enkelt bestemmelse for de ulike rettsbruddene.

³⁷⁶ Dette følger av ordlyden i § 40 første ledd.

³⁷⁷ Jfr. Straffeloven § 40

lovbestemmelsene av strengere karakter³⁷⁸. Bestemmelsen tar hensyn til den hensikten hos yteren, som avverger hyppige og vilkårlige tiltalelser.

Straffeloven § 135a rammer både forsettlig og grov uaktsomme ytringer. Det innebærer et mildere krav til skyld for ytringer fremmet med hatefulle eller diskriminerende innhold.

6.3.3 Straffereaksjoner

Straffeloven § 142 sanksjonerer blasfemi med bøter eller fengsel opptil seks måneder. § 135a er en strengere bestemmelse, som straffer med fengsel opptil tre år. Et strengere krav i siste nevnte bestemmelse skyldes vern av de ulike hensynene³⁷⁹. De pakistanske lovbestemmelsene har varierende og mer omfattende sanksjoner. Art 295-A³⁸⁰ straffer krenkelse av religionen og religiøse følelser av en gruppe mennesker³⁸¹ med fengsel opptil ti år eller bot eller begge deler. Art 295-B sanksjonerer med livstid i fengsel for å ødelegge Koranen.

Art 295-C er den eneste blasfemibestemmelsen med dødsstraff som sanksjon. Selveste sanksjonen har vært utsatt for omfattende kritikk fra både nasjonalt og internasjonalt hold.

Art 298 sanksjonerer kun krenkelse av individets religiøse følelser med fengsel opptil et år. Sanksjonene i bestemmelsen 295-A, 298 sammenlignet med straffeloven §§ 135 a og 142, er en interessant ulikhet. Den pakistanske lovgivningen straffer krenkelse av religiøse følelser blant større grupper mennesker og selveste religionen hardt. Det står i motsetning til straffeloven § 142, som har en strafferamme på seks måneder. Strafferetten i Norge har

³⁷⁸ Det er en høy terskel for anvendelse av § 142 i forhold til de pakistanske blasfemibestemmelsene.

³⁷⁹ Straffeloven § 135 a verner rasistiske forhold, krenkelse av religiøse følelser og trakassering av seksuell legning.

³⁸⁰ Penal Code of Pakistan art 295 –A verner ”outrage religious feelings of any class ”

³⁸¹ Law of Crimes, The Pakistan Penal Code, 1860 M. Mahmood (lovkommentar) gir uttrykk for at individuelle følelser ikke ivaretas etter bestemmelsen.

derimot et sterkere vern mot krenkelse av individer.³⁸² Straffene i blasfemibestemmene i Pakistan er åpenbart mer strengere og omfattende enn norsk lovgivning.

6.3.4 Rettspraksis

Som nevnt i blasfemi kapitlet³⁸³ i norsk rett, har ingen blitt tiltalt etter blasfemibestemmelsen³⁸⁴ siden 1934³⁸⁵. Vedkommende ble også frikjent.³⁸⁶ I 2005 ble spørsmålet om tiltaleslutning tatt opp til vurdering i lys av karikaturstriden,³⁸⁷ Dette viser at det eksisterer relativ lite rettspraksis på dette området i norsk rett. Det kan blant annet begrunnes med de stabile samfunnsforholdene i Norge og harmoniseringen mellom de ulike religiøse gruppene. Religionen har nå blitt en privat sak og staten er meget påpasselig med å blande seg inn i individets autonomi.

Straffelovens § 142 generelle karakter fører til definisjonsproblemer av innholdet som også utgjør en usikkerhet rundt bestemmelsens anvendelse i praksis.

I motsetning til den beskjedne rettspraksisen i norsk rett, eksisterer det med rikelig av blasfemisaker i Pakistan. En statistikk³⁸⁸ ført av Osama Siddique og Zahra Hayat³⁸⁹ illustrerer hyppigheten av anvendelsen av blasfemibestemmelsen i pakistansk rett.

³⁸² Straffeloven § 135a

³⁸³ Se 6.1

³⁸⁴ Straffeloven 1902 § 142

³⁸⁵ Arnulf Øverland ” Kristendommen den tiende Landeplage ” 1934

³⁸⁶ Se pkt 6.1.5 ” Den sovende paragraf ”

³⁸⁷ Se pkt 6.1.8 ” Karikaturstriden ”

³⁸⁸ Artikkel, Unholy Speech and Holy Laws, Osama Siddique and Zahra Hayat

³⁸⁹ Associate Professor at Lahore University of Management Sciences

Total nr of Cases	Total nr of Cases at High Court Level	Lahore	Karachi	Peshawer	Quetta	Azad Kashmir
High Court Cases	91	62	21	6	1	1
	Total nr of cases at Apex Court Level	Supreme Court of Pakistan	Federal Shariat Court	Supreme Court of Azad Kashmir	Shariat Court of Azad Kashmir	
Cases at the Apex Court Level	13	10	1	1	1	

Tabellen viser at sakene ankes sjeldent opp til de høyeste domstols instanser³⁹⁰. High Court har fra 1960 til 2007 behandlet 91 blasfemi saker. De har som oftest det siste ordet i praksis. Men før sakene kommer til opp til vurdering hos dem, behandles de av Trail Courts. Behandlingen av Trail Court³⁹¹ har vist seg å være inkonsekvent og usikker. Det har blant annet ikke blitt innført register for antall saker som har blitt behandlet av Trail Courts og utfallet av dem³⁹². Dette viser også at borgernes rettsikkerhet er betydelig svakere ved første instans behandling.

Grunnet en lavere terskel til anmeldelse av blasfemi samt en sterkere tilknytning til religion, er det flere tiltalelser i Pakistan kontra Norge. Mange av disse anmeldelsene er vilkårlige og ugrunnede, men på grunn av den sterke stillingen Islam har i landet blir

³⁹⁰ Supreme Court of Pakistan og Federal Shariat Court of Pakistan

³⁹¹ Se pkt 2.3.3

³⁹² Osama Siddique and Zahra Hayat

politiet nødt til å etterforske en hver anmeldelse. De få som har ressurser til å anke videre får en betydelig bedre rettssikkerhet.

6.3.5 Blasfemiforholdene vurdert opp mot ytringsfriheten

I det følgende skal redegjøre for hvordan to saker, henholdsvis fra Norge og Pakistan, ville ha blitt vurdert etter den andre lands regler. Vi har valgt ut karikaturstridsaken fra Norge og Asia Bibi saken fra Pakistan.

6.3.5.1 Karikaturtegningene

Som nevnt i ” ytringsfriheten i norsk rett ” ³⁹³ redegjørelsen, førte karikaturstriden en diskusjon om blasfemibestemmelsens eksistens og anvendelse i praksis. Det ble ikke tatt tiltale i forbindelse med karikaturtegningene begrunnet med manglende allmenn hensyn ³⁹⁴.

Vi skal nå redegjøre for karikaturtegning striden anvendt på den pakistanske blasfemilovgivningen. Det vil illustrere den komparative vurderingen til en belyst grad.

Karikaturtegningene inneholdt illustrasjoner av profeten Mohammad (fvmh) fremstilt som ” en terrorist ” med bomber i turbanen. Penal Code of Pakistan art 295 C regulerer og forbyr krenkelse og fornærmelse av profeten Mohammads (fvmh) navn og omdømme. Bestemmelsen er som nevnt tidligere omfattende og rammer enhver form for ytring eller handling tilsiktet krenkelse av profetens omdømme og ære. Det er en streng bestemmelse, og en illustrasjon med tegninger av profeten, basert på lovens ordlyd og rettspraksis, vil åpenbart rammes av art 295 C. I etterkant har redaktøren ³⁹⁵ påberopt seg retten til ytringsfrihet som må gis forrang ovenfor hensynet til religionskritikk. Uttalelsen strider i mot regulering av ytringsfriheten i Pakistan. ³⁹⁶ Ytringsfriheten har aldri hatt forrang

³⁹⁴ Straffeloven 1902 §142 siste ledd

³⁹⁵ Vebjørn Selbekk, redaktør i ” Det kristne Magazinet ”

³⁹⁶ The Constitution of Pakistan art 19 begrenser ytringsfriheten for å ivareta “ Glory of Islam “.

ovenfor ivaretagelse av islamske verdier. Det kan begrunnes med den høytidelige karakteren av religion i Pakistan. En slik handling hadde mest sannsynlig blitt ansett som provoserende og nedverdiggende. Det ville ha blitt sanksjonert med dødsstraff ³⁹⁷.

Art 295-A³⁹⁸ hadde også vært anvendbar i dette tilfellet. Bestemmelsen forbyr krenkelse av religiøse følelser med intensjon. ³⁹⁹ Publiseringen favner inn under ordlyden, som forbyr ytringer, både muntlig og skriftlig, og enhver form for fornærmelse av religionen og deres tilhengere. Karikatur fremstillingen av profeten vil uten enhver tvil bli betraktet som fornærmelse av Islam.

I lys av karikaturpubliseringen ble det i etterkant arrangert en tegnekonkurranse på det sosiale nettverket Facebook ⁴⁰⁰. Konkurransen gikk ut på å tegne flest mulig karikaturer av profeten Mohammad (fvmh). Det ble anlagt en begjæring hos Lahore High Court mot konkurransen og ønske om å boikotte og forby Facebook i Pakistan. Retten tok stilling til begjæringen og anmodet regjeringen til å forby Facebook. Det ble tatt tilfølge. Rettens vurdering understreker det strenge forholdet til blasfemilovgivningen. Forutsatt den siden hadde blitt opprettet innenfor Pakistans territorium, ville det mest sannsynlig blitt rammet av blasfemibestemmelsene. ⁴⁰¹

6.3.5.2 Asia Bibi saken i forhold til norsk lovgivning

Asia Bibi, en kristen arbeider, ble anklaget for å ytre nedsettende bemerkninger om profeten Mohammad (fvmh) ⁴⁰². Anklagelsen var et resultat av en opphetet diskusjon

³⁹⁷ Penal Code of Pakistan art 295 C ” shall be punished with death ”

³⁹⁸ Penal Code of Pakistan

³⁹⁹ , Pakistan Penal Code Of Pakistan art 295 a ” Whoever with delibrate and malicious intention outraging the religious feelings ”

⁴⁰⁰ En side, ” Everybody Draw Mohammad Day ” , ble opprettet på Facebook til støtte for publiseringer av karikaturtegningene.

⁴⁰¹ Penal Code of Pakistan 1860 art 295 A og 295 C.

⁴⁰² Penal Code of Pakistan art 295 C

mellom de muslimske arbeiderne og Asia Bibi på en arbeidsplass. Vedkommende ble den første kvinnen til å bli dømt til dødsstraff for blasfemi av Trail Court ⁴⁰³ i Shekhupura. I det følgende skal vi redegjøre anvendelse av det overnevnte forholdet på straffeloven § 142. Siden det er lite praksis på dette rettsområde, vil det være utfordrende å legge til grunn en sikker rettsoppfatning. Men basert på lovens ordlyd og den alminnelige oppfatningen rundt blasfemiparagrafen, kan det redegjøres til en viss grad.

Straffeloven § 142 1.ledd forbyr forhåning og krenkelse av noens trosbekjennelse. Det innebærer blant annet nedverdiggende ytringer om noens hellige tekster, personer og anses som hellig og dyrbar. ⁴⁰⁴

Asia Bibi hadde blitt anklaget for å sammenligne Jesus med profeten Mohammad (fvmh). ⁴⁰⁵ Vurderingstemaet blir hvorvidt den overnevnte ytringen kan anses forhånende, krenkende eller sårende?

Bestemmelsen forbyr ytringer som fornærmer de religiøse følelsene. På grunn av mangel på rettspraksis, er det vanskelig å tolke ytterligere ut av ordlyden. Det skyldes blant annet den høye terskelen for anvendelse av lovteksten. For at en ytring skal anses krenkende, forhånende eller sårende, må det utgjøre fornærmelse av høy grad.

Lagt til grunn faktum i saken vil en ren sammenligning av to religiøse skikkelser, ikke anses krenkende eller sårende i henhold til norsk rett.

Ytringenes karakter omfattes ikke av ordlyden og dermed vil ikke bestemmelsen komme til anvendelse.

⁴⁰³ Det har ikke blitt utgitt en domredegjørelse. Det skyldes mangel på domredegjørelser av lavere instanser.

⁴⁰⁴ Se pkt 5.2 ytringsfrihet i norsk rett for omfattende redegjørelse

⁴⁰⁵ Rapport av AsiaNews, <http://lawisanass-wingate.blogspot.com/2011/12/asia-bibi-remains-in-prison-on-death.html>

Forutsatt at første ledd hadde kommet til anvendelse, må påtalemyndigheten vurdere om ”allmenne hensyn”⁴⁰⁶ krever tiltale. ”Allmenne hensyn” foreligger blant annet når det er vesentlig eller sentralt for samfunnsinteresser. Det innebærer at samfunnet må ha en viss allmenninteresse av at vedkommende blir dømt. Det må foreligge en viss grovhet for at det skal påtales. Vurderingen av ”allmenne hensyn” i karikaturstriden vil være vesentlig for denne drøftelsen. Som kjent la påtalemyndigheten til grunn at allmenne hensyn ikke forelå i karikaturstriden. En karikatur illustrert med grove anklager⁴⁰⁷ vil virke mer provoserende eller krenkende enn en sammenligning av to religiøse skikkelser. Tatt i betraktning ordlyden, karikaturstridens vurdering og den generelle rettsoppfatningen, vil en eventuell påtale vanskelig begrunnes ut av allmenne hensyn.

⁴⁰⁶ Straffeloven 1902 § 142 siste ledd.

⁴⁰⁷ Profeten Mohammed (fvmh) ble fremvist som ”en terrorist”

7. KONKLUSJON

Hensikten med oppgaven var å vurdere ytringsfrihetens rekkevidde begrenset av blasfemi i lys FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter i norsk og pakistansk rett.

Avhandlingen illustrerer både forskjeller og likheter ved inkorporering og anvendelse av de enkelte lovbestemmelsene i praksis. Ytringsfriheten har en omfattende rekkevidde i norsk rett, som er en av årsakene til en begrenset og beskjeden anvendelse av blasfemibestemmelsene. Ytringsfriheten anses som en betydelig grunnpilar i det norske samfunnet og har fått ytterligere rotfeste i norsk lovgivning de siste årene. Blant annet har andre hensyn som blasfemi og privatlivets vern måtte vike for ytringsfriheten.

Ytringsfrihetens relevans gjenspeiler også den effektive og omfattende implementeringen av internasjonale konvensjoner, som EMK og FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter i norsk lovgivning. Egen menneskerettighetslov samt nedfelt forrangsrett ovenfor andre lovbestemmelser utgjør en effektiv oppfølging av de internasjonale konvensjonene.

I likhet med norsk rett har pakistansk rett i utgangspunktet en vid ytringsfrihetsbestemmelse i konstitusjonen. Denne rettigheten begrenses imidlertid av islamsk rett som innehar en sentral plass i konstitusjonen. Islam har en sentral plass i pakistansk lovgivning og er åpenbart gjennomsyret av Sharia lovgivning til en stor grad. Konservative holdninger og synspunkter blant statsoverhoder, tidligere regjeringer og sentrale samfunnsgrupper har sørget for nedfellelse av strenge og konkretiserte blasfemibestemmelser. Det har blant annet resultert i omfattende arrestasjoner, forfølgning av særskilte religiøse grupper, misbruk av rettergangsprosessen og dødsdomfellelser. De pakistanske blasfemibestemmelsene avviker åpenbart fra norske bestemmelser. Internasjonale konvensjoner har også blitt ratifisert av den pakistanske staten, men har per dags dato ingen betydning for de faktiske forholdene blant annet på grunn av reservasjoner.

Avhandlingen bekrefter til dels vår opprinnelige oppfatteelse av de ulike rettsområdene i norsk og pakistansk rett. De enkelte verdiene vurderes, anvendes og implementeres ulikt, som til dels skyldes historiske, kulturelle og religiøse forhold.

8. LITTERATURLISTE

Bøker

- ✓ Eggen, Kyrre *Ytringsfrihet* Oslo, 2002 *Ytringsfrihet*, Oslo, 2002
- ✓ Høstmælingen, Njål *Internasjonale menneskerettigheter*, 2003, Oslo
- ✓ Zia Law Human Rights under military rule in Pakistan, Charles Lister, Paula Newberg og Matthew Nimetz, New York, 1985
- ✓ Law of crimes, Penal Code of Pakistan 1860, M.Mahmood 2011, Lahore
- ✓ The Article 19 Freedom of Expression Manual, Sandra Coliver, London, 1993
- ✓ The Right to Development in International Law The Case of Pakistan, Khursid Iqbal, New York, 2010
- ✓ A commentary on the Constitution of Pakistan, 1973 by Justice Muhammad Munir, Formerly Chief Justice of Pakistan from 1999.
- ✓ Constitutional and political history of Pakistan by Hamid Khan
- ✓ The Constitution of The Islamic Republic of Pakistan by Ahmer Fazeel

Artikler

- ✓ Schmidt, Ulla *Blasfemi, ytringsfrihet og religionsfrihet* Mennesker og rettigheter 2002/I
- ✓ Høstmælingen, Njål *Ytringsfrihet uten ansvar?* Aftenposten, 02.februar 2006
- ✓ Haugen, Hans Morten *Et minstemål av respekt – grensene for ytringsfrihet* Ung Teologi 2006/I
- ✓ Jordheim, T.W. «*Støtter trykking av Muhammed- tegninger*» Dagen Magazinet 10.01.2006
- ✓ Harvard Human Rights Journal, Persecution of the Ahmadiyya Community in Pakistan: An Analysis Under International Law and International Relation, Amjad Mahmood Khan
- ✓ Unholy Speech and Holy Laws ” by Osama Siddiq and Zahra Hayat

Forarbeider

- ✓ NOU 1999:27 «*Ytringfrihed bør finde Sted*»
- ✓ St.meld nr. 26, 2003-2004 «*Om endring av Grunnloven § 100*»
- ✓ Ot.prp. nr. 22, 2008-2009 *Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28*
- ✓ Innst. S. nr 75, 2005-2006 *Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om grunnlovsforslag fra Ågot Valle, Martin Engeset, Kjell Engebretsen, Carl I. Hagen og Modulf Aukan om endring av Grunnloven § 100 (ytringsfrihet)*
- ✓ Innst. S. nr. 270, 2003-2004 *Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om endring av Grunnloven § 100, forslag fra Gunnar Skaug, Carl I. Hagen, Einar Steensnæs, Jan Petersen, Kristin Halvorsen og Lars Sponheim om endring av*

Grunnloven § 100. (Ytringsfrihet) og forslag fra Gunnar Kvassheim og Lars Sponheim om ny § 100 a i Grunnloven. (Offentlighetsprinsippet)

Rettspraksis

Norsk rettspraksis

- ✓ Rt. 1958 side: 479
- ✓ Rt. 1977 side: 114
- ✓ Rt. 1978 side: 1072
- ✓ Rt. 1979 side: 1590
- ✓ Rt. 1981 side: 1305
- ✓ Rt. 1991 side: 1069
- ✓ Rt. 1993 side: 537
- ✓ Rt. 1994 side: 506
- ✓ Rt. 1994 side: 506
- ✓ Rt. 1994 side: 518
- ✓ Rt. 1994 side: 50
- ✓ Rt. 1996 side: 731
- ✓ Rt. 1997 side: 743
- ✓ Rt. 2004 side: 173
- ✓ Rt. 2007 side: 1807

Pakistansk rettspraksis

- ✓ Zaheeruddin and others v. The state, 1993 S.C.M.R. 1718.
- ✓ Dr Younis Sheikh vs The State, 2001
- ✓ Wajeel Ul Haq vs The State 1993,
- ✓ Zaheed Ahmad Abro 1996
- ✓ Attah Ullah vs State PDL 2000 364
- ✓ Asia Bibi vs The State
- ✓ PLD 1988 Quetta 22
- ✓ Nasir Ahmed vs State 1992 P CR L .J Lahore
- ✓ State vs Mohammad Arshad Javed 1993
- ✓ Mirza Ahmed Akbar vs The State (1989)
- ✓ Anwar Masih vs The State
- ✓ Salaamat Masih and Others vs The State
- ✓ Hector Aleem vs The State
- ✓ Muhammad Safdar v. West Pakistan PLD 1964 LAH.718
- ✓ Nawabzada Nasrullah Khan v. Government of West Pakistan PLD 1965 Lah. 642.
- ✓ Tafazzul Hossain v. Government of Pakistan PLD 1969 Dacca 589,
- ✓ Ghulam Sarwar Awan v. Government of Sind, (1988)
- ✓ Sheikh Wajihuddin v. The State AIR 1963 All. 335.

- ✓ Public Prosecutor v. P.Ramaswami AIR. 1964 Mad. 258
- ✓ Ghulam Ahmad v. Punjab Province PLD 1976 Lah. 773
- ✓ Abdul Hamid Qadri v. District Magistrate, Lahore PLD 1957
- ✓ Indulal v. The State AIR 1963 Gujrat 259
- ✓ Majid Nizami and another v. Sh. Muhammad Rashid PLD 1996 Lah. 410
- ✓ Gour Chandra v. Public Prosecutor AIR 1962 Orissa 197.
- ✓ Muhammad Safdar v. West Pakistan PLD. 1964 Lah. 718
- ✓ Superintendent v. Ram Manohar AIR 1960 SC 633

Internasjonal rettspraksis

- ✓ L Weinberger Weisz vs Uruguay, Commication No. 28/1978
- ✓ Faurisson vs France (550/93)
- ✓ Rekvenyi vs Hungary
- ✓ Bladet Tromsø and Stensaas vs Norway
- ✓ Schwabe v. Østerike
- ✓ Markt intern Verlag GmbH v. Tyskland
- ✓ Barfod v. Danmark
- ✓ Threir Thorsen v. Turkey
- ✓ O2GUR Guuder v. Turkey
- ✓ Wingrove v. UK
- ✓ Otto Preminger Institute v. Østerrike

Nettsider:

- ✓ www.pakistanlawsite.com
- ✓ www.fn.no
- ✓ www.regjeringen.no
- ✓ www.stortinget.no
- ✓ www.lovdata.no
- ✓ www.rechtsdata.no
- ✓ www2.ohchr.org
- ✓ http://cpj.org/
- ✓ www.article19.org
- ✓ www.storyofpakistan.com
- ✓ www.bdnews24.com